

Tarja Linnanmäki

SUURPERHEEN HYVINVOINNIN RAKENTUMINEN
ÄITIEN NÄKÖKULMASTA Suurperheen arkisen
hyvinvoinnin kenttä, toimijat, strategiat ja pääomat.

Pro gradu- tutkielma

sosiaalityö

kevät 2014

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: SUURPERHEEN HYVINVOINNIN RAKENTUMINEN ÄITIEN
NÄKÖKULMASTA. Suurperheen arkisen hyvinvoinnin kenttä, toimijat, strategiat ja pääomat.

Tekijä: Tarja Linnanmäki

Koulutusohjelma/oppiaine: sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_X_ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 95

Vuosi: 2014

Tiivistelmä: Tutkimuksessa tarkasteltiin suurperheiden olemusta ja perheiden arkisen hyvinvoinnin rakentumista 2000-luvun Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää tekijöitä, jotka tuottavat suurperheiden arkeen hyvinvointia. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös suurperheiden hyvinvoinnin ja voimavarojen vajeita.

Tutkielman alkuosassa tarkasteltiin tutkimuskirjallisuuden valossa suurperheen olemusta historiallisesta, yhteiskunnallisesta ja kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta. Tutkimus toteutettiin teoriasidonnaisesti, jolloin teoreettiseen käsitteistöön tutustumisen jälkeen kvalitatiivista teemahaastatteluun saatua aineistoa analysoitiin ja tulkittiin valitsemani teoreettisen viitekehyksen avulla. Teoreettinen viitekehyseni pohjautui kokemuksellisen hyvinvoinnin käsitteeseen, yhteiskunnalliseen muutokseen liittyvään ajatteluun ja erityisesti Pierre Bourdieun käsitteisiin kentästä, pääomasta, habituksesta ja strategiasta. Tutkielman empiirinen aineisto syntyi viiden suurperheen äidin haastatteluista.

Tutkielman tuloksena päädyttiin siihen, että suurperheiden hyvinvointi rakentuu vuorovaikutuksessa perheen jäsenten ja muiden perheen arjessa olevien toimijoiden kanssa. Merkityksellisenä nähtiin äitien toimintavapauden ja elämän merkityksellisyyden kokemukset hyvinvoinnin kokemusten muodostumiselle. Suurperheiden hyvinvointiin nähtiin vaikuttavan perheen valitsemat strategiat ja niiden taustalla olevat habitukset. Erilaisen strategioiden avulla suureperheiden arkisen hyvinvoinnin kentällä olevia pääomia voitiin ottaa käyttöön tai muuntaa eri muotoon. Tutkimuksen johtopäätöksissä todettiin myös se, että muuttuva yhteiskunta asettaa suurperheiden hyvinvoinnin rakentamisen strategioille uudenlaisia haasteita.

Avainsanat: suurperhe, perhe, hyvinvointi, pääoma, kenttä, strategia

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_X_

(vain Lappia koskevat)

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	SUURPERHE.....	4
2.1	Suurperheen käsitteestä.....	4
2.2	Tilastollinen näkökulma 2000-luvun suurperheisiin	6
2.3	Perheen kokemuksellisuus	8
2.4	Uusperhe – suurperheet	10
2.5	Monilapsisuuden taustoja	11
2.6	Monikulttuurisuus suurperheen nykykuvassa.....	13
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
3.1	Tutkimustehtävä ja tutkimusasetelma.....	15
3.2	Haastattelujen toteutus	21
3.3	Aineiston analyysi - Mitä teemahaastattelulla saatu aineisto kertoo suurperheiden hyvinvoinnin rakentumisesta?	26
3.4	Tutkijan asema ja eettiset kysymykset.....	29
4	ARJEN HYVINVOINTI.....	37
4.1	Hyvinvointi käsitteenä	37
4.2	Arkisen hyvinvoinnin kenttä.....	39
4.3	Yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksia perheiden arkeen	42
5	TEOREETTINEN NÄKÖKULMA: ARJEN HYVINVOINNIN RAKENNUSPALIKOITA.....	46
5.1	Arjen toimijat ja toimijuus suurperheessä	46
5.2	Habitus ja luontaiset toimintatavat ihmisen toimijuuden taustalla	47
5.3	Voimavarat ja pääomat arjen sujuvuuden ja hyvinvoinnin mahdollistajina....	48
5.4	Strategiat; pelin tuntumaa ja arkisia valintoja.....	50
6	TULOKSIA: SUURPERHEIDEN ÄITIEN KOKEMUKSIA PERHEENSÄ ARJEN HYVINVOINNISTA.....	52
6.1	Toimintaa ja toimijoita arjen kentällä	52
6.2	Voimavaroja ja pääomia suurperheissä	56
6.3	Strategisia valintoja ja pelituntumaa suurperheiden arjessa	68
6.4	Hyvinvointia vai pahoinvointia suurperheissä.....	79
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	88
	Lähteet	96
	Liitteet.....	100

1 JOHDANTO

Tutkimukseni käsittelee suurperheitä Suomessa 2000-luvulla, suurperheiden hyvinvointia ja niitä tapoja miten suurperheet tuottavat omaa hyvinvointiaan ja voimavarojaan arkeen. Haluan myös valottaa niitä mahdollisia voimavarojen tai hyvinvoinnin vajeita, joita suurperheiden vanhemmat kenties kokevat tänä aikana. Suurperheet valitsin tutkimuskohteeksi, koska huomasin, että nimenomaan suuriin perheisiin keskittyvää tutkimusta on tehty sosiaali- ja yhteiskuntatieteessä huomattavan vähän. Sosiaalityön kannalta merkittävää on se, kuinka perheet rakentavat arkeaan ja miten perheet selviytyvät arjen tehtävistään.

Myös omakohtainen kokemus sai minut tarttumaan tähän tutkimusaiheeseen. Ehkä en olisi tullut ajatelleeksi nimenomaan monilapsisten perheiden voimavaroja ja arjen selviytymistä, ellei omassa perheessäni olisi yhdeksää lasta. Myös Mannerheimin lastensuojeluliiton suurperheiden äitien vertaisryhmästä sain kimmokkeen tähän tutkimukseen, kun ryhmässä jaettiin kokemuksia siitä, miten arjesta selvitään erilaisissa vaihtuvissa tilanteissa. Tällaisten arkisten ja omakohtaisten kokemusten innostamana halusin tutkia, mitkä ovat ne voimavarat, pääomat ja tukemisen tavat, jotka kantavat suuria perheitä arjen karikoiden ja suuren työmäärän yli.

Kiinnostukseni perheiden jaksamiseen juontaa sosiaalityön lastensuojelusta ja perheneuvolatyöstä tutuista huolista, jolloin lasten pahoinvointi on useimmiten oiretta perheessä olevista muista ongelmista. Lasten kaltoinkohtelun riskitekijöitä voivat olla vanhempien uupuminen ja taloudelliset vaikeudet, jolloin suuret perheet voivat olla riskitekijä lasten hyvinvoinnille. Ovatko suuret perheet nykyään vaarassa ajautua marginaaliin, kun lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt suhteessa muuhun väestöön voimakkaammin? Myös yhteiskunnassa meneillään oleva muutos, jolloin yhteiskunnan vastuita yksilöistä ja perheistä mietitään uudelleen, voi vaikuttaa suurten perheiden selviytymiseen, voimavaroihin ja hyvinvointiin. Suuri perhe ja muut epäviralliset sosiaaliset verkostot voivat olla myös sosiaalista pääomaa tuottavia. Toisaalta muun muassa työelämän kiihvastaisuus ja vaativuus suuren perheen huoltamiseen yhdistettynä voivat olla rasittamassa suurperheiden vanhempia.

Tutkielmani alkuosassa tarkastelen suurperheen olemusta ja käsitteistöä, tilastollisesta, historiallisesta ja kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa suuret perheet soveltuivat hyvin sen ajan järjestelmään, koska työvoimaa tarvittiin paljon; monenlaisille ja monenikäisille tekijöille löytyi työtä niin kotitaloudessa, kuin maatalouden tehtävissäkin. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä työvoiman tarve perheyksiköissä ei enää vaadi suurta perhekokoa, pikemminkin päinvastoin. Perheen suuri lapsiluku voi vaikeuttaa vanhempien täysipainoista työmarkkinoille osallistumista. Suurperheistä siirryttiinkin pienten ydinperheitten malliin. Kuitenkin Suomessa on edelleen suurperheitä. Miten nämä suuret perheet asettuvat tänä päivänä yhteiskuntaamme ja erilaisiin palvelujärjestelmiin? Post-moderni tai refleksiivinen moderni on myös tuomassa perheisiin ja perheiden elämään monenlaista epävarmuutta, uudelleen muotoutumista ja joustavuuden tarvetta. Suurperheet eivät enää olekaan tuotantoyksiköitä, kuten maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa. Mikä siis on suurperheiden paikka 2000-luvun Suomessa?

Myös perheiden uudelleenmuotoutuminen ja perherakenteiden moninaistumiskehitys on kiinnostava ilmiö, joten haluan kuvata myös sitä millaisia suuria perheitä 2000-luvun Suomessa on. Miten perhe ylipäättään käsitetään tänä aikana? Eronneet perheet ja uusperheet voivat siirtää perheen rajoja kotien seinien ulkopuolelle. Perheessä voi olla myös etäperheenjäseniä, jotka ovat ajoittain mukana perheiden arjessa; muodostuuko näin uudenlaisia suurperheitä? Miten perheiden arkeen vaikuttaa tämä, perhesuhteissakin ilmenevä joustavuus, moninaisuus, vaihtuvuus ja epävarmuus?

Perheet eivät elä irrallaan muusta yhteiskunnasta, vaan yhteiskunnassa laajemmin vallalla olevat arvot, normit, toimintatavat sekä elämisen mahdollisuudet vaikuttavat vahvasti perheiden muotoutumiseen ja siihen, miten elämää perheissä järjestetään. Arvomaailman moninaistuminen antaa myös perheille tilaa muotoutua uudelleen ydinperheideologiaa laajemmin ja toisaalta valintojen valtakunnassa eläessämme suurperheilläkin on entistä enemmän vaihtoehtoja ja valinnanmahdollisuuksia oman elämänsä järjestämisen suhteen. Nämä erilaiset valintatilanteet todellistuvat niin ydinperhe-suurperheissä, kuin suurissa uusperheissäkin. Suurperheet ovat pieni vähemmistö, vaikka uusperheellistymisen ja uudelleen laajenevan perhekäsityksen vaikutuksesta ainakin ihmisten kokemukselliset suurperheet voivat nykyään olla uudelleen yleistymässä.

Kolmannessa luvussa avaan tutkimustehtävääni, kuvaan tutkimusasetelmaani ja eettisiä ja metodologisia valintoja tutkielmani taustalla. Neljännessä luvussa kirjoitan hyvinvoinnin käsitteestä, perheiden hyvinvoinnista ja perheiden arjen kentästä, jolla perheet toimivat ja tuottavat hyvinvointiaan. Neljännen luvun lopussa kontekstoin perheiden hyvinvointia yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja muutoksiin aiemman tutkimustiedon pohjalta. Hyvinvoinnin rakentuminen perheissä tapahtuu aina vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan ja siinä vallalla olevan hyvinvointiajattelun ja toimintaedellytysten kanssa. Suurperheen hyvinvointia tarkasteltaessa on siis kiinnitettävä huomiota sekä suurperheen sisäisiin resursseihin, toimintaympäristöön sekä perheen ja muiden toimijoiden vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön.

Työni viidennessä luvussa esittelen tutkielmani ”työkalupakkia”, Pierre Bourdieun käsitteitä; pääomista, kentästä, habituksista ja strategioista, joiden avulla tarkastelen suurperheiden arjen ja hyvinvoinnin rakentumista. Suurperheiden äitien ääni kuuluu työni kuudennessa luvussa, jossa kirjoitan haastatteluaineistoni perusteella tekemiäni havaintoja suurperheäitien kokemuksista perheensä arkisen hyvinvoinnin rakentumisesta. Johtopäätöksissä peilaan tutkimustuloksiani teoreettiseen näkökulmaani ja laajempaan yhteiskunnalliseen hyvinvointikeskusteluun.

2 SUURPERHE

2.1 Suurperheen käsitteestä

Tutkielmassani on tarpeen tarkastella sitä, millainen on suurperhe tämän päivän Suomessa. Perhe käsitteenä on uudenlaisen keskustelun kohteena tänä aikana, kun avioerojen yleistymisen ja eliniän kasvun myötä elin-ikäinen avioliitto on menettämässä merkitystään perheen perustana. Perhettä määritellään paitsi perheisiin liittyvissä tutkimuksissa myös lainsäädännössä, tilastoinnissa ja ihmisten arkisissa käytännöissä ja vuorovaikutuksessa. Tilastokeskuksen mukaan perhe määritellään yhteisen asumisen perusteella. Kuitenkaan kolmen sukupolven perheitä ei tilastokeskuksen mukaan ole, vaan perheen kanssa yhdessä asuvat isovanhemmat eivät kuulu perheeseen. Tämän ajan suurperheet ovatkin yleensä ydinperheideologian jälkeläisiä, kahden sukupolven perheitä.

Kriittisessä perhetutkimuksessa perheen käsitettä pyritään hajottamaan, muovaamaan ja tarkentamaan, jotta se vastaisi paremmin tämän ajan todellisuutta yhä moninaisemmista perheistä (Forsberg & Nätkin 2003). Siitä huolimatta, että perhe ymmärretään uudella tavalla, ja perhe-käsite on muovautuvampi, joustavampi ja neuvoteltavampi kuin aiemmin, perheinstituutio ei ole menettänyt merkitystään (Broberg 2010, 11). Tänä aikana perheitä perustetaan, perheet purkautuvat ja muodostuvat uudelleen. Myös suurperheet muotoutuvat eri tavoin. Osa suurperheistä perustuu ydinperheideologiaan ja avioliittoon perheen perustana. Avioerojen ja uusien suhteiden myötä muodostuu uudenlaisia suurperheitä, jolloin perheeseen kuuluu muitakin kuin pariskunnan yhteisiä lapsia. Vanhemmuus perheen toisena perustana parisuhteen ohella onkin noussut yhä merkittävämpään rooliin perheiden rakentumisessa.

Yhteiskunnalliset muutokset sekä perherakenteissa, perhearvoissa ja perhekoon kehityksessä näkyvät muutokset ovat yhteydessä toisiinsa. Yhteiskunnassamme on tapahtunut suuria, perheitäkin koskettavia muutoksia siirryttäessä agraarisesta Suomesta tähän päivään. Maatalousyhteiskunnan Suomi nähdään esimodernina yhteiskuntana, teollistumisen aika modernina aikana ja nyt elämämme ajanjakso 1990-luvulta alkaen nähdään postmodernin tai refleksiivisen modernin näkökulmasta. Näen suurperheen yhteiskunnallisessa kontekstissa, jolloin perhe, perheeseen liitetyt arvot, normit, tehtävät ja perheiden elämäntavat näyttäytyvät osana oman aikansa elämäntapaa ja yhteiskunnallista todellisuutta. Perheen tehtävät, mutta toisaalta myös asenteet ja arvot perheisiin liittyvissä asioissa määrittävät sitä, millainen perhe soveltuu parhaiten

kulloiseenkin tilanteeseen ja yhteiskuntaan. Toisaalta sosiologit ovat huomanneet perheen sitkeäksi rakenteeksi, jolloin se on säilynyt yllättävän vahvana, joskin moninaistuneena yksikkönä päinvastaisistakin ennustuksista huolimatta.

Perhe on vahvasti arvosidonnainen ja normatiivista ajattelua sisältävä käsite. Tämän vuoksi perhettä on tieteessä toisaalta pyritty määrittelemään, mutta toisaalta perhettä on vältelty tutkimuskohteena sen käsitteen epämääräisyyden ja arvolatautuneisuuden vuoksi. (Forsberg 2003.) Perhe on kuitenkin vahvasti läsnä ihmisten arjessa ja perheestä puhutaan paljon paitsi yksittäisten ihmisten kesken myös tiedotusvälineissä, politiikassa ja lainsäädännössä. Perhe on ollut satoja vuosia ihmisten elämässä keskeisessä asemassa, mutta eri aikoina ja erilaisissa kulttuureissa perheeseen on liitetty erilaisia normatiivisia ja sen ajan arvoihin soveltuvia odotuksia ja näkemyksiä. Perheen tehtävänä on nähty mm. heikoimmista jäsenistään huolehtimisen, lasten sosiaalistamisen yhteiskuntakelpoisiksi, sukupuolimoraalin sääntelyn ja rajaamisen sekä varsinkin viimeisinä vuosikymmeninä lasten psykososiaalisen kasvun tukeminen on nähty tapahtuvan parhaiten ydinperheen suojissa. Yhä edelleen vedotaan ”luonnolliseen” tai ”normaaliin”, kun pyritään löytämään perheelle sellaisia rajoja, joita pidetään parhaana vaikkapa lasten hyvän kasvuympäristön takaamiseksi. (Yesilova 2009, 32, Nätkin ja Vuori 2003.)

Agraarisessa Suomessa perheen rajoja ei normitettu ulkoapäin, vaan perheet muotoutuivat taloudellisten ja työnjaollisten seikkojen määrääminä (Karisto ym. 2003, 131-154 ja Yesilova 2009, 20). Normatiivisuus ja arvopohja näkyivät tuona aikana pikemminkin niin, että perheyhteisö valvoi jäsentensä moraalialueita; perheen arvoihin kuului perheenjäsenten sosiaalisen tuen ohella myös kontrolli (Yesilova 2009, 202-203). Teollisen ajan Suomessa siirryttiin ydinperheideologian mukaisesti kahden sukupolven perheisiin. Elinkeinorakenteen murroksen ja kaupungistumiskehityksen vuoksi monilapsisuus perheissä alkoi käydä harvinaisemmaksi. Yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutokset vaativat myös perhearvoja muuttumaan niin, että perheen normiksi muodostui pienehkö ydinperhe, joka soveltui teolliseen ja kaupungistuneeseen elämäntapaan. (Jokinen & Saaristo 2002, 195-196, Karisto 2003 ja Vuori 2003.) Perheiden konkreettinen pieneneminen aiheutti myös sen, että vastuu laajemmasta kuin ydinperheestä siirrettiin kehittyvälle hyvinvointivaltiolle palveluineen ja tukijärjestelmineen. (Hiilamo 2006.)

Jälkiteollisessa ajassa ulkonaisesti elinkeinorakenteen muutos ei ehkä ole vaatinut perheen normien uudelleen järjestämistä, mutta heijastuksena ajan arvojen ja elämäntapojen muutokseen myös perhettä on alettu tarkastella uudenaikaisista näkökulmista ja pyritään purkamaan niitä normeja ja käsityksiä, mitä moderni aika tuli perheeseen liittäneeksi. Suurperhe normaaliuden näkökulmasta näyttäytyy eri tavoin eri aikoina. Agraarisella ajalla mikään ei olisi voinut olla normaalimpaa ja käytännöllisempää, kuin suurperhe. Teollistuvassa Suomessa suurperheet kävivät harvinaisemmaksi ydinperheideologian, elämäntavan muutosten ja ehkäisymahdollisuuksien kehittymisen vuoksi. Kun jokin ilmiö tulee harvinaisemmaksi, se on yleensä vaarassa myös joutua normaalin ulkopuolelle, jopa marginaaliin. Jälkimodernin tai uuden modernin aikakaudelle siirryttäessä suurperhekin voi olla perheen käsitteen laajentamisen ja yleisen arvojen moninaistumiskehityksen sekä yksilöllisten valintojen kunnioittamisen ja suvaitsemisen edesauttamana siirtymässä takaisin normaalin perheen rajojen sisään.

Perheeseen liittyy vahvoja arvoja, arvostuksia ja normatiivistakin ajattelua, jolloin täytyy mielestäni kyseenalaistaa se, onko tämän ajan perheiden moninaistumiskehitys vain yhteiskunnan muista muutoksista johtuvaa, vai onko perheiden moninaisuus tai erilaiset perhe-elämään liittyvät ratkaisut aiemmin ainoastaan vaiettu olemattomiin vahvan ydinperheideologian tieltä. Suomalaisista suurin osa mieltää edelleen perheeksi ensisijaisesti äidin, isän ja heidän yhteisten lastensa muodostaman ydinperheen. Arvojen moninaistuminen, elämäntapojen ja ratkaisujen, erilaisten valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen sekä monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden ihanteen leviäminen Suomalaiseen yhteiskuntaan ovat vaikuttamassa myös perherakenteiden ja perhe-elämän ratkaisujen moninaisuuteen.

2.2 Tilastollinen näkökulma 2000-luvun suurperheisiin

Suomalaiselle uuden modernin ajan perheelle ominaista on perheen perustan muuttuminen entistä neuvoteltavammaksi, joustavammaksi ja epävarmuuden kulkeutuminen myös perheisiin, niiden rakenteeseen, tehtäviin, sisäiseen työnjakoon ja yksilöllisyyteen myös perheenjäsenenä (Forsberg ym. 2003). Näistä tapahtuneista tai hiljalleen tapahtumassa olevista muutoksista johtuen myös Suomalaiset suurperheet ovat muotoutumassa osin uudelleen. Osa 2000-luvun suurperheistä Suomessa on rakentunut modernin ydinperheideologian mukaisesti, jolloin perheen tavallista

suurempi lapsiluku tekee siitä suurperheen. Maatalousyhteiskunnan laajoista suurperheistä ei ole enää ainakaan tilastoissa jälkiä, koska tilastointi ja lainsäädäntö tunnistavat perheiksi vain kahden perättäisen sukupolven muodostaman perheen. Kuitenkin perhesuhteet ovat voimakkaan muutoksen kohteina myös suurperheiden osalta. Erojen ja uusien parisuhteiden myötä perustetaan uudenlaisia suurperheitä, jolloin perheen rajat voivat kulkea kodinkin rajoja laajempina, koska myös vanhemmuus tunnustetaan tänä aikana perheen perustaksi parisuhteen ohella. Eron jälkeinen vanhemmuus usein jatkuu, jolloin lapsen perhe voi muodostua kahtaalle. (Ritala- Koskinen 2001.) Perhe on huomattu yllättävän sitkeäksi rakenteeksi, jolloin se kokee välillä jonkinlaisia muodonmuutoksia, mutta ei rakenteena häviä. Perheiden mukautuminen yhteiskunnalliseen muutokseen tapahtuu vähitellen, eikä ehkä niin radikaalisti, kuin voisi kuvitella, koska perheeseen liitetyt arvot, asenteet, mielikuvat, traditiot ja tehtävät siirtyvät vahvasti sukupolvelta toiselle. Uuttakin varmasti omaksutaan, mutta muutos tällä elämänalueella voi olla yllättävän hidasta.

Tilastokeskuksen määrittelyn mukaan perheeseen kuuluvat samassa asunnossa asuvat henkilöt. Kuitenkaan perheeseen ei katsota kuuluvan enempää kuin kaksi perättäistä sukupolvea. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuoden 2012 lopussa maassamme oli 1 465 733 perhettä, joista noin 40 % oli lapsiperheitä. Perheiden lapsiluku on vuosien kuluessa laskenut. Vuonna 1950 perheeseen kuului keskimäärin 2,24 lasta, mutta vuonna 2012 enää 1,83 lasta. Perheiden pienentymisen lisäksi muutoksena vuosien kuluessa näkyy yhden huoltajan perheiden määrän kasvu, uusperheiden määrän kasvu ja se että avioliittojen yleisyys perheen perustana on menettänyt merkitystään, vaikkakin avioliittoperheet ovat edelleen yleisin lapsiperhemuoto. Lapsiperheistä vuoden 2012 tilastojen perusteella 60,9 % oli avioparien perheitä, 18,6 % avoparien perheitä, 20,4 % yhden vanhemman perheitä ja 0,1 % sellaista perhettä, johon kuului samaa sukupuolta olevat vanhemmat, joiden parisuhde oli rekisteröity. Uusperheiden osuus lapsiperheistä on tällä hetkellä vähän yli 9 %. Uusperheiden osuus on kasvanut vuodesta 1990, jolloin se oli 6,9 %. Uusperheiden osuuden kasvu on kuitenkin lähes pysähtynyt viime vuosina. (Tilastokeskus 2012)

Lapsiperheiden lapsiluku on tällä hetkellä suomessa keskimäärin alle 2 %. Tutkimuksessani määrittelin suurperheen vähintään seitsemänhenkiseksi, jolloin kahden vanhemman perheissä lapsia oli vähintään viisi. Tilastokeskuksen perhetilastoista huomasin, että yli viisilapsiset perheet ovat Suomessa tällä hetkellä todella harvinaisia.

Viisilapsisten tai sitä suurempien perheiden osuus kaikista lapsiperheistä jäi alle 1,8 prosenttiin. Viisilapsisia perheitä Suomessa oli vuoden 2012 lopussa 5 244, kymmenlapsisia perheitä 306 ja 14- lapsisia perheitä vain viisi kappaletta. Huomattava on kuitenkin se, että tilastoissa näkyvät laskentahetkellä perheessä olevat alle 18-vuotiaat lapset, jolloin täysi-ikäiset lapset eivät näy perheiden lapsilukumäärässä. (Tilastokeskus 2012)

Tilastoista saamme yleisen tason tietoa Suomalaisista perheistä, niiden lukumääristä, koosta ja siitä millaisiin juridisiin suhteisiin liitot ja perheet perustuvat. Yleiset perhesuhteiden muutostrendit näkyvät tilastoissa perhekokojen pienenemisenä, avioliittoperheiden suhteellisen osuuden laskuna, yhden vanhemman perheiden määrän kasvuna ja uusperheiden määrän kasvuna. Perhetilastoista ei kuitenkaan näe perheiden pitemmän aikavälin perhesuhteita. Voihan olla, että pariskunnalle on juuri syntymässä lapsi, he ovat eroamassa tai pariskunnan lapsista osa on jo muuttanut pois kotoa, jolloin heitä ei enää lasketa perheen jäseniksi. Perheen kokemuksellisuus ei myöskään näy tilastoissa, koska esimerkiksi täysi-ikäisiä kotona asuviakaan lapsia ei lasketa perheeseen kuuluviksi.

2.3 Perheen kokemuksellisuus

Aiemmin suurperheen käsite on sisältänyt tyypillisesti monilapsisuuden, mutta myös monisukupolvisuuden. Kyseessä on ollut yleensä ydinperhettä laajemmin käsitetty perhe. Tänä aikana suurperheiden koostumus on yleisimmin kahden sukupolven perhe, jossa lapsia on paljon uusperheellistymisen tai muuten tavallista suuremman lapsiluvun myötä. Mikäli ajatellaan, että suurperhe olisi jotain keskimääräisestä perhekoosta selkeästi poikkeavaa, voitaisiin jo viiden henkilön muodostamat perheet nähdä suurperheiksi. Kuitenkin tässä tutkielmassa, suurperheestä puhuessani tarkoitan vähintään seitsemän henkilöä käsittäviä asutokuntia. Tilastoissa asutokunnissa näkyvät myös kolmen sukupolven perheet, kun perhetilastoissa perhe voi muodostua vain kahdesta perättäisestä sukupolvesta.

Tässä tutkielmassani en halua rajata ihmisten arkikäsitteitä perheestään perheen käsitteen ulkopuolelle, vaan käsitän perheeksi myös kolmen sukupolven suurperheet, tai muut samassa asunnossa asuvat henkilöt, jotka ihmiset kokevat perheenjäsenikseen, kuten sisarukset, muut sukulaiset ja ystävät. Haluankin käsitellä perhettä paitsi tilastojen

myös kokemuksellisuuden näkökulmasta; ihmiset voivat kokea perheeseensä kuuluvaksi sellaisia ihmisiä, jotka eivät asu samassa asunnossa tai toisaalta, eivät ole virallisesti sukulais- tai muussa suhteessa toisiinsa. Perheen kuvaa onkin tarkasteltava paitsi tilastojen myös ihmisten kokemusten valossa. Perheenä on pidettävä sitä mitä ihmiset kokevat perheekseen. Yleensä perheen ajatellaan tänä aikana rakentuvan joko parisuhteen tai vanhemmuuden mukaan, jolloin vaikkapa sisarusuhde ei voi olla perheeseen yhdistävä tekijä. Ihmiset muodostavat toisinaan myös muita tiiviitä yhteisöjä, kuin perheitä, jolloin toiminnan tai kokemuksellisuuden kautta myös tällaiset yhteisöt voidaan ajatella kuuluvan uudelleen muotoutuvan perheen käsitteen alle, vaikka tällaisessa yhteisössä yhdistävänä tekijänä ei olekaan vanhemmuus tai parisuhde, kuten yleensä perheissä. Tällaiset perheenomaiset yhteisöt voivat olla myös uudelleen muovaamassa perheen käsitettä ja laajentamassa kuvaa tämän ajan suurperheistä. (Forsberg ym.2003, Ritala-Koskinen 2001 ja Faurie & Kalliomaa - Puha 2010, 28 - 29.)

Suurperhe kodin rajojen ylittäjänä – lapsen kokema perhe

Kuten jo aiemmin todettiin, perhe on subjektiivisesti koettu asia, jolloin kussakin yhteydessä on mietittävä, miten ihmiset kokevat perheensä. On merkityksellistä kysyä myös lapsilta, miten he kokevat perheensä, keitä heidän perheisiinsä kuuluu. Aino Ritala-Koskinen huomasi tutkiessaan uusperheiden lasten käsityksiä perheestään, että lapset saattoivat pitää perheenjäseninään entistä ydinperhettä, jolloin vanhempien uusia kumppaneita tai heidän lapsiaan ei katsottu perheenjäseniksi. Toiset lapset taas kokivat samassa taloudessa asujat perheekseen myös ilman biologista sidettä. Yleensä lapset totesivat myös muualla asuvan biologisen vanhemman kuuluvan perheeseen, mikäli tämä oli jollain tavalla mukana lapsensa elämässä. (Ritala-Koskinen 2001.) Uusperheissä lapsen perhe kokonaisuudessaan voi tulla näkyväksi vaikkapa lapsen juhlissa, joissa voi olla paikalla biologisten vanhempien lisäksi myös vanhempien uudet puoliset, joilla voi olla lapsen elämässä hyvinkin tärkeä merkitys. Nykyään puhutaankin vanhemmuuden eri ulottuvuuksista, jolloin biologinen, sosiaalinen, juridinen ja psykologinen vanhemmuus voivat jakautua eri ”isien” ja ”äitien” kesken. Äidin uusi puoliso voi olla lapsen sosiaalinen ja ehkä psykologinenkin isä, vaikka biologinen ja juridinen isyys olisivat säilyneet biologisella isällä. (Kuronen 2003.) Eron jälkeen yhteishuoltajuutta toteutetaan yhä useammin lasten vuoroasumisena, ja tällöin lapsen

perhettä ei myöskään voi sulloa yhden kodin sisään vaan tarvitaan vähintään kaksi kotia, jotta lapsen koko perhe voidaan paikantaa koteihin.

Tilastoissa perheeseen ei katsota kuuluvan kotoa pois muuttaneita aikuistuneita lapsia. Kuitenkin nuori itse, nuoremmat sisarukset ja vanhemmat saattavat kokea aikuistuneenkin lapsen kiinteästi perheeseen kuuluvaksi. Itselleni tutussa suurperheessä perheen nuorimmat lapset kokevat isonsiskon ja tämän puolison kuuluvan ilman muuta heidän perheeseensä, samoin opiskelija-asunnossa asuvan isonveljen. Lapset siis saattavat käsittää perheensä hyvinkin laajasti, jolloin heidän perhekäsityksensä mukaan saattaa muotoutua kodin rajojakin ylittäviä suurperheitä. Perhe onkin paitsi arjen käytäntöjä myös yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Myös sijaisperheessä kasvaneiden lasten käsitykset omasta perheestään voivat ylittää kodin rajat. Lapsi saattaa kokea vahvasti sijaisperheen omaksi perheekseen, mutta biologiset vanhemmat ja sisarukset voivat myös kuulua perheeseen, vaikka heidän kanssaan ei jaettaisikaan yhteistä asumista ja arkea. (Valkonen 1995.) Puhe sosiaalisesta, biologisesta, juridisesta ja psykologisesta vanhemmuudesta (mm. Huttunen 2001, ja Rönkä ym. 2002) voisikin siirtyä myös ”perhepuheeseen”; lapsen psykologinen perhe voi olla laajempi tai suppeampi, kuin arjen käytännöissä muotoutuva sosiaalinen perhe. Perheellään voi olla monta ulottuvuutta, jotka voivat hajaantua osittain kodin rajojen ulkopuolelle.

2.4 Uusperhe – suurperheet

Uudenlaisia suurperheitä muodostuu uusien liittojen myötä, kun kahdesta tai useammasta liitosta syntyneet lapset muuttavat saman katon alle. Uusperheitä muodostavat tuovat uusperheisiinsä mukanaan myös menneisyytensä aiempine suhteineen, jotka vaikuttavat osaltaan uusperheen toimivuuteen (Broberg 2010, 11). Tuttavapiirissämme eron ja uuden suhteen myötä perheen koko vaihtui vuoden aikana kuusihenkisestä, viisihenkiseen ja lopulta yhdeksän henkiseen. Uusperheissä perheiden keskimääräinen lapsiluku asettuu hieman korkeammalle, kuin muissa lapsiperheissä. Siksi lienee perusteltua puhua uusperhe-suurperheistä yhtenä suurperhemuotona. Uusperheeksi voidaan luokitella ja tilastoida perhe, jossa samassa asunnossa asuu kaksi eri sukupuolta olevaa aikuista, jotka ovat keskenään avo- tai avioliitossa ja joiden lisäksi heidän kanssaan asuu jommankumman alle 18-vuotiaita lapsia. Lisäksi uusperheeseen

voi kuulua pariskunnan yhteisiä lapsia. Tilastoissa uusperheinä eivät kuitenkaan näy ne perheet, joissa vanhempien ei- yhteiset lapset vierailevat, mikäli lasten kotiosoite ei ole sama, kuin muun perheen, vaikka he viettäisivätkin perheessä niin paljon aikaa, että arjen käytäntöjen kannalta he kuuluisivat perheeseen. (Ritala- Koskinen 2001, 14.)Tilastojen antama kuva perheistä onkin usein suppeampi, kuin minkä ihmiset arjen käytäntöjen tai psyykkisen yhteenkuuluvuuden perusteella itse kokevat. Tämän vuoksi uskonkin suurperheiksi luettavia uusperheitä olevan merkittävä ja yhä kasvava osuus tämän ajan suurperheistä. (Raittila & Sutinen 2008.)

Uuteen moderniin kuuluvaa yhteisöllisyyden kaipuuta tai uusyhteisöllisyyttä, voi löytää tämän ajan uusperhesuhteista. Tällöin lapsella voi olla uudella tavalla merkityksellisiä suhteita aiempaa laajemmin. Kun lapsen vanhemmat solmivat uusia liittoja voi lapsi saada uusia isiä, äitejä, sisaruksia, isovanhempia ja muita sukulaisia. Tällainen uusperheellisyteen liittyvä yhteisöllisyys muistuttaa sikäli agraarisen ajan yhteisöllisyyttä, että yhteenliittyminen ei välttämättä perustu verisukulaisuuteen tai avioliittoon. Agraarisen ajan yhteisöllisyys perustui kotitalouteen, omistamiseen ja isännän valtaan, kun taas tämän ajan uusperheellisten uusyhteisöllisyys perustuu pikemminkin tunteeseen ja äiteihin kiinnittyvään suhteiden verkostoon. (Ritala- Koskinen 2001, 210.)Uusperhe voi siis rakentua laajaksi lasta ja vanhemmuutta kannattelevaksi yhteisöksi, jonka lapsi voi kokea kokonaisuutena perheekseen. Tällaiset yhteisöt voidaan nähdä uudella tavalla muotoutuneiksi suurperheiksi. Kuitenkin lapset ja aikuiset itse ”tekevät” ja määrittävät perhettään, jolloin perheen käsite tai tunne perheen yhteisyydestä ei välttämättä koskekaan näitä kaikkia uusperheen verkoston jäseniä, vaan perheeksi voidaan kokea vain samassa kodissa asuvat tai vain ainoastaan omat biologiset vanhemmat ja sisarukset. (Ritala- Koskinen 2001.)

2.5 Monilapsisuuden taustoja

Suomessa keskimääräinen naisten hedelmällisyysluku on alle kahden (tilastokeskus). Kuitenkin Suomessa on myös sellaisia suurperheitä, joissa suurperheellisyys on seurausta perheen tavallista suuremmasta lapsilukumäärästä ilman uusperheellistymistä, tai muutenkaan perheen laajempaa käsittämistä. Olen ollut kahdeksan vuotta mukana Mannerheimin lastensuojeluliiton suurperheiden äitien vertaisryhmässä, jossa kaikkien äitien perheisiin kuuluu vähintään viisi lasta. Näistä kahdeksasta naisesta viisi elää ensimmäisessä liitossaan ja kaikki perheen lapset ovat heidän yhteisiä lapsiaan. Lisäksi

tunnen naapureissani, sukulaisissani ja ystäväissäni jonkin verran suurperheitä. Usein sen taustalla, että perheessä on paljon lapsia, on joko uusperheellistyminen tai uskonnollinen vakaumus. Suurperheiden äitien vertaisryhmässäkin yli puolella äideistä uskonnollinen vakaumus on vaikuttanut perhekokoon; neljä äideistä on lestadiolaista ja yksi muslimi. Oulun seudulla ja muuallakin Pohjois-Suomessa nimenomaan vanhoillislestadiolaisuus vaikuttaa vahvasti perheiden lapsilukumäärään, kun liikkeen kanta ehkäisyyn on pääsääntöisesti kielteinen.

Toisaalta suurenkaan perheen taustalla ei aina ole uskonnollista vakaumusta; joku kokee suuren perheen rikkautena, jonkun perhe kasvaa ”vahingossa” suurperheeksi tai joku voi kokea äitiyden elämäntehtävänä tai vaihtoehtona tyypilliselle työuralle. Tutkimukset, joiden mukaan alemman koulutuksen omaavat naiset saavat keskimääräistä enemmän lapsia, voivat kertoa siitä että, äitiys ja nimenomaan suuren perheen äitiys voi olla vaihtoehto työuralle. Omistautuminen perheelle ja lapsille voidaan nähdä mielekkäämpänä, kuin pienipalkkainen tai epävarma työ. Toisaalta on huomattu, että hyvätuloisissa perheissä on myös tavallista useammin paljon lapsia. Tällöin monilapsisuus voidaan kenties kytkeä keskimääräistä parempiin taloudellisiin edellytyksiin panostaa lapsiin ja perheeseen.

Postmoderniin tai uuteen moderniin elämäntapaan kuuluva yksilöllisten valinnanmahdollisuuksien, elämäntapojen ja perhemuotojen moninaistuminen ja hyväksytyksi tuleminen, sekä elämän episodimaisuus voivat edesauttaa suurperheiden yleistymistä. Tilastoista onkin havaittavissa trendi, jonka mukaan yhä suurempi osa naisista ei synnytä yhtään lasta ja toisaalta niiden naisten osuus, jotka synnyttävät vähintään kolme lasta on kasvussa; lasten hankinnassakin yhteiskunnassamme on tapahtunut polarisoitumista, joka saattaa lisätä jännitteitä ja vastakkainasettelua eri ryhmien, kuten lapsiperheiden ja muiden välille. Vastikään paikallislehden yleisöpalstalla ehdotettiin lapsivapaan asuinalueen rakentamista, jolloin lapsiperheet eivät terrorisoisi muiden asukkaiden asumista.

Elämän episodimaisuus voi myös vaikuttaa myös lastenhankintaan. Pätkätyöläisyys ja muuten epävakaat työurat hillitsevät usein ihmisten lastenhankkimistoiveita. Toisaalta on huomattu, että taantuman ja korkean työttömyyden oloissa syntyy enemmän lapsia, kuin nousukaudella. Päädytäänkö kenties joskus hankkimaan vielä yksi lapsi tilanteessa, jossa työttömyyden takia lapselle katsotaan olevan aikaa? Perheitä on pitkään tarkasteltu vahvan ydinperheideologian ja normatiivisen näkemyksen kautta.

Nyt, kun perhesuhteet ovat uudella tavalla neuvoteltavissa niin yksilön kuin yhteiskunnankin taholta, voivat myös suurperheet, uudella tavalla muotoutuneetkin, saada aiempaa paremmin ymmärrystä ja suvaitsevaisuutta osakseen. (Beck ym.1995, Piironen 2005 ja Miettinen & Rotkirch 2008.)

2.6 Monikulttuurisuus suurperheen nykykuvassa

Maahanmuuttajat ovat tuoneet Suomeen myös perheen osalta uudenlaista kulttuuria, näkemyksiä ja periaatteita perheen koostumuksesta ja perheiden toimintatavoista. Paljon julkisuutta viime vuosina on saanut maahanmuuttajaperheiden isoäitien maasta käännäyttämisen. Suomen lakien mukaan he eivät ole perheenjäseniä, mutta toisesta kulttuurista tulleina heidän lapsensa kokevat olevansa vastuussa vanhenevista vanhemmistaan. Muista kulttuureista tulleilla maahanmuuttajilla voi olla muutenkin laajempi perhekäsitys, kuin meidän ydinperhekäsityksemme. Muissa kulttuureissa voi olla vieläkin tavallista, että useampi sukupolvi elää yhdessä, samoin sisarukset ja heidän lapsensa voidaan kokea vahvasti perheenjäseniksi. Suku, perhe ja heimo voivat tarkoittaa lähes samaa asiaa. Sen lisäksi, että maahanmuuttajat voivat käsittää perheensä laajemmin, kuin Suomessa on totuttu, maahanmuuttajaperheiden lapsiluku on usein suurempi, kuin Suomalais-perheissä keskimäärin. Suuren lapsiluvun taustalla on usein heilläkin uskonnollinen vakaumus. Myös kulttuuri, jossa naisten on ajateltu keskittyvän kotiin ja perheeseen voi vaikuttaa niin, että perheeseen hankitaan enemmän lapsia, kuin sellaisessa kulttuurissa, jossa naisten urasuuntautuneisuus on vahvaa. (Forsberg 2003, 8 ja Söderling ym. 1995.)

Suomessa myös romanivähemmistön keskuudessa perhe on usein käsitetty valtaväestöä laajemmin. Koko suku on vastuussa jäsenistään, jolloin suku voidaan nähdä heille perheenä. Tapasin lastensuojelun sosiaalityössä romanityön, joka kertoi perheeseensä kuuluvan isän, äidin, isoäidin, aikuisia sisaruksia, jotka asuivat eri paikkakunnalla ja lisäksi tätinsä pikkupojat, jotka asuivat heillä. Laajemman perhekäsityksen lisäksi myös romaniperheissä on huomioni mukaan usein enemmän kuin kaksi tai kolme lasta. (Markkanen 2003.)

Saamelaisten käsitys perheestä on ollut pitkään ydinperhettä laajempi. Saamelaisten keskuudessa perheellä on edelleen keskeinen merkitys ja kokemuksellisesti perheeseen ajatellaan kuuluvan myös lähisukulaiset, kuten äidin ja isän vanhemmat ja sisarukset,

joiden ajatellaan olevan mukana myös lastenkasvatuksessa. Kuitenkin nykyään saamelaisetkin perheet ovat yleensä ydinperheitä. Kaukaisempien sukulaisten kanssa ollaan tekemisissä harvoin ja suhde lähimpiinkin sukulaisiin on osin muuttumassa. Nuoremmissa perheissä yhä useammin toinen vanhemmista kuuluu valtaväestöön, joka näkyy myös perherakenteen ja perheeseen liittyvien tapojen, normien ja arvojen muuttumisena yhä suomalaisemmiksi. Myös perheiden lapsiluku näyttäisi ainakin Jaana Länsmanin haastatteluaineiston perusteella alentuneen. Perheissä on nykyään usein kaksi lasta, kun vielä edellisen sukupolven aikaan oli tavallista, että perheessä oli selvästi enemmän lapsia. (Länsman 2002, 36-59.)

Perherakenteiden ja perheiden elämän moninaistuminen näkyvät tämän ajan suurperheissä, jolloin niin monikulttuurisuus, kuin perheiden uudelleen muotoutuminen ja perheiden arkisessa elämässä näkyvät erilaiset valinnat ja vaihtoehdot laajentavat ja rikastuttavat perheen käsitettä ja perheeseen liitettyjä arvoja ja normeja.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusasetelma

Halusin tutkimuksessani tarkastella sitä, miten suurperheiden arkinen hyvinvointi rakentuu. Tutkimusongelma: ”*Millaiset asiat tuottavat suurperheiden arkeen hyvinvointia ja voimavaroja ja miten voimavarojen vajeet tai pahoinvointi näkyvät suurperheiden arjessa?*”, pyrkii nostamaan esiin suurperheiden äitien kertomina erilaisia toimintastrategioita, voimavaroja ja muita tekijöitä, jotka rakentavat suurperheiden arkea toimivaksi ja hyvinvointia tukevaksi. Toisaalta myös äitien kokemukset puutteellisista resursseista, toimimattomasta arjesta tai muista hyvinvointia heikentävistä asioista ovat tärkeitä. Tutkimusongelmaani täsmennän vielä tutkimuskysymyksellä: ”*Miten suurperheiden arkinen hyvinvointi rakentuu?*” Tutkimukseni määrittäytyi laadulliseksi, kuvailevaksi tutkimukseksi. Haluan kuvata niitä tekijöitä, jotka rakentavat suurperheiden arkea ja tätä kautta perheenjäsenten kokemuksia omasta hyvinvoinnistaan.

Laadullista tutkimusotetta puolsi ajatus, että halusin tutkia nimenomaan ihmisten omakohtaisia kokemuksia arjestaan ja hyvinvoinnistaan, joiden ajattelin tulevan paremmin esiin laadullisen aineiston myötä. Tutkimusongelmani kysyy *miten* suurperheet rakentavat arkista hyvinvointiaan ja *millaisena* tutkittavat kokevat hyvinvointinsa. Tutkimuksen tarkoituksena onkin kuvailla suurperheiden arkea ja nostaa niitä tekijöitä ihmisten arjessa esiin, jotka tuottavat arkeen sujuvuutta ja hyvinvointia. Laadullisella tutkimusotteella tällainen kuvailu on mahdollista, ja toteutettavissa niin, että suurperheiden äitien ”ääni” auttaa muodostamaan kuvan suurperheiden arjesta.

Tavoitteenani oli alun perin tarkastella koko perheen kokemuksellista hyvinvointia, mutta viimeistään teemahaastatteluja tehdessäni huomasin, että valintani pyytää haastateltavaksi suurperheiden äitejä, antaa mahdollisuuden tarkastella lähinnä suurperheiden äitien kokemuksia perheen arjesta ja koetusta hyvinvoinnista. Tämä tutkimuskysymysten ja tutkimusongelman uudelleen muotoutuminen liittyy laadullisen tutkimuksen prosessiin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen eri vaiheet sulautuvat osittain toisiinsa. Aineistonkeruun yhteydessä suoritetaan alustavaa analyysiä, joka suuntaa aineistonkeruun jatkoa tai muuttaa tehtävänasettelua. (Hakala, 2010, 18 ja Kiviniemi 2010, 70.) Myös haastateltavien määrä tarkentui viiteen haastattelujen edetessä, kun sain käsityksen siitä, millaista aineistoa haastattelujen avulla olin

saamassa. Perheissä äidit ovat hyvin keskeisessä asemassa, joten sikäli äitien pyytämisen haastateltaviksi oli hyvä valinta. Kuitenkin äidit pystyvät tavoittamaan vain oman kokemuksensa ja näkemyksensä perheen hyvinvoinnista, jolloin lasten ja puolisoitten näkökulma ja kokemukset eivät nouse tässä tutkimuksessa esiin.

Myös se, että opinnäytetyötä tehdessäni minulla ei ole mahdollisuutta kerätä kovin laajaa aineistoa ja toisaalta valmiita aineistoja tästä aiheesta ei ollut saatavilla, vaikutti tutkimuksen toteuttamiseen. Laadullisella tutkimusotteella aihetta lähestyttäessä aineiston laajuuden tai haastateltavien määrän ei tarvitse olla kovin suuri. Merkityksellistä on sen sijaan se, että aineistoa analysoimalla voidaan saada vastauksia aineistolle esitettyihin kysymyksiin ja analysoida aineistoa niin, että johtopäätösten ja tulkintojen tekeminen on mahdollista. (Hakala, 2010, 19.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen rikkaus, toisaalta haastavuus, liittyy tutkimusprosessin polveilevuuteen ja laadullisiin menetelmin kerätyn aineiston monipuolisuuteen. Laadullinen tutkimus on monien valintojen tekemistä tutkimusprosessin eri vaiheissa. Tutkimuksen edetessä eri elementit, kuten tutkimustehtävät, teorianmuodostus, aineistonkeruu ja analyysi voivat olla kehittelyn kohteena. Laadullisessa tutkimuksessa nämä tutkimuksen eri elementit limittyvät toisiinsa, jolloin myös tutkijan ajatustyön prosessi tulee näkyväksi, tutkimusprosessia suuntaavaksi tekijäksi. Merkityksellistä on myös se, että nämä valinnat perustellaan ja niiden merkitys tutkimuksen suunnalle ja tutkimustuloksille avataan tutkimusraportissa. (Eskola 2010, 179 - 186 ja Kiviniemi 2010, 70 ja 74.)

Edellä kuvasin ajatteluani siitä, miten päädyin tutkimaan suurperheiden arkisen hyvinvoinnin muotoutumista juuri laadullisiin menetelmin. Teemahaastattelujen ja niiden pohjalta tehdyn analyysin avulla ajattelin siis saavani merkityksellistä tietoa suurperheiden äitien kokemuksista omasta ja perheensä hyvinvoinnista ja arjen sujuvuudesta sekä niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat arjen hyvinvoinnin muotoutumiseen suurperheissä. Näiden valintojen lisäksi tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen rakentuminen määrittää vahvasti tutkimuksen toteutusta. Koska tutkimukseni on vahvasti teoriasidonnaista, teemahaastattelu on rakennettu teoriasta nousevien käsitteiden pohjalta ja analyysivaiheessa tulkitsen aineistoa valitsemani teorian ja sen antamien käsitteiden avulla. Tutkimukseni ”työkaluna” käytän Pierre Bourdieun käsitystä ihmisestä sosiaalisten kenttien toimijana ja tähän ajatteluun liittyen pääomien, strategioiden ja habituksen käsitteitä. (mm. Bourdieu & Wacquant 1995,

122-173, Bourdieu 1985, 105-110 ja Bourdieu 1990, 62-64 ja 123-149.) Tällaisen teoreettisen analyysin avulla etsin vastauksia tutkimusongelmaani suurperheiden kokemuksellisesta hyvinvoinnista. Hyvinvoinnin toteutumista suurperheissä lähestyn siis käytännöllisten arjen strategioiden, sisäsyntyisten toimintatapojen ja perheen voimavarojen sekä toimijuuden kautta. Kuitenkin hyvinvoinnin käsitteen avaaminen ja monipuolinen tarkastelu on tarpeen, jotta näiden arjen ”työkalujen” tuottama hyvinvointi tai hyvinvoinnin puutteet tulevat näkyviksi.

Bourdieuun ajattelu ihmisestä sosiaalisten kenttien toimijana avaa näkökulman myös yhteiskunnalliseen suuntaan. Ihmiset toimivat eri kentillä, jotka vaikuttavat myös toistensa toimintaan. Suurperheiden arkisen hyvinvoinnin rakentumiseen vaikuttaakin paitsi perheenjäsenten oma toiminta myös laajempi toimintaympäristö. Yhteiskunnalliset muutokset ja olosuhteet vaikuttavat vahvasti perheiden mahdollisuuksiin rakentaa arkeaan ja hyvinvointiaan. Tämän vuoksi tarkastelen perheiden hyvinvoinnin muotoutumista osittain myös refleksiivisen modernin ja kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta.

Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineistona on viiden suurperheen äidin teemahaastattelut. Tutkielmassani olen määritellyt suurperheen vähintään seitsemän- henkiseksi perheeksi. Suomalaiselle uuden modernin ajan perheelle ominaista on perheen perustan muuttuminen entistä joustavammaksi, neuvoteltavammaksi ja epävarmuuden kulkeutuminen myös perheisiin, niiden rakenteeseen, tehtäviin, sisäiseen työnjakoon ja yksilöllisyyteen myös perheenjäsenenä (Forsberg ym.2003). Perhesuhteet ovat siis liikkuvampia ja muuttuvampia ja tämä näkyy myös suurperheiden kokonaiskuvassa. Tämän ajan suurperheet ovat entistä useammin uusperheitä. Halusin myös tämän suurperheiden moninaisuuden näkyvän omassa tutkimuksessani ja aineistossani. Siksi haastateltavistani kaksi on uusperheen äitiä ja kolmen haastateltavan perhe on ydinperhe. Haastattelemini äitien perheisiin kuului puoliso ja 6-16 lasta. Haastattelutilanteessa nauhoitin haastattelut, jotka sitten myöhemmin litteroin itse. Haastattelut kestivät 45 minuutista noin puoleentoista tuntiin. Litteroituna haastatteluaineistoa on 114 sivua.

Haastattelu ja teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Haastattelu on paljon käytetty tiedonhankintamenetelmä ammatillisissa ja arkisissa vuorovaikutustilanteissa sekä tutkimusmenetelmänä. Yksinkertaisimmillaan haastattelu tarkoittaa sitä, että kysytään niitä asioita, joista halutaan tietää. Sekä arkisessa elämässä, että tutkimuksen tekemisessä toki on merkityksellistä myös se, että kysytään itseä kiinnostavaa asiaa sellaisilta henkilöiltä, jotka asiasta tietävät. Haastattelu onkin koko yhteiskunnan läpäisevä tiedonhankinnan muoto, jossa keskeisenä ajatuksena on se, että yksilö voi olla merkityksellisen tiedon tuottaja (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 9). Jo Aristoteles käytti aikanaan haastattelua tiedonhankinnan menetelmänä ja Platon osoitti, että dialogin avulla saadaan esiin asioiden ja ilmiöiden moniselitteisyys (Hirsjärvi & Hurme 1993, 7). Dialogia ja haastattelua menetelmänä käytetäänkin paitsi tutkimuksen menetelmänä, myös monissa arkisissa vuorovaikutustilanteissa ja professionaalisessa toiminnassa. Omassa työssäni perheneuvolassa dialogi asiakkaiden kanssa on käytetyin ja toimiva työskentelymenetelmä. Haastattelumenetelmän etuna on myös se, että haastattelussa tutkija voi motivoida henkilöä paremmin, kuin esimerkiksi kyselyissä. Haastattelutilanteessa myös kysymysten ja vastausten tulkinta ja tarkentaminen on mahdollista. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 15.)

Millaista tietoa tutkimushaastatteluilla sitten saadaan? Haastattelun voidaan ajatella heijastavan haastateltavan kokemusten kautta osaa sen ilmiön todellisuudesta, jota tarkastellaan. Kuitenkin myös haastattelutilanne vuorovaikutustilanteena voidaan ajatella olevan osa tiedon rakentumisen prosessia, jolloin todellisuutta myös rakennetaan haastattelutilanteessa. Näkökulmien ero tarkentuu siis kielen ja vuorovaikutuksen merkityksen erilaiseen ymmärtämiseen. Ajatellaan, että haastattelutapahtuma on keskustelua, jolloin myös haastattelijan vaikutus keskustelun kulkuun ja sitä kautta tiedon muodostumiseen on merkityksellinen. Oman tutkielmani haastatteluanalyysissä lähdin liikkeelle realistisesta näkemyksestä, jossa haastattelun ajatellaan heijastavan haastattelun ulkopuolista todellisuutta. Tällöin en kiinnitä kovin suurta huomiota haastattelun vuorovaikutukseen ja kieleen, vaan keskustelun sisällöllisiin asioihin. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 10 - 11.) Kuitenkin, jo pelkästään sillä, millaisia kysymyksiä suurperheiden äideille esitän ja miten ohjaan haastattelutilanteen etenemistä on merkitystä sille, millaista informaatiota haastatteluiden välityksellä saan. Tiittulan ja Ruusuvuoren mukaan kaikki haastattelun osapuolet osallistuvat tiedon muodostamiseen (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 12).

Tämän vuoksi haastatteluja lukiessani ja analysoidessani joudun myös tarkastelemaan omia kommenttejani, huomioitani ja kysymyksiäni; miten ne ovat rakentamassa tai kenties estämässä tiedonmuodostumista.

Vapaamuotoista, mutta kuitenkin tiettyihin teemoihin keskittyvää haastattelua kutsutaan teemahaastatteluksi (Eskola & Vastamäki 2010, 28 - 29). Teemahaastattelun valitsin aineistonhankintamenetelmäksi sen vuoksi, että siinä teemoittelu ohjaa haastattelua niiden kysymysten äärelle, joita valitsemani teoreettisen viitekehyksen kautta pyrin analyysivaiheessa tarkastelemaan. Bourdieun teoria kentästä ja sen toimijoista sekä kentällä toimivien habituksista, strategioista ja pääomista eri lajeineen antoi teemahaastattelulle rungon (mm. Bourdieu & Wacquant 1995, 122 – 172) Teoreettisia käsitteitä jouduin ennen haastattelujen alkua ”kääntämään” suurperheen äitien omalle kielelle ja pohtimaan kysymysten muotoilua niin, että näiden käsitteiden arkinen ilmenemismuoto tulisi haastatteluissa esiin. Laadullisessa tutkimuksessa hyvin tyypillistä on, että tutkimuksenteon prosessin kuluessa myös tutkimusongelma tai teoreettisen viitekehyksen käyttö voivat saada uutta suuntaa. Näin myös minun tutkielmassani tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset muotoutuivat ja tarkentuivat siinä vaiheessa, kun suunnittelin ja toteutin aineiston hankintaa.

Teemahaastattelun etu on myös se, että se mahdollistaa haastattelutilanteessa luontevan ja avoimen ilmapiirin syntymisen, jolloin vapaamuotoiset ja syvälliset keskustelut tuovat esiin asioita, joita ei muilla keinoin saataisi esiin. Teemahaastattelussa voidaan ottaa huomioon sekä ihmisen toimijuus, että ajattelu. (Hirsjärvi & Hurme 1993, 7-8.) Tämän huomasin mielenkiintoiseksi omissa haastatteluissani, joissa äidit kertoivat perheensä arjesta, joka oli hyvin toiminnallista. Toimijoiden ja toiminnan lisäksi haastatteluissa nousi esiin myös äitien ajatuksia arjestaan, ja he pohtivat myös omien ajatustensa ja arvojensa yhteyttä arjen rakentumiseen ja toimintaansa arjessa. Jari Eskola ja Jaana Vastamäki kuvaavat teemahaastattelua artikkelissaan (2010, 26 - 43) keskusteluksi, joka tapahtuu tutkijan ehdoilla, mutta kuitenkin vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Tutkija siis määrittelee aihepiirin ja teemat, joista keskustellaan ja tietyllä tavalla johtaa keskustelua, antaen kuitenkin haastateltavalle tilaa, niin että teemoista keskustellaan hänen näkökulmastaan.

Haastatteluja tehdessäni annoin haastateltaville mahdollisuuden kertoa aiheeseen liittyvistä teemoista melko vapaasti, jolloin eri haastatteluissa teemoja käsiteltiin eri järjestyksessä. Joissain haastatteluissa jokin tema saattoi painottua ja toisista teemoista

keskusteltiin vähemmän. Minulla oli mukanaani lista teemoista, joista haastatteluissa halusin keskusteltavan, mutta kysymyksiä en ollut etukäteen muotoillut. Kuitenkin joitakin haastateltaviani huomasin helpottavan sen, että esitin teemoista konkreettisia apukysymyksiä, joiden avulla he pääsivät aiheen pohdinnassa alkuun. Näitä apukysymyksiä en käyttänyt systemaattisesti kaikissa haastatteluissa, vaan tilanteen mukaan.

Tekemäni haastattelut rakentuivat erilaisiksi, vaikka teemat joista keskusteltiin, olivat samat. Osa haastatteluista eteni selkeästi esittämieni kysymysten mukaan, toisissa taas keskustelu aaltoili teemasta toiseen ja joihinkin teemoihin päästiin hyvinkin syvälle. Osa haastatteluista oli siis hyvin lähellä syvähaastattelua toiset taas ennemminkin puolistrukturoidun haastattelun tyyliä. Tällainen eri haastattelutyyppeiden välisten erojen häilyvyys onkin varsin tavallista, kun puhutaan teemahaastattelusta, joka on ikään kuin puolistrukturoidun ja avoimen haastattelun välimuoto (Eskola & Vastamäki 2010, 29).

Teemahaastattelurungon olin tehnyt teoreettisen viitekehyksen ohjaamana ennen ensimmäistä haastattelua ja sen avulla haastattelujen sisällöt pysyivät samansuuntaisina. Haastattelujen teemat olivat: perheen arjen toimijat ja toimintakenttä, äidin habitus ja luontaiset toimintatavat, perheen arkiset toimintastrategiat sekä perheen resurssit ja voimavarat. Kuitenkin haastatteluja tehdessäni huomasin, että suunnittelemaani runkoon oli syytä tehdä muutoksia tilanteen mukaan. Eri teemoja saatettiin käsitellä eri järjestyksessä. Osa haastateltavista kaipasi enemmän apukysymyksiä, toisten haastateltavien kanssa taas edettiin vapaammin siirtyen joustavasti teemasta toiseen. Kuten haastattelujen kestojen eroistakin voi päätellä, haastattelut olivat aika erityyppisiä; osa äideistä vastasi melko lyhyesti esittämiini kysymyksiin, toiset taas halusivat kertoa elämästään ja ajatuksistaan hyvinkin laajasti ja syvällisesti, niin että haastattelut olivat lähellä syvähaastatteluja. Haastattelun apuvälineenä käytin haastattelutilanteessa myös piirrostehtävää, johon äidit saivat piirtää perhettään ja perheensä arjessa mukana olevia ihmisiä. Tämä piirrostehtävä helpotti äitejä hahmottamaan ja kuvaamaan niitä henkilöitä, jotka ovat eri tavoin mukana heidän elämässään.

Haastateltavien hankinnassa käytin niin sanottua lumipallometodia. Yksi haastateltavista oli minulle entuudestaan tuttu, muita en ollut tavannut koskaan aiemmin. Se, että informanttien valinta tapahtui tällaisia epävirallisia reittejä, mahdollisti sen, että haastateltaviksi valikoitui myös ”ongelmattomia” perheitä. Mikäli

olisin hankkinut haastateltavat vaikkapa perhetyön, perheneuvolan tai sosiaalitoimen asiakkaista, haastateltavien perheissä olisi ollut jotain jo valmiiksi tiedossa olevia hyvinvoinnin puutteita. Nyt haastateltavikseni valikoitui sellaisia perheitä, joiden hyvinvoinnista en voinut ennen haastattelun aloittamista tietää mitään. Haastateltavakseni valikoitui, huomioni mukaan, melko hyvinvoivia suurperheen äitejä, joilla oli voimavaroja ja mahdollisuuksia jakaa aikaansa ja kokemuksiaan tätä tutkielmaa varten.

Aineistoa analysoin laadullisilla menetelmillä käyttäen apunani teoreettista viitekehystäni. Teoriani pohjautuu ensisijaisesti Bourdieun ajatuksille ja käsitteille kentästä ja sen toimijoista. Kentäksi hahmottelen tässä tutkimuksessa perheiden arkista elämänpiiriä. Bourdieun mukaan kentällä tapahtuva toiminta muotoutuu kentän, toimijoiden habitusten, strategioiden ja käytettävissä olevien erilaisten pääomien yhteisvaikutuksesta. (Bourdieu & Wacquant 1995, 125 - 129.) Näiden käsitteiden ja elementtien ohjaamana lähdän analyysissäni rakentamaan kuvaa suurperheiden hyvinvoinnista. Ajatteluni ohjaa myös laajempi yhteiskunnallinen näkökulma, tarkastelen suurperheiden arkea myös siitä näkökulmasta, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita muuttuva yhteiskunta ja toimintaympäristö tuottavat perheiden arkeen.

3.2 Haastattelujen toteutus

Haastateltavat hankin omia tuttava- ja sukulaisverkostojani hyödyntäen. Pyysin tuttaviani kertomaan minulle tuntemistaan suurperheellisistä ja antamaan heidän yhteystietojaan minulle, jotta voin pyytää heitä haastateltaviksi. Haastattelupyyntöihini suhtauduttiin myönteisesti. Yksi äiti tosin kieltäytyi perheen kuormittuneen ja erityisen kiireisen elämäntilanteen vuoksi. Häneltä sain kuitenkin toisen haastateltavan yhteystiedot. Haastateltavani olivat valmiita antamaan aikaansa ja tekemään erilaisia järjestelyjä haastattelun onnistumiseksi. Eskolan ja Vastamäen mukaan (2010, 27 - 28) haastatteluun suostumiseen näyttäisi olevan ainakin kolme motivoivaa tekijää: mahdollisuus tuoda esiin mielipiteensä, halu kertoa omista kokemuksistaan tai haastateltavan aiemmat kokemukset vastaavanlaisista tutkimushaastatteluista. Kolmelle haastateltavalleni omien opiskelujen kautta tullut kokemus tutkielman tekemisestä vaikutti myönteisesti päätökseen suostua haastateltavaksi. Kaikki haastateltavani kokivat myös aiheen tärkeäksi ja toivoivat tätä kautta ymmärryksen suurperheiden arjesta ja elämästä lisääntyvän. Haastattelujen aikana aistin myös äitien tarpeen tulla

kuulluksi; tutkimushaastattelua tehdessäni olin kiinnostunut juuri heidän kokemuksistaan ja ajatuksistaan.

Aluksi sain hankittua kaksi haastateltavaa, jotka molemmat olivat suurten uusperheiden äitejä. Näitä haastatteluja tehdessäni ja litteroidessani tulin siihen tulokseen, että vähennän suunnittelemani haastattelujen määrää. Olin suunnitellut haastattelevani noin kymmentä suurperheen vanhempaa, mutta haastattelujen laajuuden vuoksi huomasin, että riittävän aineiston saan pienemmälläkin määrällä haastatteluja.

Lopulta päädyin siis haastattelemaan viittä suurperheen äitiä. Isät rajautuivat pois tutkimuksestani, koska haastateltavien pienen määrän vuoksi sukupuoleen ja toisaalta eri perheiden tilanteisiin ja kokemusmaailmaan liittyvien erojen ja yhtäläisyyksien monitahoinen analyysi olisi vaatinut erityistä perehtymistä paitsi perheiden arkeen sinänsä, myös sukupuolen tuottamiin erilaisiin merkityksiin ja maailmoihin. Laadullisessa tutkimuksessa merkityksellistä onkin rajata tutkimusasetelmaa siten, että mielekäs ja selkeä ongelmanasettelu löytyy. Rajaamalla isät pois tutkimusasetelmasta, tein tutkimusasetelman avulla myös tulkinnallista rajausta, joka vaikuttaa aineistoon niin, että siinä näkyy nimenomaan äitien näkökulma.”*Laadullinen aineisto ei siis sellaisenaan kuvaa todellisuutta, vaan todellisuus välittyy meille tulkinnallisten prismojen tai tarkasteluperspektiivien välittämänä.*” (Kiviniemi 2010, 73). Tekemälläni rajauksella aineisto puhuikin suurperheiden äitien äänellä ja tuo esiin heidän kokemaansa todellisuutta perheidensä arkisesta elämästä ja hyvinvoinnista. Isien tai lasten näkökulman mukaan ottaminen olisi tuonut kuvaan perheiden arjesta kenties hyvinkin erilaisia sävyjä ja näkökulmia.

Haastateltaviin otin yhteyttä puhelimitse. Osalle haastateltavistani yhteinen tuttava oli kertonut tekemästäni opinnäytetutkimuksesta ja kysynyt saako hänen yhteystietonsa antaa minulle. Kaikille haastateltaville kerroin puhelimesta saman informaation siitä, mistä haastattelussa on kyse. Kerroin, että kyseessä on Lapin yliopiston sosiaalityön laitokselle tehtävä opinnäytetyö, jonka aiheena on suurperheen arkisen hyvinvoinnin muotoutuminen. Kerroin lyhyesti niistä teemoista, joita tulen kysymään haastattelussa sekä haastatteluun liittyvistä käytännön asioista. Kerroin, että nauhoitan haastattelun ja myöhemmin kirjoitan sen puhtaaksi. Kerroin myös, että haastateltavan ja hänen perheensä anonymiteetti varmistetaan mm. nimiä ja muita tunnistettavia tietoja muuttamalla tai poistamalla. Tulosluvussa esiintyvät nimet eivät siis ole haastateltujen oikeita nimiä. Puhelimesta sovimme myös haastattelupaikasta ja ajankohdasta.

Haastattelupaikan valinta ei ole yhdentekevää, vaan se voi vaikuttaa haastattelun muotoutumiseen. Koska teemahaastattelu edellyttää hyvää kontaktia haastateltavaan, on haastattelupaikan oltava rauhallinen ja turvalliseksi koettu. Kotona tehtävät haastattelut onnistuvat yleensä hyvin, koska tila on haastateltavalle tuttu, jolloin hänen on helppo keskittyä haastatteluun. (Eskola & Vastamäki 2010, 29 - 31 sekä Hirsjärvi & Hurme 1993, 61.) Haastattelupaikan valinnan annoin haastateltavieni päätettäväksi, puhelimesta kysyin jokaiselta haastateltavalta, missä heidän mielestään haastattelu olisi helpointa tehdä. Neljä haastattelua viidestä tehtiin sitten haastateltavien toiveesta heidän kodeissaan ja yksi harrastuspaikan tyhjässä pukuhuoneessa. Omissa haastatteluissani huomasin ainakin sen, että ne haastattelut, jotka tein haastateltavien kodeissa olivat pitempiä ja niissä ilmapiiri oli levollisempi, kuin siinä yhdessä haastattelussa, joka tehtiin julkisessa, joskin rauhallisessa, tilassa. Kotona tehtävien haastattelujen osalta toki häiriötekijöitäkin riitti: puhelin soi, lapsia tuli koulusta, koira halusi välillä ulos ja lapsi heräsi päiväunilta. Haastateltavien kodeissa asetuiimme yleensä luontevasti keittiön pöydän ääreen. Keittiö kodin tiloista on varmaan luonteva valinta sen vuoksi, että keittiö on perheen yhteistä, mutta kuitenkin äidin luontaista tilaa. Yksi haastateltavista valitsi haastattelupaikaksi eteisen. Ovi muihin tiloihin pidettiin kiinni senkin vuoksi, että perheen nuorimmat lapset olivat kotona isonveljen hoidossa haastattelun ajan. Tässä eteisessä tehdyssä haastattelussa haastatteluilmapiiri oli kuitenkin mielestäni jäykempi, eikä niin keskustelevalta, kuin muissa haastatteluissa.

Yleisesti ilmapiiri haastatteluissa muotoutui avoimen keskustelevaksi. Haastateltavat suhtautuivat minuun, kuin ”vanhaan tuttuun”. Tämä johtui kenties siitä, että he tiesivät minun saaneen heidän yhteystietonsa, jonkun yhteisen tuttavien kautta. Lisäksi minua ja haastateltavia yhdistää suurperhe-äitiys. En tuonut aktiivisesti omia kokemuksiani tai omaa perhettäni haastatteluissa esiin, mutta jo se, että ajoin haastateltavan pihaan yhdeksälle henkilölle rekisteröidyllä autollani loi haastateltavilleni sen kuvan, että minä jaan ainakin osan heidän kokemuksistaan arjesta suuren perheen äitinä. Omalta kannaltani koin tämän myös haasteellisena, koska minun oli kuitenkin tutkimushaastattelua tehdessäni pitäydyttävä tutkijan roolissani. Joissakin haastattelujen kohdissa jouduinkin ”pidättelemään” itseäni, etten yhdy äitien kertomuksiin tai ala kertoa omia kokemuksiani vastaavista tilanteista.

Toisaalta myös työni perheneuvolassa oli välillä pulpahtaa pintaan muutamissa haastatteluissa, joissa äidit kuvasivat sellaisia vaikeuksia, joiden kanssa myös

asiakkaani perheneuvolassa painiskelevat. Tällöin jouduin muistuttamaan itseäni siitä, että nyt en ole työntekijä, enkä auttaja, vaan ainoastaan kiinnostunut heidän kokemuksistaan tutkimukseni näkökulmasta. Kaiken kaikkiaan koin kuitenkin aiheen tuttuuden haastattelutapahtumaa helpottavaksi asiaksi. Puhuimme äitien kanssa samaa kieltä ja keskusteluyhteys muotoutui tämän vuoksi avoimeksi. Mietin kuitenkin, vaikuttiko se, että olen itse liian tuttu ilmiön kanssa, aineiston muotoutumiseen. Muutamissa haastatteluissa oli aistittavissa, että haastateltavat olettivat suuren osan suurperhearjesta olevan itsestään selvää ja tuttua, jolloin jotakin oleellista jäikin kertomatta.

Haastattelutilanteet alkoivat kutakuinkin samalla tavoin esittäytymisellä, yleisellä jutustelulla säästä tai osaamisestani haastateltavan kotiin. Seuraavaksi katselimme sopivan haastattelupaikan ja samalla keskustelimme vielä uudestaan tutkimuksen aiheesta, haastattelun nauhoittamisesta ja siitä, miten tulen haastatteluja käyttämään tutkielmassani. Tässä vaiheessa kerroin vielä siitä, minkälaisia keinoja tulen käyttämään haastateltavan anonymiteetin suojaamiseksi. Kerroin haastateltaville ennen haastattelun alkua vielä kertaukseksi niistä teemoista, joista haluan tietoa. Nauhoituksen aloittamisesta kerroin haastateltaville ja esitin ensimmäisen kysymyksen.

Ensimmäisen haastattelun aluksi pyysin äitiä kertomaan perheen elinpiiristä. Tämän haastateltava koki kuitenkin hankalaksi aloitukseksi ja hän halusikin aloittaa kertomalla ensin perheenjäsenistään ja sitten tämänhetkisestä perheen elämäntilanteesta. Tätä kautta vastaus myös ensimmäiseen kysymykseeni löytyi. Myöhemmissä haastatteluissa aloitinkin kysymällä lyhyesti perheestä. Haastattelun tueksi käytin piirrostehtävää, johon äidit saivat piirtää oman perheensä paperin keskelle ja sen ympärille erilaisia perheen arjessa mukana olevia ihmisiä. Pyysin samalla heitä kuvaamaan näiden ihmisten merkitystä, ovatko arjessa konkreettisesti mukana, antavatko käytännön apua, ovatko kannustajia erilaisissa tilanteissa, vai mikä merkitys näillä eri ihmisillä on perheelle tai perheen äidille. Piirrostehtävällä ja sen myötä avautuvan keskustelun avulla sain käsityksen perheen ja lähipiirin toimijoista; ketkä ovat siis perheen arjen hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiä toimijoita. Toimijoiden lisäksi kysyin myös perheen elinpiiristä, jolloin pyysin kuvaamaan perheen arkea kouluineen, töineen, harrastuksineen. Halusin siis tietää, missä perheen arkea eletään.

Kolmantena teemana haastattelussa oli habituksen teema, jota oli hyvin vaikea muuttaa kysymysten muotoon. Kysyin perheen arvoista, vanhempien koulutustaustasta ja

yleisesti elämäntavoista. Tähän habituksen teemaan liittyvistä asioista olikin luettava osittain ”rivien välistä”. Myös äitejä ja perheen koteja havainnoimalla voisi kenties löytää jotain vastausta tähän kysymykseen. Toisaalta habituksen käsite on teoreettisestikin vahvasti sidoksissa strategian käsitteeseen, josta haastatteluissa kysyin neljäntenä teemana. Tähän teemaan minulla oli runsaasti apukysymyksiä, joita suurimmassa osassa haastatteluista myös käytin. Pyysin äitejä kertomaan perheen tavallisesta arkipäivästä tai toisaalta arjen haasteista ja selviytymiskeinoista näissä haasteellisissa ja kenties kuormittavissakin tilanteissa. Viimeisenä teemana pyysin äitejä kuvailemaan omia voimavarojaan. Tässä tarkensin vielä apukysymyksiä ja jaottelin voimavaroja taloudellisiin, aikaresurssiin, psyykkisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin voimavaroihin. Kysyin mm. riittävätkö rahat, koetko itsesi väsyneeksi, saatko riittävästi unta ja mistä koet perheenne tai itsesi saavan apua.

Kuten jo edellä totesin, haastattelut olivat ilmapiiriltään leppoisia ja keskustelunomaisia. Osassa haastatteluista käytin enemmän apukysymyksiä, toisissa taas annoin haastateltavan vapaammin kertoilla teemoihin liittyvistä asioista. Yhdessäkään haastattelussa ei edetty täysin järjestyksessä vaan jo aiemmin käsiteltyihin asioihin palattiin, niitä syvennettiin ja tarkennettiin. Jossain haastattelussa korostui enemmän perheen sisäinen dynamiikka toisissa taas perheen ja muiden toimijoiden yhteys.

Haastattelun lopuksi kysyin kaikilta haastateltaviltani, oliko heidän mielestään jotain oleellista suurperheiden arkeen tai hyvinvointiin liittyen jäänyt puhumatta. Tässä vaiheessa lähes kaikki halusivat vielä sanoa jotain, jota en kenties ollut huomannut kysyä, tai mikä oli heillä erityisesti sydämellään, vaikka se ei kenties suoraan liittynytkään tutkimukseni aiheeseen. Tämän jälkeen sammutin nauhurin, jonka jälkeen suurin osa haastateltavista halusi tarjota minulle vielä kahvit ja juttelimme kahvinjuonnin lomassa vielä yleisesti aiheesta. Tässä vaiheessa yleensä haastateltavien kanssa tuli puheeksi myös oma perheeni ja jaoimme vielä suurperhe-äitiyteen liittyviä asioita, kuten aamullista ”hulabaloota” suurperheen eteisessä, kun kurahousut, liikuntakampeet, koulukirjat ja pipot ovat hukassa ja kaikkien olisi ehdittävä ajoissa liikkeelle. Ennen lähtöäni haastateltavan luota otin heidän sähköpostiosoitteensa muistiin, koska kaikki heistä olivat kiinnostuneita lukemaan valmiin tutkimuksen.

3.3 Aineiston analyysi - Mitä teemahaastattelulla saatu aineisto kertoo suurperheiden hyvinvoinnin rakentumisesta?

Teemahaastatteluin saatu aineisto on yleensä laaja ja monia aineksia sisältävä, jolloin aineistoa on mahdollista lähestyä monin eri tavoin. Laadullinen aineisto voi paitsi vastata sille asetettuihin kysymyksiin, myös herätellä tutkijaa tarkastelemaan aihetta eri näkökulmista ja näin haastateltavat voivat olla tuottamassa uudenlaista käsitystä tutkittavasta aiheesta. (Eskola 2010, 182.) Haastatteluaineiston rikkaus, mutta toisaalta myös sen vaikeaselkoisuus liittyvätkin sen moninaisuuteen ja tulkinnallisuuteen. Haastattelutilanteissa ei useinkaan voida kysyä haastateltavilta suoraan vastausta tutkijaa kiinnostavaan tutkimusongelmaan. Haastattelukysymyksiin annetut vastaukset ovat ”vihjeitä” tutkijalle, joiden avulla hän pyrkii löytämään vastauksia tutkimuskysymykseensä.

Pertti Alasuutari puhuu laadullisen aineiston analyysin yhteydessä havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta laadullisen analyysin vaiheina. Alasuutarin mukaan siis laadullista aineistoa on ensin tarkasteltava valitusta teoreettisesta näkökulmasta sekä yhdisteltävä aineistosta löydettäviä raakahavaintoja, jolloin aineistosta tulee hallittavampaa. Vasta tämän vaiheen jälkeen alkaa varsinainen arvoituksen ratkaiseminen. (Alasuutari 2011, 40 - 48.) Laadullisessa tutkimuksessa siis haastattelukysymyksiin annetut vastaukset eivät yleensä vielä sellaisenaan anna suoria vastauksia tutkimuskysymyksiin, vaan avuksi tarvitaan aineistolle esitettyjä analyttisiä kysymyksiä. Laadullisen aineiston analyysi onkin eräänlaista dialogia aineiston ja tutkimusongelman välillä. Tällainen dialogi vaatii kuitenkin sen, että aineistoon on ensin yleisemmällä tasolla tutustuttu. (Ruusuvuori ym. 2010, 9-14.)

Pertti Alasuutari vertaa laadullista tutkimusta arvoituksen ratkaisemiseen. Hän kuitenkin kuvaa laadullisen analyysin vaiheita niin, että ennen arvoituksen ratkaisua tarvitaan pohjatyötä, jota hän kuvaa havaintojen pelkistämiseksi. (Alasuutari 2010, 38 - 48.) Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen mukaan (2010, 12) laadullinen analyysi alkaa jo tutkimusongelman asettamisesta jatkuen siitä vaiheittain aineiston keruutavan valintaan, aineiston keruuseen, aineistoon tutustumiseen, järjestämiseen ja rajaamiseen, aineiston luokitteluun, teemoitteluun ja ilmiöiden löytämiseen aineistosta, jonka jälkeen päästään teemojen tai ilmiöiden vertailuun ja tulkintasäännön muodostamiseen ja sitä kautta tulosten koontiin, tulkintaan ja koetteluun suhteessa omaan aineistoon ja sen

ulkopuolelle. Analyysin viimeiseksi vaiheeksi he näkevät teoreettisen dialogin, tutkimuksen käytännön vaikutusten ja jatkotutkimustarpeiden pohdinnan. Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on myös se, että tutkimuksen vaiheet ovat osin päällekkäisiä ja aiempiin tutkimuksen vaiheisiin joudutaan palaamaan.

Teemoittelu eli aineiston jäsentäminen teemojen mukaisesti on yleisesti käytetty tapa aloittaa teemahaastatteluaineiston analyysi. Myös erilaisia tyyppikuvauksia voidaan pyrkiä löytämään ja rakentamaan aineiston pohjalta. Teemahaastattelujen jälkeen voidaan järjestää aineisto teemoittain, jonka jälkeen aineiston analysointi teemoittain on helpompaa. (Eskola & Vastamäki 2010, 43.) Oman aineistoni kohdalla huomaan kuitenkin, että samaan teemaan liittyviä kohtia eri haastatteluissa voi löytyä yllättävistäkin kohdista, jolloin joudun lukemaan koko haastattelun läpi löytääkseni kaikki ne kohdat, joissa kyseiseen teemaan viitataan. Tutkimuksessani haastattelurunko oli rakennettu teoreettisen viitekehyksen käsitteiden pohjalta, joka helpottaa analyysivaihetta siten, että teoreettisen näkökulman ja empirian yhdistäminen ja tähän pohjautuvan tulkinnan tekeminen helpottuu. Kuten Jari Eskola (2010, 197) toteaa, laadullisen tutkimuksen analyysi ja tulkinta on aina kytkettävä myös valittuun teoreettiseen viitekehykseen ja aiempaan aiheeseen liittyvään tieteelliseen keskusteluun

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistona on usein puhekielistä tekstiä, josta olisi löydettävä analyysin keinoin tutkimusongelmaan vastauksia. Analyysivaihe onkin tutkijan aktiivista työtä: aineistosta ei yleensä ole suoraan luettavissa vastauksia tutkimusongelmaan, vaan tarvitaan alustavaa luentaa, luokittelua tai teemoitteluja, erilaisia analyttisiä kysymyksiä aineistolle ja aineiston tulkintaa. Laadullisen tutkimuksen suhde teoriaan vaihtelee. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa teoria rakentuu aineiston analyysin pohjalta, teoriasidonnaisessa tutkimuksessa analyysi on kytköksissä teoriaan, mutta se ei suoraan pohjautu teoriaan. Teorialähtöisessä tavassa tehdä laadullista tutkimusta lähdetään liikkeelle teoriasta, johon liitetään empiriaa ikään kuin testaamaan valittua teoriaa. (Eskola 2010, 179 - 186.) Oma tutkimukseni on vahvasti teoriasidonnaista; teemahaastattelu on rakennettu teoriasta nousevien käsitteiden pohjalta ja analyysivaiheessa pyrin tulkitsemaan aineistoa valitsemani teorian ja sen antamien käsitteiden avulla. Kuitenkaan käyttämäni teoria ei anna valmista mallia suurperheiden hyvinvoinnin rakentumiseen, jota voisin empiria-osuudella testata.

Laadullisessa tutkimuksessa myös tulosten esittämisessä on kiinnitettävä huomiota erilaisiin asioihin, kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Yleistäminen tilastollisten

menetelmien periaatteella ei ole yleensä laadullisessa tutkimuksessa mahdollista, vaan tutkijan on kyettävä aiemman tutkimuksen, yleisten käsitteiden ja omien teoriaan liittyvien tulkintojensa pohjalta osoittamaan, mitä tutkimus kertoo ilmiöstä yleisemmällä tasolla, ei vain tutkittavista yksittäistapauksista. (Moilanen & Rähkä 2010, 65 - 67.) Perinteisessä tieteellisen tutkimuksen arvioinnissa on ajateltu, että aineistossa esiintyvät vaihtelut ovat merkki tutkimusmenetelmän tai mittauksen puutteellisuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan kuitenkin ajatella, että kyse on aineistonkeruuseen liittyvän vaihtelun hallitsemisesta ja tiedostamisesta. (Kiviniemi 2010, 81.) Omassa aineistossani tällaisesta vaihtelusta esimerkkinä on haastattelujen pituuksissa esiintyvä suuri vaihtelu sekä se, että eri haastattelussa teemat saivat erilaisia painotuksia. Tämän vaihtelun merkitys tutkimuksen tuloksille ja se, mistä aineistossa esiintyvä vaihtelu kertoo, on hyvä kirjoittaa tutkimusraportissa. Tutkimusprosessin kuvaaminen edesauttaa myös tutkimuksen luotettavuuden muotoutumista.

Teemahaastattelulla saamani aineisto on mielestäni hyvin suurperheiden arkea ja elämää kuvaavaa. Haastattelut tehtyäni ja litteroituani pohdin niiden antia suhteessa tutkimusongelmaani: Miten haastateltavat kertoivat niistä tekijöistä tai toimintatavoista, jotka tuottavat hyvinvointia heidän perheelleen ja miten he kuvasivat voimavarojensa vajeita? Aineiston avulla saadaan tietoa paitsi perheiden arjen toimijoista ja toiminnoista myös äitien ajattelusta, arvoista ja uskomuksista. Kaikki haastattelemani viisi äitiä olivat persooniltaan erilaisia, heidän perheensä elämäntilanteet olivat erilaisia, mutta kuitenkin tiettyjä samanlaisia elementtejä löytyi kaikkien näiden perheiden elämästä. Moninaisuus, mutta tietyt arjen realiteetit, jotka ovat suurperheiden elämässä läsnä, näkyvät vahvasti tässä aineistossa. Haastattelujen kestot, ja siten myös sivumäärät litteroidussa aineistossa, vaihtelevat. Pisin haastattelu kesti lähes kaksi tuntia ja litteroitua tekstiä oli 30 sivua. Lyhin haastatteluista taas kesti noin 45 minuuttia ja puhtaaksi kirjoitettua tekstiä siitä tuli 15 sivua. Yhteensä kaikista haastatteluista litteroitua tekstiä on noin 115 sivua.

Haasteellista aineistoni analysoinnissa on haastattelujen antaman runsaan informaation yhdistäminen ja jäsentäminen. Toisaalta se, että aineisto sisältää hyvin monenlaisia aineksia on rikkautta. Joudun kuitenkin rajaamaan aineiston käyttöä niin, että luen aineistoa valitsemieni ”teoreettisten silmälasien” läpi, jolloin osa haastatteluiden sisältämästä aineksesta karsiutuu lähemmän tarkastelun ulkopuolelle. Haastateltavat kertoivat paljon olennaisia asioita mm. perheen ja omista toimintatavoistaan,

toimintastrategioistaan, mutta miten yhdistää nämä syntyneeseen hyvinvointiin ja sen kokemukseen. Voimavarojen tuojista ja viejistä haastattelut antoivat myös tietoa. Osa äideistä koki omat voimavaransa ainakin ajoittain vähäisiksi ja kokivat tarvitsevansa tukea, kuitenkin he kertoivat myös hyvin toimivista käytännöistä ja asioista perheessä. Haastattelemieni äitien kertomat kokemukset arjestaan antavat minulle siis arvokasta tietoa, jota minun on kuitenkin pystyttävä analysoimaan ja tulkitsemaan. Ymmärrys suurperheiden hyvinvoinnin muotoutumisesta rakentuukin tutkimuksessani haastatteluaineistojeni tulkinnalle valitsemassani teoreettisessa viitekehyksessä. Teemahaastattelun avulla saan tietoa, joka auttaa minua vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

3.4 Tutkijan asema ja eettiset kysymykset

Sosiaalitieteellinen tutkimus asettaa tutkijan monien eettisten kysymysten ja valintojen äärelle. Tutkijan on tärkeää pohtia ratkaisujensa kestävyyttä ja merkitystä tutkimusprosessin eri vaiheissa. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on mietittävä mistä lähtökohdista, miksi ja kenelle, tietoa tuotetaan (Pohjola 2007, 12). Tieteellinen tieto kohtaa myös ihmisten arkisen elämänpiirin ja yhteiskunnallisen päätöksenteon entistä useammin (Pohjola 2003, 5-6). Tieteellinen tutkimus siis rakentaa kuvaamme maailmasta ja voi myös olla muuttamassa ihmisten käsityksiä ja tätä kautta myös yksilöiden tai yhteiskunnan toimintaa. Tämän vuoksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen eettisyyteen liittyvät kysymykset ovat tänä aikana erityisen ajankohtaisia.

Sosiaalityön tutkimus liikkuu usein ihmisten henkilökohtaisella ja herkälläkin alueella. Tämän vuoksi sosiaalityön tutkimukselta odotetaan erityisen sensitiivistä ja eettisesti reflektoivaa tutkimusotetta. Sosiaalityön tutkimuksessa on huomioitava myös se, että tutkimus ei saa aiheuttaa haittaa tutkimuskohteelle, muttei myöskään tutkimuskohteeseen liittyville ryhmille, yksilöille eikä tuleville sukupolville. Kuitenkin sosiaalityön tutkimuksen yksi tarkoitus voi olla epäkohtien esiin nostaminen ja sosiaalisen muutostyön aikaansaaminen. Tämän vuoksi tutkijan on punnittava millaisen puolen tutkittavasta ilmiöstä nostaa näkyviin ja millaisia vaikutuksia sillä voi olla tutkimuskohteelle tai siihen liittyville yhteiskunnallisille ilmiöille. (Urponen 2003, 72 - 73 ja Pohjola 2003.)

Hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaan tärkeitä eettisiä periaatteita, joiden tulisi näkyä käytännön tutkimustyössä, ovat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus (Hallamaa ym. 2006, 406 - 407). Pyrkimykseni on ollut tuottaa tutkimuksellani rehellistä tietoa suurperheiden hyvinvoinnin rakentumisesta. Rehellisyyden periaatteeseen liittyviä asioita olen pohtinut erityisesti suhteessa haastateltavieni motiiveihin, omiin motiiveihini ja näkökulman ja aiheen valintaan. Huolellisuuteen ja tarkkuuteen olen joutunut paneutumaan niin aineistoa litteroidessani, analysoidessani kuin teoreettiseen kirjallisuuteen perehtyessäni. Tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluva avoimuuden periaate toteutuu, kun valmis tutkielmani julkaistaan. Muiden tutkijoiden työn ja saavutusten kunnioittaminen näkyy selvimminkin siinä, että työssäni olen pyrkinyt merkitsemään lähdeviittaukset asiaankuuluvalla tavalla ja mikäli olen soveltanut toisen tutkijan käsitteitä tai ajatuksia, olen ilmaissut selvästi sen, että kyseessä on oma ajatukseni tai sovellukseni asiasta.

Tärkeä asettamani tavoite opinnäytetutkimukselleni on ollut oppia tieteellistä tiedonhankintaa, tutkimuksen suunnittelua ja toteutusta sekä tulosten raportointia niin, että tutkimukseni täyttäisi tieteelliselle tiedolle asetetut kriteerit. Tällä alueella tunnen kuitenkin tietynlaista vajavuutta. Opinnäytetyön laajuuden vuoksi olen tyytynyt siihen, että työssäni en voi tutustua ilmiöön kovin monipuolisesti ja kattavasti. Toisaalta tämä liittyy tieteen jatkuvasti keskeneräiseen luonteeseen ja luotankin siihen, että tiedeyhteisö täydentää työhöni jääviä vajavuuksia ja tuottaa aiheeseen uusia näkökulmia.

Tutkimuskohteenani oleva suurperhe olisi antanut mahdollisuuden tarkastella kohdetta erilaisista perspektiiveistä. Valitsemani näkökulma, jossa pyrin nostamaan esiin niitä voimavaroja ja toimintamalleja, jotka tuottavat hyvinvointia tai ainakin arjen sujuvuutta tai selviytymistä suurperheissä, keskittyy enemmän perheiden vahvuuksiin, kuin niihin ongelmiin, joita suurperheissä on. Sosiaalityön tutkimuksen kannalta voisikin pohtia, jättääkö tutkimukseni huomiotta suurperheissä olevat ongelmat. Mikäli ongelmia ei tunnusteta, voidaanko niitä myöskään lievittää (ks. myös Pohjola 2003, 58 ja Hurtig & Laitinen 2003)? Ajattelen kuitenkin niin, että hyvinvoinnin rakentumisen tarkastelu jättää tilaa myös havainnoille ja kertomuksille hyvinvoinnin vajeista, joita suurperheissä kohdataan. Aiheen ja näkökulman valintaa reflektoidessani on huomattava myös oma asemani tutkijana ja osana tutkimuskohdettani. Miten se, että olen itse suurperheen äiti, on vaikuttanut tutkimuskohteen ja näkökulman valintaan?

Omat ja tuttavapiirini kokemukset suurperheäitiydestä olivat herättäneet minut miettimään sitä, miten eri tavoin suurissa perheissä vastataan eteen tuleviin arjen haasteisiin. Pohdiskelin miten valinnat ansiotyön ja kotiäitiyden tai perheensisäisen työnjaon kysymyksissä sekä eri tavoin muotoutuneiden suurperheiden erilaiset elämäntavat vaikuttavat perheen kokonaishyvintointiin. Tuttavapiirissäni käydyt keskustelut siis vaikuttivat tutkimuskohteeni valintaan. Työssäni perheneuvolassa olen huomannut, että perheen vahvuuksien ja toimivien rakenteiden tarkastelu auttaa myös ongelmatilanteista selviytymisessä. Tutkimuksessanikin ajattelen, että toimivien arjen strategioiden löytäminen on enemmän, kuin ongelma-kohtien havainnointi. Tässä kohdassa joudun miettimään, kertooko valitsemani näkökulma myös siitä, etten halua tai pysty näkemään suurperheiden hyvinvointiin liittyviä kipupisteitä. Päädyinkin lisäämään tutkimusongelmaani myös voimavarojen ja hyvinvoinnin vajeet, jotta äitien kokemusten kautta rakentuisi mahdollisimman monipuolinen kuva suurperheiden arkisesta hyvinvoinnista.

Sosiaalitieteissä ajatellaan, että tutkija on itse osa tutkimustaan (Pohjola 2003, 54). Tutkimuksessani tämä korostuu, koska tutkimuskohde on niin lähellä omaa kokemuspiiriäni, olen osa tutkimuskohdettani. Ilmiön tuttuus ja henkilökohtaisuus toisaalta helpottavat tutkimuskohteeseen sisälle pääsyä, mutta toisaalta vaarana voi olla asioiden itsestään selvänä pitäminen tai se, etten osaa kyseenalaistaa minulle suurperheen todellisuutena näyttäytyviä asioita. Tutkimuksen eri vaiheissa joudunkin kysymään itseltäni toistuvasti: miten oma asemani tutkijana, mutta toisaalta osana tutkimuskohdettani on vaikuttanut tekemiini ratkaisuihin, toimintaani tutkijana ja minun ja tutkimuskohteen väliseen vuorovaikutukseen?

Aiheen, rajauksen ja näkökulman valinnan jälkeen tutkimukseni edetessä olen tehnyt lukemattomia valintoja, joita on tarpeen reflektoida. Miten ne ovat vaikuttaneet siihen kuvaan, jota tutkimukseni luo suurperheen arjesta ja hyvinvoinnista. Tutkimuskohteen valittuani tutustuin siihen, mitä suurperheellä on tarkoitettu aiemmin, ja miten se näyttäytyy nyt 2000-luvun suomessa. Kun huomasin, että suurperheiden kuva on moninaistunut etenkin suurten uusperheiden määrän kasvun myötä, halusin tämän näkyvän aineistossani. Halusin tutkimuksellani tuoda esiin mieluummin suurperheiden moninaisuutta, kuin stereotyyppistä kuvaa lestadiolaisista monilapsisista perheistä. Tutkimuksessani uskonto näyttäytyykin yhtenä perheiden arjessa mukana olevana asiana, mutta en nosta sitä erityisesti esiin. Viiden haastattelun perusteella

suurperheiden moninaisuuden koko kirjo ei voi tulla näkyviin, vaan antaa ikään kuin muutamia katsantokulmia erilaisten suurperheiden arkiseen elämään.

Tutustuttuani suurperheeseen yleisellä tasolla, rupesin pohtimaan teoreettista näkökulmaa ja käsitteistöä, joiden avulla voisin tehdä näkyväksi suurperheiden hyvinvoinnin rakentumista arjessa. Pohjolan mukaan tutkijan näkökulma tutkittavaan ilmiöön näkyy tutkimuksessa käytetyissä käsitteissä (Pohjola 2003, 61). Edellä kerroin siitä, miten suurperheen käsitettä lähdin työssäni avaamaan. Pohjolan mukaan on ongelmallista, jos käsitteellä kategorisoidaan ihminen kokonaisuudessaan (Pohjola 2003, 63). Haastatellessani suurperheiden äitejä kohtasin heidät suurperheäiteinä, koska halusin heidän kauttaan tavoittaa heidän kokemuksiaan nimenomaan suurperheen arjesta. Mielestäni jokainen haastatteleman äiti puhui kuitenkin omalla äänellään ja toi ilmi omaa erityislaatuaan ja subjektiivuttaan omassa elämässään, joskin äidin roolistaan käsin.

Teoreettisista käsitteistäni hyvinvoinnin käsite suuntaa tutkimustani laajaan, monitahoiseen näkökulmaan, joka ei mielestäni sisällä leimaavuutta tai kategorisointia. Teoreettisten työkalujeni, Bourdieun käsitteistön avulla, suurperhe ja sen jäsenet nähdään aktiivisina toimijoina sekä perheen omalla arjen kentällä, että muilla kentillä, joilla perheenjäsenet ovat mukana (Bourdieu 1998, 122-125 ja 137-139). Teoreettisen käsitteistön valinnan myötä tutkimukseni näkee tutkimuskohteeni, suurperheelliset, toimijuuden, osallisuuden ja tätä kautta rakentuvan hyvinvoinnin kautta. Pohjolan mukaan yhteiskunnallinen keskustelu ja politiikka voivat myös olla yhteydessä tutkijan tekemiin teoreettisiin ja käsitteellisiin valintoihin (Pohjola 2003, 63). Hyvinvointi ja ihmisten aktiivinen toimijuus sekä erilaiset tavat tuottaa hyvinvointia kuuluvat tämän ajan yhteiskunnalliseen retoriikkaan, jolloin tutkimukseni tulee kenties yhtyneeksi tähän hyvinvointipoliittiseen keskusteluun, jossa mietitään eri toimijoiden roolia ja erilaisia mahdollisuuksia tuottaa hyvinvointia yhteiskunnallisella mutta myös yksilöllisellä tasolla.

Suurperheiden äitien haastattelemiseen ja näiden haastattelujen käyttämiseen tutkimukseni empiirisenä aineistona vaati haastatteluihin liittyvien valintojen ja oman toimintani tarkastelemista myös eettiseltä kannalta. Minun oli ratkaistava; ketä haastattelen, mitä kautta hankin haastateltavani, miten informoin haastateltavia tutkimuksesta, johon he osallistuvat, miten käytännön haastattelutilanteissa toimin, miten taltioin ja käytän saamaani materiaalia ja miten julkaisen tutkimuksen tuloksia.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, varsinkin kun tutkimuksessa ollaan vuorovaikutuksessa tutkimuskohteena olevan ilmiön kokemusasiantuntijoiden kanssa, on tarkkaan punnittava myös tutkimuksen sosiaalista vastuuta (Pohjola 2003, 59), tutkimuksesta aiheutuvia vaikutuksia niille ihmisille, jotka osallistuvat tutkimukseen ja laajemmin heitä koskevaan keskusteluun. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen normisto kiinnittää huomion siihen, että tutkimuksella ei saisi vahingoittaa tutkittavaa kohdetta (Hallamaa ym. 2006, 398). Tutkittavien anonymiteetin suojeleminen ja heidän itsemääräämisoikeutensa kunnioittaminen ja aiheen riittävän sensitiivinen käsittely niin haastattelutilanteissa, kun tutkimusraporttia kirjoittaessanikin vähentää mahdollisuutta vahingoittaa tutkittavia yksilöinä, mutta myös suurperheiden äitejä yleisemmälläkään tasolla. Myös se, että tutkimusongelma ja tutkimuksen näkökulma eivät ole ongelmakeskeisiä mahdollistavat aiheen tarkastelun niin, että vaikutukset tutkimuskohteelle eivät todennäköisesti muodostu negatiivisiksi.

Se, että hankin haastateltavani tuttavaverkostojeni kautta enkä esimerkiksi perhetyön asiakasrekistereistä, oli mielestäni linjassa sen kanssa, että pyrin tarkastelemaan suurperheen arjen hyvinvoinnin muotoutumista ilman ennako-oletuksia perheen hyvinvoinnista tai sen ongelmista. Toisaalta tuttavuussuhteiden hyödyntäminen asettaa haasteen sille, kuinka haastattelemani perheet säilyttävät anonymiteettinsä tutkimuksessani. Ihmisten yksityisyyden suoja on kuitenkin tärkeimpiä tutkimuseettisiä normeja (Kuula, 2006, 124). Tämän olen ottanut huomioon siten, että suorat lainaukset, joita luvussa kuusi esiintyy, olen merkinnyt koodeilla. (esim. äiti 1.) Näitä koodeja en ole käyttänyt kuvatessani äitejä luvussa 6.3., jotta lainausten ja äitien kuvausten yhdistäminen ei vaarantaisi haastateltujen perheiden anonymiteettiä. Tulosluvussa esiintyvät nimet ovat keksittyjä ja myös perheenjäsenten nimiä, ikiä ja lasten sukupuolta olen joissain tapauksissa muuttanut. Mietin myös sitä, miten haastateltaviin vaikutti yhteisen tuttavun olemassa olo. Haastatteluissa minulle tuli vaikutelma, että tämä lisäsi haastateltavan minua kohtaan tuntemaa luottamusta. Kuitenkin voi olla mahdollista, että välissämme oleva tuttava tai tuttuus myös vaikutti siihen, millä tavoin he asioistaan kertoivat. ”Sisäpiiriläisen” asemani suhteessa suurperheellisyyteen saattoi toisaalta helpottaa puhumista, mutta toisaalta jättää joitain asioita ääneen lausumattomiksi itsestäänselvyyksiksi, joita en sitten tutkimuksessani saa näkyviin.

Haastateltavien yksityisyyttä, itsemääräämisoikeutta ja arvokkuutta haastatteluissa pyrin kunnioittamaan niissä tilanteissa, kun äidit halusivat rajata joitakin asioita haastattelun

ulkopuolelle. Sammutettuani nauhurin haastattelun päätteeksi, jotkut äideistä halusivat jakaa kanssani joitain perheensä elämään kuuluvia asioita, joita eivät halunneet kuitenkaan jakaa tutkijapositioni kanssa. Tutkittavilla täytyy olla mahdollisuus itse määrittää se, mitä kokemuksiaan haluaa antaa tutkimuksen käyttöön ja mitä ei. (Kuula 2006, 125.) Varmistin tutkimuksessani sen, että haastateltavat tietävät, etteivät heidän tunnistettavat tietonsa kulkeudu aineiston myötä sovittua laajemmalle. Henkilötietolain ja tutkimuksen tekemisen luottamuksellisuuden vuoksi tällainen keskustelu haastateltavien ja tutkijan välillä on tärkeää (Kuula 2006, 128 - 129). Kerroin, että äänitallenteet ovat vain minun käyttöni ja litteroitua aineistoa ei luovuteta muille. Jo haastatteluja litteroidessani poistin tai muutin joitakin tunnistetietoja yleisemmälle tasolle, jotta henkilöä ei tämän perusteella tunnistettaisi.

Tutkijan on pyrittävä kirjoittamaan tutkittaviaan kunnioittavalla tavalla, vaikka tutkija ei kaikilta osin hyväksyisikään haastateltavien ajatuksia tai arvomaailmaa. Tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä tai selittää tutkittavaa ilmiötä, ei kauhistella tai tuomita haastateltavia. (Kuula 2006, 137.) Jotkut haastateltavat kertoivat toivovansa, että tutkimukseni kautta myös suurperheisiin liittyvät positiiviset ilmiöt tulisivat näkyviin, kun viime aikoina varsinkin lestadiolaisuuteen liittyvässä keskustelussa on esiin noussut lestadiolaisperheissä ja yhteisössä piileviä riskejä ja ongelmia (mm. Hurtig, 2013 ja Rauhala 2013). Osa äideistä toivoi, että antamalla haastattelun tutkimusta varten, kuva suurperheiden elämästä monipuolistuisi. Tutkijana minun onkin otettava huomioon vastuuni tutkimushenkilöille, jotta heidän äänensä tulisi kuuluviin. Toisaalta vastuuni tieteen periaatteille vaatii minua antamaan oikeaa tietoa ja tarkastelemaan suurperheiden arkea ja hyvinvointia avoimena myös suurperheiden arjessa oleville ongelmille ja pahoinvoinnille. Tutkijana en saa valehdella tutkimukseni kohteena olevista asioista tiedeyhteisölle enkä yhteiskunnalle. Mielestäni myös asioiden jättäminen kertomatta olisi epärehellistä ja epäeettistä. (Pohjola 2003, Mäkelä 2006, 371 ja Hallamaa ym. 2006, 398.) Aineistoa analysoidessani ja tutkimusraporttia kirjoittaessani olen huomionnut vastuuni tuoda haastattelemani äitien kokemukset esiin sellaisina, kuin he ovat asiat kokeneet. Kuitenkin teoreettinen näkökulmani on ohjannut työskentelyäni niin, että kaikki heidän välittämänsä informaatio ei kenties ole luettavissa tutkimuksessani.

Tutkimukseen osallistuminen oli suurperheiden äideille harkittu teko, ja he olivat valmiita antamaan aikaansa ja kokemuksiaan käyttöni. Usein tutkimukseen

osallistuvilla onkin omia motiivejaan tutkimukseen osallistumiselle (Kuula 2006, 137). Haastattelemieni äitien motiivit eivät kuitenkaan mielestäni ohjanneet tutkimustani, koska tutkimussuunnitelma, jossa pitäydyin, tutkimusongelmineen, haastatteluteemoineen ja teoreettisine näkökulmineen oli laadittu ennen haastatteluja. Mietin aineistoa analysoidessani ja jo haastattelutilanteissa sitä, miten äitien omat motiivit näkyivät haastatteluissa. Jos äidin motiivina oli laajentaa käsitystä suurperheiden elämästä niin, että myös positiiviset puolet tulisivat esiin, jättikö hän kenties kertomatta hankalista asioista perheessään. Haastatteluissa tämä näkyy mielestäni niin, että äidit kyllä kertovat myös hankalista ja kuormittavista asioista, mutta näiden negatiivisten seikkojen perään he liittävät asioiden kääntöpuolella olevia positiivisia asioita. Pystyn siis muodostamaan suurperheiden elämästä monipuolisen kuvan, jossa näkyy ongelmia ja voimavarojen vajeita, mutta myös vahvuuksia ja selviytymistarinoita.

Toisaalta haastatteluissa nousi esiin myös se, että haastattelu tarjosi äideille tilaisuuden tulla kuulluksi ja pohtia omia toimintatapojaan ja voimavarojaan. Tällöin kiinnostukseni heidän elämäänsä kohtaan antoi heille mahdollisuuden käydä läpi myös elämänsä kriisejä ja kipukohtia. Sosiaalisia ilmiöitä on kuvattu januskasvoiksi; toisille ilmiö näyttää hymyilevät kasvot, toisille surulliset (Urponen 2003, 73). Suurperheen arki ja hyvinvointi voi näyttäytyä myös samassa perheessä eri aikoina eri tavoin. Uskon, että myös perheen eri jäsenille suurperheellisyuden kasvot voivat näyttäytyä eri tavoin. Tekemieni haastattelujen avulla tavoitan viiden naisen kokemukset sillä hetkellä kuin haastattelua teen. Perheen aiempien aikojen muistelu haastattelujen aikana laajensi näkymää. Perheen eri vaiheissa ja tilanteissa äitien kokemukset hyvinvoinnistaan vaihtelevat.

Ihmistieteellisen tutkimuksen eettisyyden vaatimus nousee myös tutkimuksen vaikutuksista ihmisten todellisuuteen ja todellisuuden näkyväksi tekemiseen. Sosiaalitieteellistä tutkimusta saatetaan käyttää poliittisen päätöksenteon pohjana tai sen julkaiseminen voi vaikuttaa jonkun ryhmän asemaan yhteiskunnassa tai yhteisössä. (Pohjola 2003, 5-6.) Makro-tason vaikutusten lisäksi yhteiskuntatieteellinen tutkimus vaikuttaa mikro-tasolla ainakin tutkijaan ja yleensä myös tutkittaviin. Tutkimusta arvioidaan myös sen kautta, keitä tutkimuksella palvellaan tai mikä sen hyöty on. (Pohjola 2007, 28.) Kun suurperheen äidit suostuivat osallistumaan teemahaastatteluun, he asettivat itsenä alttiiksi niille vaikutuksille, joita heidän elämäänsä siitä seuraa.

Haastattelutilanteet antoivat heille mahdollisuuden peilata elämäänsä tarjoamieni keskustelunavausten avulla. Tämä saattoi sysätä heissä liikkeelle erilaisia ajatuksia ja tunteita. Perheen verkostoista ja arkisista käytännöistä keskusteltaessa lähes kaikki äidit totesivat tulevansa tietoisemmiksi omista verkostoistaan ja arjen strategioistaan ja huomaavansa niiden haavoittuvuuksia ja vahvuuksia. Nämä huomioidut saattoivat herättää heissä myös muutostarpeita, jolloin haastattelulla saattoi olla vaikutuksia heidän arkeensa myös jatkossa. Myös heidän kokemuksensa siitä, että suurperheellisyys on kiinnostava aihe ja heidän kokemuksiaan ja ajatuksiaan arvostetaan, heistä ollaan kiinnostuneita, saattoi vahvistaa joidenkin äitien omanarvontuntoa. Mitä useampi ihminen oppinnyt tutkimukseeni tutustuu, sitä suuremmat vaikutukset sillä voi olla laajemminkin, lisäämällä tietoisuutta suurperheiden elämästä ja niistä tavoista, miten suurperheet pystyvät rakentamaan sujuvaa arkea ja hyvinvointia perheeseen. (ks. myös Pohjola 2007, 29.)

Johonkin aiheeseen perehtyminen avaa tutkijalle näkymää kyseiseen ilmiöön. Kun lähdin tutkimaan itselleni tuttua, henkilökohtaista ja läheistä aihetta, voisi kuvitella, että aiheeseen perehtyminen ei vaikuttanut minuun kovin voimakkaasti. Paljolti tutkimukseni onkin itselleni tutun asian tekemistä näkyväksi. Olen kuitenkin päätenyt tutkimuksen myötä pohdiskelemaan myös omaa suurperheellisyyttäni ja sen mukanaan tuomia asioita omassa elämässäni. Yhteinen kokemus haastateltavien äitien kanssa, että suurperheen äitinä voin elää oman näköistäni elämää, on tuonut minulle iloa ja tyytyväisyyttä. Haastateltavani asettivat minut kuitenkin yhä uudelleen sen tosiasian ääreen, että elämäntavat ovat erilaisia ja myös mahdollisuudet rakentaa perheen hyvinvointia ovat moninaiset. Opin näiltä vaikeita elämäntilanteita läpikäyneiltä naisilta vaikeuksien näkemistä vahvuutena, itseensä, läheisiinsä ja Jumalaan luottamisen tärkeyttä sekä sitkeän ja vastuullisen asenteen voimaa. Teoreettinen näkökulma auttoi minua hahmottamaan ihmisen yksilöllisyyteen liittyvän habituksen käsitteen merkitystä sille, kuinka eri tavoin elämää suurperheissä voidaan elää. Tutkimuksen eri vaiheissa tein myös huomioita, perheiden vahvuuksista, ongelmista ja strategioista, joiden avulla ajattelen voivani kehittää myös ammatillista osaamistani perheneuvontatyössä tai muissa sosiaalityön tehtävissä. Tutkimusprosessi kokonaisuutena on tutustuttanut minua myös itseeni, omiin vahvuuksiini ja heikkouksiini ja opettanut minulle ainakin kärsivällisyyttä, organisointikykyä, pitkäjänteisyyttä ja keskeneräisyyden sietämistä.

4 ARJEN HYVINVOINTI

4.1 Hyvinvointi käsitteenä

Koska tutkin suurperheiden hyvinvointia, on tarpeen pohtia myös hyvinvoinnin käsitettä. Hyvinvointi on keskeinen käsite sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa ja tutkimuksessa. Hyvinvointia on määritelty monella tavoin eri elementtien mukaan. Hyvinvointi käsitteenä on tutkimuksessakin ymmärretty monimerkityksisesti. Hyvinvointia on tarkasteltu objektiivisesti hyvinvoinnin ulkoisina ehtoina tai subjektiivisesti ihmisten omina kokemuksina. Pasi Moisio kuvaa hyvinvoinnin rakentuvan taloudellisen toimeentulon, aineellisten elinolojen, terveyden, sosiaalisten suhteiden sekä itsensä toteuttamisen ja onnellisuuden kokemusten perustalle (Moisio ym. 2008). Perinteinen käsitys hyvinvoinnista on pohjannut tarpeitten tyydyttämiseen. On katsottu, että ihmisillä on tietyt tarpeet ja mikäli mahdollisuus tarpeiden tyydyttämiseen on olemassa, voidaan ajatella hyvinvoinnin toteutuvan. (mm. Allardt 1976 ja Airto ym. 2005, 84 - 86.) Hyvinvointia voidaan tarkastella mikro ja makrotasolla, mutta on huomattava myös niiden yhteys; on todettu, että kansalaisten kokemukset hyvinvoinnistaan kertoo yhteiskunnan yleisestä hyvinvoinnin tasosta (Niemelä 2010, 16).

Perheiden osalta hyvinvointia voidaan mitata perheenjäsenten kokemusten mukaan, mutta toki myös muita mittareita voidaan käyttää, varsinkin taloudellisen hyvinvoinnin osalta. Subjektiiivinen, kokemuksellinen hyvinvointi voidaan rinnastaa jo Sokrateen ja Aristoteleen pohdintoihin onnellisuudesta (Niemelä 2010, 16). Myös sosiaaliset oikeudet ja ihmisoikeudet piirtävät hyvinvoinnin rajoja. Hyvinvointi voidaan ymmärtää elämäntilanteiden haluttuna tilana niin yksilön, yhteisön kuin valtionkin näkökulmasta tarkasteltuna. Hyvinvoinnin tärkeänä ehtona on yksilöiden vaikuttamismahdollisuus omiin elämäntilanteisiinsa ja hyvinvoinnin toteutumisen ehtoihin. (Kinnunen 1998, 28 – 29.) Myös Pauli Niemelä näkee olennaisena tekijänä ihmisen hyvinvoinnille toimintavapauden, joka ilmenee todellisina valinnanmahdollisuuksina. Tällaisen ajattelun taustalla voidaan nähdä osallisuus- ja toimintateoreettinen hyvinvointiajattelu, joka näkee ihmisen ennen kaikkea osallisuuden ja toiminnan kautta. Osallisuuteen ja toimintaan ihminen tarvitsee kykyjä ja toimintamahdollisuuksia. (Niemelä 2010, 19 - 20.)

Perinteisesti hyvinvointia on pyritty tutkimaan objektiivisten mittareiden avulla, jolloin esimerkiksi Bkt:n avulla on tarkasteltu yhteiskunnan hyvinvointia. Myös yksityisen kulutuksen ja käytettävissä olevien tulojen perusteella on pyritty mittaamaan ihmisten hyvinvointia. Samoin on kehitelty erilaisia elämänlaatumittareita, kuten tyytyväisyys barometrejä muun muassa Euroopan Unionin toimesta. Toisaalta on nähty, että huono-osaisuuden vähäisyys osoittaisi hyvinvoinnin toteutumista.

Hyvinvoinnin tarkastelussa tarvitaan kuitenkin myös subjektiivista näkökulmaa; aineellisen vaurauden lisäksi ihmisten kokemaan hyvinvointiin vaikuttavat myös kokemus elämän merkityksellisyydestä, ihmissuhteiden arvosta ja osallisuuden kokemuksista sekä yleisestä elämään tyytyväisyydestä. Toisaalta pelkästään kysymällä ihmisiltä, ”voitko hyvin?” ei välttämättä saada todellista subjektiivista tietoa, koska kaikilla ei välttämättä ole käsitystä mitä hyvinvointi merkitsee, tai eivät halua vastata totuudellisesti. (Kajanoja 2005)

Tuoreessa raportissaan Pekka Himanen on pohdiskellut hyvinvoinnin olemusta, jonka pohjana olisi jokaisen ihmisen arvokkuuden kokemus. Tämän vision mukaan ”*jokainen voi toteuttaa itsessään olevaa ainutlaatuisen arvokasta potentiaalia tavalla, joka sallii samat mahdollisuudet myös kaikille muille.*” Kaikkien ihmisten arvon ja potentiaalin huomaaminen olisi siis Himanen mukaan pohjana uudentilaiselle hyvinvoinnin yhteiskunnalle. (Himänen 2013, 321.) Omassa tutkimuksessani tarkastelen kuitenkin hyvinvointia ihmisten kokemusten tasolla, joskin ympäröivä yhteiskunta toimintakulttuureineen ja arvoineen vaikuttaa, paitsi ihmisten hyvinvoinnin toteutumiseen, myös niihin kokemuksiin, joita heillä on hyvinvoinnistaan. Tutkimukseni hahmottuukin suurperheiden hyvinvoinnin tutkimukseksi, koska sosiaalisen tuen, pääomien ja resurssien riittävyys perheissä, perheen valitsemien ”elämän strategioiden” ohella, määrittäneee vahvasti perheiden kokemuksia hyvinvoinnistaan.

4.2 Arkisen hyvinvoinnin kenttä

Tutkimukseni kannalta mielenkiintoisen näkökulman perheen arkisen hyvinvoinnin tuottamiseen ja toteutumiseen antoi Pierre Bourdieun sosiaalisen kentän teoria, jonka avaamia käsitteitä sosiaalisesta kentästä, strategiasta ja pääomasta eri lajeineen, kuten taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta pääomasta hyödynnän tutkimuksen teoreettisena ja käsitteellisenä pohjana. Tutkimukseni teoreettisena näkökulmana on siis näkemys ihmisistä ja yhteisöistä sosiaalisten kenttien toimijoina. Bourdieun mukaan toimintateoreettisen ajattelun ytimessä on sosiaalisen kentän toiminnan dynamiikka ja siihen kuuluvat käsitteet pääoma, habitus ja kenttä. (Bourdieu & Wacquant 1995, 122 - 173, ks. myös Kuusela 1996, 221.) Tästä näkökulmasta tarkastelen suurperhettä ja perheen jäseniä hyvinvoinnin rakentumisen kentän ”pelaajina” ja tekemään näkyväksi niitä hyvinvoinnin kentällä, niin perheissä, kuin muidenkin toimijoiden toiminnassa ilmeneviä pääomia, voimavaroja ja strategioita jotka vaikuttavat suurperheiden hyvin- tai pahoinvoinnin rakentumiseen. Näiden teoreettisesta viitekehyksestä nousevien käsitteiden lisäksi työni kannalta merkityksellistä on myös määritellä miten suurperhe, tai yleisemmin perhekin, käsitetään tänä aikana. Samoin hyvinvointi hyvin laajana käsitteenä vaatii pohdintaa. Tutkimuksessani en mielestäni voi myöskään ohittaa yhteiskunnallisten muutosten, yhteiskunnan toimintakäytäntöjen ja kulttuurien sekä arvojen merkitystä suurperheiden hyvinvoinnin kannalta. Tämän vuoksi tarkastelen työssäni myös yhteiskunnallista muutosta postmodernin tai refleksiivisen modernin teorian valossa.

Tutkimukseni lähtökohta oli Bourdieun sosiologinen ajattelu ihmisistä erilaisten kenttien toimijoina. Sosiaalinen kenttä tarkoittaa Bourdieun mukaan rajoittunutta ryhmää ihmisiä ja instituutioita, jotka kamppailevat heille yhteisestä asiasta. Hän näkee kentän eri toimijat enemmän kilpailijoina, kuin yhteiseen tavoitteeseen pyrkivänä joukkueena. (Bourdieu & Wacquant 1995, 122 – 152 ks. myös Alanen 2009, 182 - 186 ja Kuusela 1996, 222 - 228.) Päivi Kivelä näkee kentän sosiaalisena tilana, jossa käydään usein näkymättömäksi jääviä kamppailuita (Kivelä 2012, 15). Perhekin pyrkii toimimaan kenttänä, jolla erilaisten pääomien hallinta ja niiden väliset voimasuhteet aiheuttavat taisteluita ja edellyttävät erilaisia strategisia valintoja (Bourdieu 1998, 122).

Bourdieu tai muutkaan sosiaalisten kenttien tutkijat eivät ole tutkineet hyvinvoinnin rakentumista kenttänä. Mielestäni perheiden hyvinvointi rakentuu kuitenkin rajatulla ja

usein paikallisellakin alueella. Kenttä käsitteenä on nimenomaan paikallinen tai muuten rajattu toimintaympäristö (Alanen, Salminen, Siisiäinen 2007), jolloin toimijalähtöisyys kentällä antaa mahdollisuuksia rajatulla alueella tarkastella niitä toimijoita ja toimintatapoja mitä kyseisellä kentällä on nähtävissä. ”*Empiirisen tutkimuksen on aina samalla kertaa selvitettävä, mistä kentästä on kyse, missä sen rajat sijaitsevat, mitkä pääoman lajit kentällä ovat aktiivisia, millaisin rajoituksin jne.*”

(Bourdieu 1995, 126). Kenttää määrittelen tutkimuksessani niin, että hahmotan suurperheiden hyvinvoinnin rakentumisen arkisena toiminta- ja toimijakenttänä, jolla perheen hyvinvointi tai pahoinvointi rakentuu eri toimijoiden yhteisten ja yksilöllisten pääomien, toimintastrategioiden ja ympäröivien olosuhteiden ja realiteettien yhteisvaikutuksena. Pyrin kuitenkin soveltamaan tässä tutkimuksessani kentän käsitettä hieman Bourdieun ajattelua väljemmin. Martti Siisiäinen ja Leena Alanenkin havaitsivat tutkimusprojektinsa aikana että Bourdieun teoretisointia ja mm. kentän käsitettä on tarpeen tulkita melko väljästi ja viitteellisesti (Alanen & Siisiäinen 2009, 8).

Perheen hyvinvoinnin rakentumiselle merkityksellistä on nimenomaan jokapäiväisen arjen sujuminen ja erilaisten pääomien ja voimavarojen riittävyys ja saatavuus. Tällöin perheen hyvinvoinnin rakentumisen paikaksi rakentuu perheen elinpiiri, johon kuuluvat yleensä kodin lisäksi päivähoito, koulu, työpaikka, lähipalvelut, harrastuspaikat ja muu lähiympäristö. Perheen hyvinvoinnin kentällä toimijoita voivat perheenjäsenten lisäksi olla naapurit, ystävät, päivähoiton ja koulun henkilökuntaa sekä muita virallisia tai epävirallisia instituutioita, yhteisöjä tai henkilöitä. Tässä tutkimuksessani keskityn perheen näkökulmaan, joka konkretisoituu nimenomaan perheen äitien haastatteluissa, jolloin tarkastelun kohteeksi valikoituu nimenomaan perheen kannalta merkittävät pääomat ja niiden riittävyys sekä perheen omien toimintastrategioiden tarkastelu. On kuitenkin huomattava, että hyvinvoinnin rakentumisen kentän muilla toimijoilla, kuten vaikkapa päiväkodin henkilökunnalla tai työnantajalla voi olla erilaisia strategioita, näkemyksiä ja intressejä ja he toimivat niistä lähtien.

Tutkimuksessani pyrin hahmottamaan suurperheen arjen hyvinvoinnin kentälle, jossa perheenjäsenet ja muut toimijat toimivat yhdessä perheen yhteisen, mutta toisaalta myös yksilöllisen hyvinvoinnin toteutumisen eteen. Perheet toimivat siis arkisissa toimintaympäristöissään, jolloin arjen käsitteen avaaminen helpottaa arkisen toiminnan merkityksen ymmärtämistä perheiden hyvinvoinnille. Arki käsitteenä on itsestäänselvytyksessään pakeneva ja häilyvä. Arkeen ja arkisuuteen liitetään yleensä

tottumukset, rutiinit, toistuvuus. Toisaalta suuretkin yhteiskunnalliset muutokset todellistuvat ihmisten arjessa. Arki sisältää toki myös hallinnan ja vallan ulottuvuuksia, johon liittyy vahvasti myös arjen ”sukupuolisuus”. Arki on naiseuteen ja kotiin liitettävä käsite, joka toisaalta vahvistaa naisten subjektiutta, mutta toisaalta voi vahvistaa sukupuolten välisiä eroja ja eriarvoisuuksia. (Jokinen 2005, 9-27.) Suurperheen hyvinvoinnin kenttä tulee näkyväksi perheiden arjessa, arkisissa toimintaympäristöissä. Mieleni tekisi hahmotella kenttäteoriaa vaikkapa jalkapallo- tai jääkiekkokentän tapaan, jolloin eri pelaajat voivat olla erilaisissa asemissa, heillä on erilaisia ominaisuuksia, pääomia ja pyrkimyksiä. Toiset pelaajat ovat merkittävässä rooleissa, kun taas toiset istuvat pääasiassa vaihtopenkillä ja pääsevät peliin mukaan vain erityistilanteissa. Pelikentällä myös vastustajalla on merkitystä. Mitkä ovat suurperheen arjen hyvinvoinnin pelikentällä vastustajia? Ovatko ne sairauksia, työttömyyttä, työn vaativuutta, toimeentulovaikeuksia vai yhteiskunnan tai lähiyhteisöjen asenteita ja toimintakäytäntöjä, vai löytyykö vastustajia myös saman joukkueen sisältä, omasta perheestä tai yhteistyöverkostoista?

Suomessa Martti Siisiäisen ja Leena Alasen tutkimusryhmä on tehnyt paikallisesti Laukaan Lievestuoreelle sijoittuvassa tutkimuksessa havaintoja siitä, miten kentän käsitettä voidaan soveltaa käytännön tutkimushankkeissa. He ovatkin tutkimushankkeensa aikana huomanneet, että paikallisyhteisö sisältää monia vierekkäisiä ja osin sisäkkäisiä kenttiä. Kuitenkin nämä paikallisyhteisöjen kentät ovat myös osa laajempia, kansainvälisiä ja kansallisia kenttiä. Bourdieun kriteeristön mukaiset kentät toimivat usein paikallistasoa laajempina, mutta Alasen ja Siisiäisen mukaan myös paikallisten kenttien tarkastelu voi olla mielekäästä. (Siisiäinen & Alanen 2009, 40 - 45.) Tutkimushankkeen yhtenä osana oli varhaiskasvatusikäisten lasten arki ja elämänpiiri, jossa paikallisuus oli keskeisenä näkökulmana. Tässä tutkimuksessa kuvattiin lasten osallistumista erilaisten toimintakenttien ja toimintatilojen kautta. Tutkimus pohjautuu siis laajasti sosiologiassa ymmärrettyyn ajatukseen, että lapsuus rakentuu ajassa ja paikassa.

Lasten toimintakenttinä nousivat tutkimuksessa esiin mm. päivähoito, harrastustoiminta ja yhteydenpito ystäviin ja isovanhempiin. Nämä olivat sellaisia kenttiä, joilla lapset ovat osa kentän sosiaalista verkostoa, toimijoina, osallistujina ja vaikuttajina. Perhe nähdään myös yhtenä lasten toiminnan kenttänä, mutta myös resurssina ja muiden kenttien toimijuuden mahdollistajana. (Lehtinen & Vuorisalo 2009, 83 - 84 ja 93.)

Paikallisuuden nähdään rakentuvan eritasoisten; yksilöllisten, yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten, toimintojen tuloksena. Toimintojen muotoutumiseen ja siten myös paikallisuuden ja toimintakenttien rakenteisiin vaikuttavat siis vahvasti myös näillä paikallisilla kentillä vaikuttavat erilaiset pääomat. Tänä aikana paikallisuuden ja paikallisten toimintakenttien merkityksen on nähty pienentyneen, kun tarkastellaan asiaa postmodernin yhteiskunnallisen kehityksen ja vaikkapa globalisaation ja viestintäverkoston kehityksen kautta. (Lehtinen & Vuorisalo 2009, 86 - 87.) Kuitenkin lasten ja lapsiperheiden toimintakenttiä ja arkea tarkasteltaessa paikallisuudella on vielä merkitystä. Lasten arki rakentuu paikallisesti, mutta toki koko perheen arkinen toimintakenttä voi ulottua hyvinkin laajalle vaikkapa vanhempien työn vuoksi. Tällöin perheen arkisen toimintakentän rajaaminen paikallisesti ei onnistu, vaan joudutaan väljentämään kenttää paikallisuuden ylittäväksi.

4.3 Yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksia perheiden arkeen

Perheiden arjen hyvinvoinnin tuottamisen tapoihin, mahdollisuuksiin ja vaikeuksiin vaikuttaa myös laajempi yhteiskunnallinen ja elämäntavallinen muutos, joka voidaan nähdä postmodernin teorian mukaan modernin ajan järjestyksen, ja epäjärjestyksen pelon, siirtymisenä uskonnolta, valtiolta ja universaalien tiedon auktoriteeteilta yksilöille itselleen. Toisaalta postmoderni voidaan nähdä vain tietoisena modernina, jolloin modernin ajan piilossa pysyneet erot ja epävakaus tulevat näkyviksi kyseenalaistamisen ja uudenlaisten lähestymistapojen vuoksi. (Baumann 1996, 193.) Beck, Giddens ja Lash puhuvat kirjassaan, Nykyajan jäljillä, refleksiivisestä modernista postmodernin sijaan, jolloin pesäeroa moderniin ei tarvitse tehdä yhtä jyrkästi. Refleksiivinen moderni nähdään modernin vaiheena, joka riisuu modernin käsityksiä, toimintatapoja, käytäntöjä ja järjestystä puitteistaan ja pyrkii puitteistamaan niitä uudelleen. (Beck ym.) Itsekin tukeudun mieluummin tähän refleksiivisen modernin tai uuden modernin ideaan, kuin postmoderniin, koska tunnistan tämän ajan elämäntavoissa, yhteiskunnassa ja ajattelussa niin paljon moderniin kuuluvia elementtejä.

Siirryttäessä maatalousyhteiskunnasta, teolliseen ja jälkiteolliseen tai modernista refleksiiviseen moderniin näkyy yhteiskunnan muutos myös suurperheiden elämäntavoissa, arvoissa ja mahdollisuuksissa järjestää arkista hyvinvointiaan. Laajempi toimintaympäristöjen muutos ei voi olla vaikuttamatta myös suurperheiden

tehtäviin, toimintaan ja arjen käytäntöjen muotoutumiseen. Onko perheiden, suurperheidenkin, muodonmuutos heijastusta tästä laajemmasta murroksesta?

Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa suurperhe turvasi riittävän työvoiman saannin sekä maatalouden, että kotitalouden tehtäviin. Tähän yhteiskunnalliseen tilanteeseen siis suurperhe soveltui täydellisesti; lapsille, vanhuksille ja monillekin aikuisille riitti omat tehtävänsä, jotka tuottivat perheyhteisölle riittävää toimeentuloa ja hyvinvointia. Maatalousyhteiskunnan suurperheille oli ominaista, että perheisiin kuului äidin, isän ja lasten lisäksi myös isovanhempia, tätejä, setiä, enoja, usein myös palkolliset katsottiin kuuluvan perheeseen. Perinteisen maatalousyhteiskunnan murenemisen alkaminen 1800-luvulla sekä palkkatyön yleistyminen ja elintason nousu vaikuttivat perheiden lapsiluvun pienenemiseen. 1900-luvulla siirryttiin teolliseen elämäntapaan ja rationaalisuus perheiden elämän järjestämisessä vaikutti lasten hankintaan. Aiemmin oli ajateltu lasta uutena työntekijänä, nyt lapset nähtiin ruokittavina suina. (Jokinen & Saaristo 2002, 192- 195 ja Karisto ym. 2003.)

Teollistuvassa yhteiskunnassa perheet alettiin nähdä ydinperheideologian mukaisina, jolloin useamman sukupolven perheet kävivät yhä harvinaisemmiksi. Teollisessa yhteiskunnassa toimeentulo perustui kodin ulkopuolelta tulevaan ansioon, jolloin monilapsisuus muuttui perheen toimeentuloa alentavaksi tekijäksi, kun isompi perhe tarvitsi isomman asunnon ja enemmän ruokaa, kuin pienempi perhe. Suomessa myös naisten osallistuminen kodin ulkopuoliseen työelämään on ollut tavallisempaa kuin monissa muissa maissa, tämä yhdistettynä hitaasti kehittyneeseen päivähoitojärjestelmään on myös ollut vaikuttamassa perhekokojen pienentymiseen. Teollistuneessa yhteiskunnassa suuret perheet olivatkin vaarassa ajautua joko taloudelliseen niukkuuteen tai hoivaköyhyyteen. Toki koko ajan kehittynyt päivähoito ja muut yhteiskunnalliset palvelut lapsiperheille kevensivät myös suurperheellisten taakkaa, kun kaikkea hoivaa ei ollut pakko tuottaa oman perheen voimin. (Karisto ym. 2003 ja Kontula 2004 ja Hiilamo 2006)

Nyt 2000-luvulla elämme jälkiteollisessa yhteiskunnassa, jolloin postmodernin teorian mukaisesti yhteiskunta, elämäntapa ja näihin liittyen niin perheiden elämä kuin työelämä ja yhteiskunnalliset palvelujärjestelmät ja kulutusyhteiskunta ovat suurten muutosten ja epävarmuuden keskellä. Yhteiskuntamme perustavaa laatua olevat rakenteet ja järjestelmät, kuten hyvinvointivaltio, perheinstituutio ja palkkatyöyhteiskunta ovat olleet purkamisen ja uudelleen rakentamisen tai ainakin

kriittisen keskustelun kohteena. Globalisaation vaikutus, informaatioyhteiskunnan kehittyminen ja laajeneminen sekä näihin liittyvät työ- ja siviilielämään liittyvät muutokset ovat vaikuttaneet laajemminkin ihmisten elämään ja yhteiskunnallisiin järjestelmiin. Nämä yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet myös perheiden elämään niin, että perherakenteet, perheiden elämäntavat ja arki ovat joutuneet mukautumaan laajempaan yhteiskunnalliseen muutokseen.

Yksilöllisten valinnanmahdollisuuksien kasvu, elämän epävarmuus, moninaisuuden hyväksyminen ja arvojen ja toimintatapojen muuttuminen voivat olla tämän ajan suurperheille sekä mahdollisuus että riski. Elämänpolitiikan käsite, jolloin yksilö pohtii elämäänsä arkensa tasolla ja tekee jatkuvasti valintoja, joihin sisältyy myös uusien aloitusten tai mahdollisuuksien idea, antaa perheille ja yksilöille mahdollisuuksia tarkastella elämäänsä ja valintojaan uudelleen tehdä pysähdyksiä ja käännöksiä (Hoikkala & Roos 2000, 21 - 22). Tänä aikana yksilöllisten valintojen ”pakon” edessä toisaalta uudenlainen yhteisöllisyyden kaipuu on nousemassa. Nomadinen elämäntapa, jolloin ajalla ja paikalla ei ole merkitystä, ihmiset ja tavarat ovat jatkuvassa liikkeessä ja valintoja ja ratkaisuja tehdään tätä hetkeä ja lähitulevaisuutta ajatellen heijastuvat myös perheiden elämään työelämän kautta. Perhe-elämässäkin voi näkyä katkoksellisuutta, heikompaa sitoutumista ja episodimaisuutta. (Baumann 1996.)

Modernin- teollisenajan jäykät rakenteet eivät olleet omiaan helpottamaan suurperheiden elämää, mutta toki elämä oli ennakoitavampaa ja turvallisempaa. Nyt monia perheitä kuluttaa nimenomaan työelämän ja tätä kautta taloudellisen epävarmuuden sietämisen pakko. Työelämän muutokset, joustot ja episodimaisuus voivat heijastua myös perhe-elämään. Toisaalta moninaistumiskehitys voi olla antamassa tilaa erilaisille perheille järjestää arkensa ja elämäntapansa omalla joustavalla tavallaan. Uudenlaisessa yhteiskunnassa perheet, niiden koostumus, arvot ja tehtävät ovat jatkuvan keskustelun ja muutoksen tilassa. Tällöin myös 2000- luvun suurperheet voivat löytää paikkansa ja toimintamahdollisuutensa jälkiteollisesta yhteiskunnastamme. (Jokinen & Saaristo 2002, 198 - 202 ja Bauman 1996.)

2000-luvun Suomessa suurperheiden voimavarat, sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset pääomat ja hyvinvoinnin tuottamisen strategiat saavat merkityksensä, kun tarkastellaan, miten suurperheet selviytyvät yhteiskunnassa, joka hyvinvointivaltion osittaisen purkautumisen, työelämän muutoksen, globalisaation ja kaikkien näiden tekijöiden aiheuttaman murroksen oloissa perheiden ja perheenjäsenten on sopeuduttava

muuttuvaan, entistä epävarmempaan, mutta toisaalta myös joustavampaan ja moninaisempaan maailmaan ja elämäntapaan. Myöhäismoderniin elämänmuotoon kuuluvat myös korkea ammattitaito, koulutus- ja tietoyhteiskunta, median roolin kasvu, yksilöllisyyden ja elämyksellisyyden korostuminen sekä näihin liittyen sosiaalisen ja taloudellisen epätasa-arvon ja syrjäytymisen riskit, jotka tuottavat perhe-elämälle haasteita (Hämäläinen 2010, 241 - 242). Hyvinvoinnin tuottamiseen voi kuitenkin olla löydettävissä useita toimivia strategioita niin perheiden kuin yksilöidenkin kannalta.

Työn ja perheen yhteensovittamisen kysymykset ovat jatkuvasti esillä niin politiikassa, tutkimuksessa kuin ihmisten arjessakin. Koska työ ja perhe ovat tärkeitä koetun hyvinvoinnin osatekijöitä, näiden elämänalueiden tasapaino niin, että molemmille osalle jää riittävästi aikaa ja voimia, on tärkeää (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 38). Tämän ajan haaste perhepolitiikalle on elämänmuodon moninaistuminen niin työ- kuin perhe-elämänkin osalta. Pohjoismainen perhepolitiikka pohjautuu kahden ansaitsijan malliin. (Hämäläinen 2010, 242 - 244.) Suurperheiden osalta tämä voi vaikeuttaa perheiden toimeentuloa tai työn- ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiä, kun perhe-elämä vaatii tavallista enemmän vanhempien työpanosta ja aikaa. Työnantajan joustavuus ja myönteinen asenne on nähty merkittävänä tekijänä lapsiperheiden työn- ja perhe-elämän onnistuneelle yhdistämiselle. Myös laajemmat työmarkkinoiden muutokset näkyvät lapsiperheiden arjen sujumisessa. (Hämäläinen 2010, 244 ja Lammi-Taskula & Salmi 2009, 42 - 47.)

5 TEOREETTINEN NÄKÖKULMA: ARJEN HYVINVOINNIN RAKENNUSPALIKOITA

5.1 Arjen toimijat ja toimijuus suurperheessä

Tutkimuksessani tarkastelen suurperheen hyvinvoinnin rakentumista arkisen toiminnan ja toiminnallisen ihmiskäsityksen kautta. Toiminnallisen ihmiskäsityksen pohjana on inhimillisen toiminnan teoria. Näen ihmisen hyvinvoinnin muotoutuvan toiminnan ja osallisuuden kautta. Ihmisellä on tarve osallistua erilaiseen yhteisö- ja yhteiskuntatason toimintaan. Tällaiseen toimintaan hän tarvitsee kykyjä ja toimintamahdollisuuksia. Siihen, miten yksilön toiminta tai yhteisön tai ryhmän sosiaalinen toiminta toteutuu ja millaisia vaikutuksia toiminnalla on, vaikuttavat: motiivit, psyykkiset-, fyysiset- ja sosiaaliset kyvyt ja toimintamahdollisuudet sekä toiminnan taustalla vaikuttavat yksilön ja yhteisön omaksumat arvot ja normit. Toimintaa on tarkasteltava myös situationaalisesta näkökulmasta; aika, paikka sekä olosuhteet vaikuttavat toimintaan ja toimijoihin monin tavoin. (Niemelä 2010, 19 - 25.)

Bourdieu'n käsitteistössä ja ajattelussa toimijan ja habituksen käsitettä ei voida erottaa. Hän kritisoi yksilön näkemistä toimijana ilman ymmärrystä yksilön habituksen rakentumisen monimutkaisesta yhteydestä kenttään ja kentällä vallitseviin valtasuhteisiin, pääoman eri lajien arvostukseen ja toimiviin tai välttämättömiin strategioihin. Bourdieu'n mukaan *”yksilöt eivät kuitenkaan ole olemassa biologisina yksilöinä, yksilöllisinä toimijoina tai subjekteina, vaan agentteina, jotka kentällä konstituoituvat sosiaalisesti aktiivisiksi ja toimiviksi siksi, että niillä on kaikki tarpeelliset ominaisuudet ollakseen kentällään tehokkaita ja saadakseen sillä vaikutuksia aikaan.*” (Bourdieu & Wacquant 1995, 135 - 136 ks. myös Bourdieu 1990, 128.) Tällainen teoreettinen näkökulma ihmiseen toimijana, vaatii siis tarkastelemaan toimijuutta yhteydessä yksilön omaksumaan luontaiseen toimintatapaan sekä niihin olosuhteisiin ja kenttään, jolla hän arkeaan elää.

5.2 Habitus ja luontaiset toimintatavat ihmisen toimijuuden taustalla

Habitus on historiallisesti syntynyt, mutta jatkuvasti uusille vaikutteille altis luontainen suhtautumis- tai reagoititapa erilaisiin tilanteisiin ja tätä kautta siis habitukset ovat vaikuttamassa niihin strategioihin ja toimintatapoihin millä kentällä toimitaan (Bourdieu & Wacquant 1995, 150 – 169). Habitus on kuitenkin tutkimuskohteena vaikeasti lähestyttävä ilmiö. Sitä ei voida tutkia suoraan empiirisellä tutkimuksella, vaan esimerkiksi elämänhistorioiden ja pääomien kehittymisen analyysillä. (Kivelä 2012, 22.) Omassa tutkimuksessanikin huomasin, että habitus on ihmisten arkisten strategioiden ja näkyvillä olevien pääomien taustalla oleva hankalasti esiin nostettava ilmiö. Eeva Jokinen pohdiskelee habituksen olemusta Bourdiuelaisittain, mutta arkiseen toimintaan soveltaen niin, että habitus on tietynlaista pelikokemusta, jolloin mahdolliseksi tulee ennakointi, tilanteen mukainen luova strategian luominen ja myös oman toiminnan reflektointi ja sen seurausten arviointi niissä puitteissa, missä ihmiset arkeaan elävät. Ihmisen omaksuma habitus vaikuttaa myös siihen, miten ihminen pystyy toimimaan omalla toimintakentällään. Habitusta voisi kuvata myös niin, että ne ovat kestäviä, mutta kuitenkin muunneltavia käyttäytymistapumuksia. Nämä taipumukset eivät ole synnynnäisiä, vaan ne rakentuvat rakenteen ja subjektin vuorovaikutuksessa. Elämäkokemukset tuottavat ruumiillistuneita ajatus- ja toimintataipumuksia. (Jokinen 2005, 50 - 59 ja 155.) Habitus voidaan nähdä myös oman paikan tajuna, jolloin ihminen pyrkii pysymään omalla, luontevaksi kokemallaan alueella (Kivelä 2012, 16 - 21).

Jokisen mukaan myös sukupuoli liittyy vahvasti habituksen käsitteeseen, mikäli sukupuolen merkitys kulttuurissa nousee esiin. Oma tutkimukseni keskittyy suurperheen arkeen, jolloin arjen toiminnoissa ja työnjaossa myös sukupuolitapaisuudet tulevat näkyviksi. Sukupuolitapaisuuteen liittyvä habitus on kuitenkin nyt uudenlaisen pohdinnan ja kyseenalaistamisen aluetta, kun erilaisilla toimintakentillä rakenteellisellakin tasolla pyritään murtamaan aiemmin itsestään selviä käytäntöjä ja tapaisuuksia. Ihmiset pyrkivät arjessaan vastaamaan siihen haasteeseen, jonka yhteiskunnan pakkotahtien ja ihmisten omalta tuntuvien rytmien kohtaaminen heidän arkeensa asettaa. Tähän tarvitaan tietynlaista pelin tajua eli habitusta. (Jokinen 2005, 32, 50 - 55, ja 155)

5.3 Voimavarat ja pääomat arjen sujuvuuden ja hyvinvoinnin mahdollistajina

Perheiden voimavaroista puhutaan paljon perheitä koskevassa tutkimuksessa. Myös käytännön sosiaalityössä mm. lastensuojelun perhetyön suunnitelmassa tärkeällä sijalla ovat perheen voimavarat. Toisinaan käytetään myös käsitettä resurssit. Resursseja ja voimavaroja jaotellaan mm. fyysisiin, taloudellisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin. Voimavaroilla tai resursseilla tarkoitetaan niitä tekijöitä tai ominaisuuksia jotka vahvistavat tai mahdollistavat perheiden toimintaa, selviytymistä ja jaksamista omissa tehtävissään, kuten toimeentulon hankkimisessa, hoivassa, tunteiden, turvallisuuden ja vuorovaikutuksen tuottamisessa. Perheen voimavaroja on jaoteltu myös sen mukaan, ovatko voimavarat perheenjäsenten henkilökohtaisia voimavaroja, kuten taitoja tai henkilökohtaista hyvinvointia, perhejärjestelmän voimavaroina nähdään perheen sisäisiin suhteisiin liittyvät vahvuudet, kuten vuorovaikutus, lisäksi perheen voimavaroina voidaan nähdä myös ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan palveluverkoston antama apu tai tuki. (Hokkanen, Lassila, Saarinen toim. 2005, 9-10.)

Talouden kielestä tuttua pääoman käsitettä on käytetty myös sosiaalitieteissä kuvaamaan yksilöiden ja yhteisöjen omaamia voimavaroja ja resursseja. Pierre Bourdieu käyttää pääoman käsitettä paitsi taloudellisia resursseja, myös yhteisöjen symbolisia, sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja kuvaamaan (Bourdieu 1998, 17 ja 99, Bourdieu & Wacquant 1995, 125 - 127 ja Bourdieu 1990, 128) Eeva Jokisen mukaan vanhemmuuttakin voi tarkastella pääomana, joka sisältää sekä taloudellisen, kulttuurisen että sosiaalisen pääoman muotoja ja ilmenemistapoja (Jokinen 2005, 127 - 128). Koska oma tarkastelukulmani on perhe, ajattelen, että nämä vanhemmuuteen kuuluvat pääomat ovat koko perheen resursseja, joita otetaan käyttöön eri perheenjäsenten tarpeiden tyydyttämiseen erilaisin keinoin.

Tähän liittyy myös Bourdieu'n ajatus siitä, että pääomat eivät kiinteinä resursseina siirry ihmisten hyvinvoinnin tuojiksi, vaan erilaiset pääoman muodot saavat yhdessä merkityksensä. Tällöin sosiaalisella kentällä, kuten perheessä, toimijat kehittävät tarpeistaan ja motiiveistaan lähteviä strategioita, joiden avulla pääomia pyritään säilyttämään, lisäämään tai muuttamaan eri muotoon. Sosiaalinen pääoma onkin suhteellinen käsite. Bourdieu'n mukaan sosiaalinen pääoma on oma pääoman lajinsa, kun taas symbolisen pääoman muotoja voivat olla kulttuurinen tai koulutuksellinen pääoma, jotka saavat arvonsa sen mukaan, kuinka vaikkapa tutkintoja tai titteleitä

ryhmässä tai yhteisössä arvostetaan. Sosiaalinen pääoma on Bourdieun mukaan aktuaalisten ja potentiaalisten resurssien kokonaisuus, joka liittyy tuttavuus- ja arvostussuhteiden omaamiseen tai ryhmäjäsennyteen, joka tarjoaa sen jäsenille yhteisesti omistettua pääomaa, joka ilmenee niin, että ryhmän jäsenet ovat oikeutettuja luottoon, sanan monissa merkityksissä. (Bourdieu 1986, 248 - 249, Bourdieu 1990, 128 ja Bourdieu 1998, 122 - 123.) Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa emme voi tosin ohittaa myöskään sosiaalisen pääoman ”pohjoismaista tulkintaa”, jolloin hyvinvointiyhteiskunta kaikkine instituutioineen, sopimuksineen ja järjestelmineen voi tuottaa yhteiskunnassa yleisesti hyödyllistä sosiaalista pääomaa, joka ilmenee esimerkiksi luottamuksena julkisiin palveluihin ja demokraattiseen päätöksentekoon (Ruuskanen 2007, 19). Tällöin sosiaalinen pääoma nähdään koko yhteiskunnan eikä vain tietyn suppeamman ryhmän resurssina.

Sosiaalinen pääoma on noussut yhteiskuntatieteellisen keskustelun keskiöön 1990-luvulta alkaen (Ruuskanen 2007, 11-14). Sosiaalinen pääoma on yhteisöllinen sosiaalinen voimavara, joka ilmenee mm. sosiaalisena tukena ja kontrollina suhteessa yksilöihin. Sosiaalinen pääoma yhteisenä toimintana, luottamuksena, kontakteina, sosiaalisina yhteyksinä ja osallistumisena muodostuu siis ihmisten välisestä kanssakäymisestä eri muodoissaan. Sosiaalinen pääoma on siis yhteisön pääomaa, vaikkakin sitä usein mitataan esimerkiksi yksilöiden kokeman sosiaalisen tuen kautta. Voidaan sanoa, että mitä laajempi ja useampia jäseniä sisältävä verkosto on, sitä suurempi on sosiaalisen pääoman määrä (Kivelä 2012, 17). Sosiaalisen tuen ja sosiaalisen pääoman käsitteiden ero onkin siinä, että sosiaalinen tuki ei välttämättä sisällä yhteisöllistä elementtiä. Sosiaalinen pääoma voidaan nähdä yksityisenä, julkisena tai sisäpiirin omaamana resurssina, joka ilmenee luottamuksena, informaation kulkuna ja yhteisinä normeina. (Ruuskanen 2007, 11 - 36.) Sosiaalinen tuki voidaan käsittää yhdeksi sosiaalisen pääoman ilmenemismuodoksi, toimintakäytännöksi, jonka tarkoituksena on lisätä yksilöiden tai yhteisöjen hyvinvointia. Sosiaalista tukea annetaan eri muodoissaan emotionaalisenä, taloudellisenä, tiedollisena tai konkreettisena arkisena auttamisena. Sosiaalista tukea jaotellaan usein viralliseen ja epäviralliseen sen mukaan onko tuen antaja viranomainen, vapaaehtoistyöntekijä tai vaikkapa sukulainen tai naapuri. (Ellonen 2008, 157 – 158, Kuusela 1996, 222 – 223) Leena Alanen on tarkastellut perhettä sosiaalisen pääoman tutkimuksessa ja havainnut, että perhe on osin idealisoitunut myös tutkijoiden mielissä, jolloin perheen asemaa sosiaalisen pääoman ensimmäisenä lähteenä ja ilmenemispaikkana ei ole liiemmin kyseenalaistettu. Tämä on

vaikuttanut myös niin, että perheet ovat jääneet sosiaalisen pääoman tutkimuksessa marginaaliin. (Alanen 2009, 176 - 178.) Kuitenkin perheen merkitys on nähty lasten ja nuorten inhimillisen pääoman muotoutumisen kannalta merkittäväksi. Kotitaustan merkitys on noussut merkittäväksi tekijäksi mm. lasten koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Sosiaalinen pääoma voidaan nähdä paitsi selkeästi resurssina myös Bourdieulaisittain valtaresurssina, joita kenttien toimijat pitävät hallussaan. Tällöin sosiaalinen pääomakin nähdään paitsi resurssina myös valtasuhteena, joka liittyy kentän toimijoihin, käytäntöihin ja strategioihin. Perhe on tämän ajattelun mukaan myös keskeinen eriarvoisuuden uusintaja; perheen tuottamat sosiaaliset pääomat siirtyvät jäsentensä käyttöön myös muille kuin perheen sisäisille toiminta-areenoille. (Alanen 2009, 182-183 ja Bourdieu 1998, 123.) Ajattelenkin, että perheen, ja erityisesti perheen vanhempien, rooli perheenjäsenten menestymisessä myös perheen ulkopuolisessa maailmassa on juuri sosiaalisen pääoman ja sen hyödyntämisen kautta suuri. Perheen tuottama sosiaalinen pääoma edesauttaa myös muiden resurssien ja pääomien muotoutumista ja hyödyntämistä ihmisten elämässä. Kuitenkin, kuten Alanenkin toteaa, lasten rooli aktiivisina toimijoina ja myös sosiaalisen pääoman haltijoina voi olla yllättävänkin merkittävä (Alanen 2009).

5.4 Strategiat; pelin tuntumaa ja arkisia valintoja

Suurperheiden hyvinvoinnin toimintakentällä paitsi toimijoilla ja resursseilla myös strategioilla, toimintatavoilla, on merkitystä, sille miten perheiden hyvinvointi tai pahoinvointi rakentuu. Kinnusen mukaan yksilöt tuottavat sosiaalisen tukensa erilaisilla strategioilla (Kinnunen 1998). Tutkimuksessani pyrin hahmottamaan suurperheiden selviytymisen strategioita, niitä tapoja, miten he hyödyntävät sekä luonnollisia, että virallisia sosiaalisia verkostojaan, yhteisöidensä erilaisia pääomia ja henkilökohtaisia resurssejaan hyvinvointinsa tuottamiseen. Perheiden strategiat näkyvät toisaalta perheen arkisten tilanteiden toimintatavoissa ja perheenjäsenten välisessä työnjaossa, mutta myös suuremmissa valinnoissa; kuten lastenhoidon järjestämisessä ja työuraa koskevissa valinnoissa.

Bourdieuun teoriasta löytyvä strategian käsite sopii tälle suurperheiden hyvinvoinnin kentälle; tutkimuksen tehtäväksi jää tehdä näkyväksi niitä suhteita, pääomia, strategioita ja taisteluja, jotka vaikuttavat suurperheiden hyvinvoinnin kokemuksiin. Bourdieuun mukaan strategiat eivät ole tietoisia suunnitelmia vaan pikemminkin ”tuntumaa peliin”.

Strategia näyttäytyy välittömästi valittavissa olevien objektiivisten mahdollisuuksien hyödyntämistapoina. Erilaisten ”kentän strategioiden” taustalla on nähtävissä erilaisia habituksia, jotka vaikuttavat siihen, millaisella strategialla kukin toimija kentällä toimii. Habitus on historiallisesti syntynyt, mutta jatkuvasti uusille vaikutteille altis luontainen suhtautumis- tai reagointitapa erilaisiin tilanteisiin ja tätä kautta siis habitukset ovat vaikuttamassa niihin strategioihin ja toimintatapoihin millä kentällä toimitaan. (Bourdieu & Wacquant 1995, 150 – 169.) Myös käytössä olevien pääomien määrä ja laatu vaikuttavat siihen millaisia strategioita yksilöt eri toimintakentillä voivat käyttää (Kivelä 2012, 18).

Tässä luvussa esittelemäni teoreettinen näkökulma toimii tutkimukseni empiirisen aineiston analyysin välineenä. Teoreettinen näkökulmani suuntaa katsettani perheen arjen kenttään ja sen dynamiikkaan sekä kentän eri elementtien suhteisiin. Seuraavassa luvussa suurperheiden äitien ääni tulee kuuluviin ja teoreettiset käsitteet kentästä, toimijoista, habituksesta, strategioista ja pääomista saavat konkreettisen muotonsa ja paikantuvat keskelle suurperheiden arkista elämänpiiriä.

6 TULOKSIA: SUURPERHEIDEN ÄITIEN KOKEMUKSIA PERHEENSÄ ARJEN HYVINVOINNISTA

Tekemäni viisi suurperheen äidin haastattelua kuvaavat tämän ajan suurperheitä, perheiden elämäntapoja sekä suurperheiden äitien ajatuksia perheensä arjesta ja voimavaroista. Näin pienessä aineistossa suurperheiden moninaisuus jää osin tavoittamatta, mutta mielestäni näiden äitien kokemusten ja ajatusten kautta tavoitin suurperheiden arjen hyvinvoinnin kannalta merkittäviä asioita. Haastattelujen kautta välittyi käsitys niistä asioista, jotka yleisesti kuuluvat suurperheiden elämään. Toisaalta aineisto kertoo myös niistä; usein henkilökohtaisiin valintoihin, arvoihin ja ominaisuuksiin liittyvistä seikoista, jotka näkyvät erilaisina ”arjen strategioina” ja eri tavoin rakentuvana hyvinvointina.

6.1 Toimintaa ja toimijoita arjen kentällä

Kenttää

Tekemieni viiden teemahaastattelun aineistojen avulla kuvaan tässä luvussa suurperheiden arjen toimintakenttää ja niitä toimijoita, jotka ovat perheen arkisessa toiminnassa mukana. Kuten suomalaisissa perheissä yleensäkin, myös suurperheissä arjen toimintakenttänä on perheiden koti, lähiympäristö, sekä ne muut areenat, joilla perheenjäsenten arkea eletään. Kaikkien haastattemieni perheiden isät olivat työssä kodin ulkopuolella. Äideistä kaksi oli kokoaikaisessa työsuhteessa, yksi teki keikkaluonteisesti työtä, yksi opiskeli ja yksi oli tällä hetkellä kotiäitinä. Kodin sekä työ- ja opiskelupaikkojen lisäksi perheen arjessa vahvasti läsnä olivat lasten koulut ja päiväkodit sekä lasten ja vanhempien harrastukset. Kahdella näistä perheistä on myös vapaa-ajan asunto, joissa perheet viettävät paljon aikaa. Perheiden arjen toimintakentät näyttäytyivätkin melko paikallisina, joskin vanhempien työ saattoi ulottua välillä toiselle paikkakunnalle.

Haastattelemissani perheissä oli lapsia kuudesta kuuteentoista, tosin suurimmissa perheissä osa vanhimmista lapsista oli jo muuttanut pois lapsuudenkodistaan ja perustanut omia perheitään. Haastattelemani äidit ajattelivat kuitenkin näiden, jo

aikuistuneidenkin lastensa kuuluvan perheeseen. Myös aikuisten lasten puoliset ja lapset katsottiin perheeseen kuuluviksi. Haastattelemani äidit ajattelivat kuitenkin,

että kotona asuvat lapset kuuluvat tiiviimpään perheen ytimeen ja muualle muuttaneet lapset piirrettiin haastattelun apuna olleessa piirrostehtävässä perheen rajojen ulkopuolelle. Poikkeuksena yksi äideistä, joka kertoi lasten itsenäistymisen tuntuvan hänestä vielä vaikealta, piirsi myös kotoa pois muuttaneen pojan selvästi perheen sisäkehälle. Kuitenkin, kun haastatteluissa alettiin puhua perheen arjesta ja siitä, ketkä ovat perheen arjessa mukana, sekä kotona asuvilla, että kotoa irtaantuneilla lapsilla oli kaikkien haastattelemini perheiden arjessa vahva asemansa.

Perheet ja perheenjäsenet ovat perheen lisäksi toimijoita myös muilla elämänalueilla, kuten harrastuksissa, työelämässä, järjestötoiminnassa, koulussa ja laajemmissa ystävä- ja sukulaisverkostoissa. Ajattelen, että perheen hyvinvointi rakentuu perheen oman toimintakentän ja näiden muiden toiminta-areenoiden rakenteissa ja vuorovaikutuksessa eri kenttien toimijoiden välillä. Tämän vuoksi perheiden toimijoita ja toimijuutta tarkasteltaessa on huomattava näiden eri elämänalueiden yhteiset kosketuspinnat ja minkälaista toimijuutta vaaditaan, että nämä eri alueet tukevat perheen arjen sujuvuutta ja hyvinvointia. Suurperheissä näitä rajapintoja eri toimintakenttien välillä on enemmän kuin pienemmissä perheissä. Tämän vuoksi myös vuorovaikutus näiden eri elämänalueiden välillä on merkityksellistä toimintaa suurperheiden arjessa. Suurperheiden elämässä tämä näkyy konkreettisesti koulun ja kodin yhteistyössä, työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksissä sekä yhteydenpitona ja vuorovaikutuksena ystävien ja sukulaisten kanssa.

Toimijoita, toimijuutta ja tehtäviä

Suurperheiden arjen toimijoista keskeisimmiksi nousivat äiti ja isä. Haastattelemini äitien kokemukset olivat samansuuntaisia sikäli, että arjen päävastuu varsinkin arjen organisoinnin osalta oli äideillä. Kuitenkin suurperheissä myös isät ja vanhemmat lapset ovat tärkeitä toimijoita. Konkreettisimmillaan arjen toiminta suurperheissä on pyykkäämistä, ruuan laittamista, kodin kunnostamista, lasten hoitoa ja kuljettamista, joihin osallistuvat sekä perheen vanhemmat, että isommat lapset. Perheiden arjessa tapahtuu kuitenkin erilaisten kodin tehtävien lisäksi myös paljon muuta, jossa kaikki perheenjäsenet ovat mukana. Ajatusten ja tunteiden jakaminen, hellyyden ja

läheisyyden antaminen ja vastaanottaminen sekä ohjaaminen, neuvominen ja opettaminen tapahtuvat kaiken arkisen työn lomassa. Perheen tärkeinä toimijoina voidaan nähdä myös aivan perheen pienimmät, kuten eräs haastatteleman äiti sanoi: *”Niillähän se tärkein tehtävä täällä on.”* (äiti 5.) Tällä hän tarkoitti juuri pienten lasten toimimista hellyyden ja rakkauden ilmaisijoina ja vastaanottajina perheessä.

Lasten toimijuudesta suurperheissä muotoutui kuva, että kaikilla perheenjäsenillä pienimmästä suurimpaan on oma tehtävänsä perheissä. Kuitenkin niin, että lapsilla ei ole itsenäistä vastuuta koko perhettä koskevissa asioissa, vaan vanhemmat antavat heille ikä- ja taitotasoon sopivia vastuita perheen tehtävissä. Pienimpien lasten tehtäväksi näytti asettuvan perheissä ilon tuominen, hellyyden jakaminen ja vastaanottaminen. Perheissä, joissa oli kohdattu suuria kriisejä, oli huomattu myös se, kuinka pienten lasten vaatima hoiva ja huolenpito oli auttanut vanhempia jaksamaan vaikeitten vaiheitten yli. Kaikkien haastattelemieni äitien ajatus oli myös se, että lasten tulee opetella huolehtimaan kodin askareista ja omista asioistaan sitä mukaa, kun ikää ja kyvykkyyttä karttuu. Pienimmille opetettiin omien lelujen keräämistä, oman huoneen siistinä pitämistä sekä läksyistä ja harrastuksista vastuun ottamista. Isommille koululaisille annettiin jo koko perheen yhteisiä töitä tehtäväksi; monissa perheissä lapsilla oli tiskivuoroja, omat vastuunsa perheen viikkosiivouksessa tai lumitöiden tekemisessä. Myös pienemmistä sisaruksista huolehtiminen vaikkapa äidin käydessä lääkärissä tai lenkillä saattoi kuulua perheen nuorten tehtäviin.

Vanhempien työnjaosta suurperheissä

Kaikki haastatteleman äidit kertoivat molemmilla perheen vanhemmilla olevan merkittävä rooli perheen arjen toimijoina. Itselleni tuli kuitenkin käsitys äitien arjen organisointivastuusta. Joissakin perheissä työnjako vanhempien kesken oli selkeästi ”perinteisen” nais- ja miestapaisen jaottelun mukaista. Näissä kahdessa perheessä äidit kertoivat vastaavansa kodin siisteydestä, ruuan laitosta ja pyykin pesusta, joskin isät tai perheen isot lapset auttoivat näissä tehtävissä tarpeen mukaan. Näissä perheissä isien tehtäväksi jäi työssä käynti, lasten iltatoimista huolehtiminen lasten kuljettaminen harrastuksiin sekä kodin rakentamiseen ja kunnostamiseen liittyvät tehtävät. Kaikissa tutkimuksessa mukana olleissa perheissä perheen jäsenten ja puolisoitten toimijuus sai kuitenkin erilaisia muotoja perheen erilaisissa elämäntilanteissa. Jos perheen molemmat

vanhemmat kävivät kodin ulkopuolella työssä, sekä äidin että isän työpanosta ja läsnäoloa tarvittiin perheen arjessa. Samoin perheen kohdatessa vanhemman tai lapsen vakavan sairauden tai onnettomuuden, vanhempien välinen työnjako perheissä saattoi muuttua merkittävästi. Puolisoiden välinen keskustelu niin perheen arjen käytännöistä kuin laajemmista tunteiden ja ajatusten vaihtamisestakin nähtiin tärkeäksi. Puolisoiden väliset keskustelut ja yhteinen ajan viettäminen niin pariskuntana kuin perheenäkin oli myös keskeinen osa vanhempien toimijuutta perheessään.

Perheen ulkopuoliset arjessa mukana olevat toimijat

Monilapsisten perheiden arjessa perheen ulkopuolisista toimijoista tärkeimmiksi nousivat lähisukulaiset, ystävät tai naapurit. Myös lasten päivähoidolla ja koululla sekä vanhempien työllä oli tärkeä rooli perheen arjen muotoutumisessa. Varsinkin niissä perheissä, joissa kaikki lapset olivat vielä pieniä isovanhemmat tai muut perheelle tärkeät tukijoukot olivat tiiviisti mukana perheiden arjessa ja antoivat konkreettistakin apua lähinnä lastenhoidossa ja suuremmissa kodin kunnostustöissä. Ystävien ja omien sisarusten merkitys ajatusten ja tunteiden jakajina sekä kannustajina oli haastattelemilleni äideille tärkeää. Kolmessa tutkimuksessani mukana olleesta perheestä oli jo täysi-ikäisiäkin lapsia ja näistä isoista lapsista osa asui vielä kotona. Näissä perheissä perheen isommat lapset ottivat vastuuta perheen arjen sujumisesta hakemalla sisaruksiaan päiväkodista, tekemällä kotitöitä ja hoitamalla pikkusisaruksiaan. Nämä perheet näyttäytyivätkin melko ”omavaraisina”, jolloin apua ei perheen ulkopuolelta juurikaan pyydetty. Perheen arjen sujuvuuden kannalta näyttääkin merkitykselliseltä se, että perheen arjessa on mukana äidin ja isän lisäksi myös muita aikuisia tai isompia lapsia, jotka voivat olla apuna ”arjen pyörittämisessä”. Suurperheen arkeen tarvitaan siis useampia aktiivisia ja toimijoita. Mikäli omasta perheestä ei riittävästi kyvykkäitä toimijoita löydy, pyydetään mukaan läheisiä ystäviä tai sukulaisia.

Kysyessäni äideiltä haastattelutilanteissa niistä toimijoista, ketkä ovat perheen arjessa mukana, viranomaisia tai muita ammatti-auttajia ei heidän kertomuksissaan noussut esiin. Itse huomasin kuitenkin, että niissä perheissä, joissa lapset olivat päivähoidossa, päivähoidon merkitys arjen sujuvuudelle oli hyvin tärkeää. Toinen asia, mikä ei haastatteluissa äitien kertomana saanut suurta merkitystä, oli uusperheiden osalta lasten etä- vanhempien merkitys perheen arjessa. Toisessa haastattelemassani perheessä lapset,

joiden isä asui muualla, olivat jo niin isoja, että virallisia tapaamisia ei enää tarvinnut järjestää, vaan lapset käyvät omatoimisesti toisen vanhempansa luona. Toisessa uusperheessä, jonka äitiä haastattelin, yhteistyö entisten kumppaneiden kanssa oli hankalaa. Kuitenkin äiti kertoi perheen lasten tapaavan eri paikkakunnilla asuvia vanhempiaan. Uusperheiden osalta onkin selvää, että lasten muualla asuvilla biologisilla vanhemmilla on vaikutusta perheiden arjen toimintaan. Biologisen vanhemman tapaamiset vaikuttavat perheiden viikonloppujen ja lomien suunnitteluun, etävanhemman kanssa on pidettävä yhteyttä lasten asioissa ja kenties etävanhemmat myös osallistuvat lastensa elämään vaikkapa maksamalla heidän harrastuksiaan tai hankintojaan.

6.2 Voimavaroja ja pääomia suurperheissä

Suurperheiden voimavarat ja pääomat näyttäytyvät aineistossani hyvin moninaisina ja toisiinsa kytköksissä olevina. Myös Bourdieun käsitys pääomista, jotka ovat eri kentillä aktuaalisesti ja potentiaalisesti läsnä muuttuen erilaisten kentän strategioiden vaikutuksesta erilaisiin ilmenemismuotoihin on nähtävissä aineistossani. Suurperheiden arjen toimintakenttä paikantuu paitsi perheen kotiin, myös perheenjäsenten muihin arkisiin toimintaympäristöihin, jolloin pääomat ja voimavarat liikkuvat ja muotoutuvat tällä melko laajalla arjen kentällä. Aineistossani suurperheiden äidit kuvaavat lähinnä omia voimavarojaan, mutta toisaalta kertovat laajemminkin perheen arjesta. Arjen kuvauksen kautta on mahdollista nähdä suurperheen kentällä olevia resursseja, jotka muotoutuvat kenties eri perheenjäsenten välillä tai muun perheen lähiympäristön ja sen toimijoiden välillä. Suurperheiden hyvinvoinnin rakentumisessa erilaisilla pääomilla on suuri merkitys. Erilaiset käytettävissä olevat resurssit auttavat perheenjäseniä ja koko perheyhteisöä täyttämään erilaisia tarpeitaan. Suurperheissä itsessään on jo valtava määrä erilaista aktuaalista ja potentiaalista vahvuutta, jonka lisäksi perheillä on käytössään myös perheen ulkopuolisia, arjen kentällä läsnä olevia pääomia. Tutkimushaastattelua tehdessäni kysyin haastateltaviltani heidän psyykkisistä, fyysisistä, sosiaalisista, taloudellisista sekä aika- resursseistaan. Olin kiinnostunut myös heidän kokemuksistaan erilaisten resurssien puutteista tai voimavarojen vajeista.

Psyykkiset resurssit ja niiden vajeet

Aineistoni kuvaa hyvin suurperheiden äitien psyykkisiä voimavaroja ja niitä asioita, jotka lisäävät tai vähentävät heidän henkistä hyvinvointiaan. Koko perheen psyykkisistä voimavaroista ei tämän aineiston avulla saada selkeää kuvaa. Kaikki haastattelemani äidit pitivät tärkeänä psyykkisenä voimavaranaan omia harrastuksiaan, tai itselleen ottamaansa aikaa, jonka viettävät ilman perhettään. Eräs äiti kertoi, että työssä käynti on hänelle ”henkireikä”, toinen äiti taas piti omaa opiskeluaan merkittävänä psyykkisenä voimavaranaan. Harrastuksissa, työssä, tai opinnoissa äidit saavat toteuttaa itseään ja kokevat onnistumisia. Työpaikan ja koulutuksen merkitys näkyi äideillä itsetunnossa. Eräs äideistä kertoi luottamustehtävien ja järjestötoiminnan antavan hänelle paljon. Oman psyykkisen jaksamisen kulmakivenä näyttäisikin olevan perheen ja muiden elämänsisältöjen tasapaino. Psyykkiseksi pääomaksi he näkivät myös hyvän tunnesuhteen omaan puolisoon. Kaikki haastattelemani äidit olivat myös kokeneet elämässään jonkun isomman kriisin, josta selviytymisen he olivat kääntäneet vahvuudeksi. Myös uskon tuoman luottamuksen Jumalan johdatukseen ja suojelusenkeleihin haastattelemani äidit kokivat henkiseksi pääomakseen. Eräs äiti kertoi myös, että hengellisten laulujen laulaminen ja Jumalanpalveluksessa käyminen, mutta toisaalta myös kodin tai metsän hiljaisuus hoitavat mieltä. Kahdella perheellä oli vapaa-ajan asunto, jonka ansiosta heillä oli olemassa paikka, jossa oli mahdollisuus irtaantua arjesta ja saada rauhaa ja tilaa.

Omia psyykkisiä ominaisuuksiaan tai taitojaan osa äideistä pohdiskeli haastattelutilanteissa. Eräs äiti kertoi omaavansa positiivisen elämänasenteen, joustavuutta, ongelmanratkaisukykyä, ennakointitaitoa, tylsyyden sietokykyä ja stressin sietokykyä. Tämän äidin puheesta ja olemuksesta näkyi myös vahva luottamus itseensä ja läheisiin, joka kumpusi osittain vaikeistakin tilanteista selviämisen kokemuksista, avun pyytämisen ja saamisen kokemuksista sekä uskon tuomasta luottamuksesta Jumalan johdatukseen. Myös äidin itsetuntemus auttoi häntä ottamaan omia voimavarojaan käyttöön ja luottamaan omaan selviytymiseensä. Äitien haastatteluja kuunnellessani huomasin, että elämäkokemuksen myötä äidit olivat oppineet tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja perheen selviytymiskeinoja, jolloin nämä potentiaaliset vahvuudet saatiin paremmin arjessa äitien ja koko perheen käyttöön.

Suurperheen arki itsessään tuottaa niin perheen äideille, kun muillekin perheenjäsenille henkistä pääomaa. Perheen arjen sujuminen ja rutiinit tuovat turvaa. Tämän olivat

kokeneet varsinkin ne äidit, joiden perheissä oli ollut suuria kriisejä, jolloin arjen rutiinit olivat auttaneet selviämään raskaasta elämänvaiheesta. Läheiset tunnesuhteet, jotka näkyvät perheiden arjessa vuorovaikutuksena, hellyyden osoituksina, puolison antamana arkisena tukena ja ymmärryksenä tuottavat äitien kertoman mukaan perheisiin psyykkistä voimaa. Kaikki haastatteleman äidit kuvasivat myös lasten tuomaa iloa, jonka kokivat itselleen ja koko perheelle tärkeänä voimavarana. Isompien lasten tuomat uudet näkökulmat asioihin ja huumori olivat myös äitien mukaan tärkeää henkistä pääomaa perheissä. Jokaisen perheenjäsenen ainutlaatuisuus ja persoonalliset piirteet nähtiin rikkautena ja iloa tuovana asiana perheissä. Äidit totesivat myös, että puolisoiden erilaisuus ja erilaiset vahvuudet antavat perheelle mahdollisuuden tehdä erilaisia asioita ja asioita eri tavoin. Suurperheiden laaja tunne- ja vuorovaikutusverkosto nähtiinkin pääsääntöisesti perhettä rikastuttavana, joskin sen kääntöpuolena vuorovaikutussuhteissa ilmenevät hankaluudet saattoivat kuluttaa perheenjäsenten psyykkisiä voimavaroja.

Kysyessäni, millaisia vajeita äidit kokevat omassa tai perheensä psyykkisessä jaksamisessa tai voimavaroissa, suurin osa äideistä kertoi ensin jaksavansa psyykkisesti aika hyvin. Kaikilla äideillä oli keinoja, joilla he pystyivät lisäämään omaa henkistä pääomaansa. Kaikki äidit kertoivat kuitenkin joitain asioita, jotka heidän mielestään kuluttivat heidän psyykkisiä voimavarojaan. Niiden äitien kokemus, joilla oli jo aikuisia tai lähes täysi-ikäisiä lapsia oli, että aikuisten lasten itsenäistyminen, elämänvalinnat tai huoli aikuistuvien lasten ”pärjäämisestä” kuormitti äitejä. Myös ristiriidat tai vuorovaikutuspulmat puolison, lasten, omien sisarusten tai entisten kumppanien kanssa koettiin psyykkisiä voimavaroja vieviksi asioiksi. ”*Menneitten ja tulevien murehtiminen*”, (äiti 5.) vie voimia. Osa äideistä kertoi henkistä kuormaa aiheuttavan paitsi lasten, myös muiden läheisten elämästä murehtimisen. Omien vanhempien sairaudet, tai ystäväperheen vaikeudet aiheuttivat huolta. Myös kokemukset siitä, että omilta läheisiltä ei saa ymmärrystä tai tukea äitiyhteensä tai muihin elämänvaiheisiinsa, nähtiin psyykkisten resurssien vajeena.

Yhteisenä psyykkisesti kuormittavana tekijänä äidit kertovat, että arkisia, huolehdittavia asioita on paljon. Äideillä on yhteisiä kokemuksia siitä, että ”*kapasiteetti ei kerta kaikkiaan aina riitä kaiken muistamiseen ja huolehtimiseen*”. (äiti 3.)Tämän vuoksi suurperheiden äidit joutuvatkin kokemaan lähes päivittäin riittämättömyyden tunteita. Riittämättömyyden tunne liittyy näillä äideillä myös siihen kokemukseen, etteivät aina

pysty vastaamaan kaikkien lasten tarpeisiin ja vaatimuksiin. Varsinkin niinä aikoina, kun äidit ovat olleet tiiviisti työelämässä, heillä on ollut kokemuksia, että lapsille tai kotitöille ei riitä tarpeeksi aikaa, jolloin joutuvat päivittäin kohtaamaan omia riittämättömyyden ja syyllisyyden tunteita. Eri-ikäisten lasten äitiys vaatii erilaisia asioita ja eräs äideistä sanookin, tämän kuormittavan sekä psyykkisiä, että fyysisiä voimavaroja. Myös sairaan lapsen syntymään tai muihin perhettä kohdanneisiin raskaisiin elämänvaiheisiin sopeutuminen on vienyt voimavaroja ja heikentänyt jaksamista.

Yksi haastattelemistani viidestä äidistä koki omat psyykkiset voimavaransa selvästi puutteellisiksi. Hän kertoi olevansa psyykkisesti aika väsynyt, jonka kertoi näkyvän pinnan kiristymisenä ja pahantuulisuutena. Tässä perheessä kaikki lapset ovat vielä melko pieniä, jolloin vastuu perheen arjesta on enimmäkseen vanhemmilla. Psyykkisten voimavarojen vähäisyyden taustalla on äidin kertoman mukaan myös kipeä ero entisestä parisuhteesta, hylkäämiskokemus sekä edelleen hankalat suhteet entiseen puolisoon. Kuormitusta tuovat myös puolison lasten ja heidän äitinsä tapaamisiin liittyvät hankaluudet ja huolet. Äiti kertookin joutuvansa lohduttamaan ja kuuntelemaan etävanhempiaan ikävöiviä lapsia, sekä ottamaan vastaan heidän pettymyksiään tapaamisten epäonnistuttua. Kyseinen äiti kertoo myös vanhempien erilaisten työaikojen lisäävän hänen kuormaansa, kun kotona on usein vain toinen vanhemmista, jolloin vastuuta arjen askareista, mutta myöskään henkisestä kuormasta ei voi jakaa puolison kanssa. Myös uusperheen muotoutuminen vaatii kaikilta perheenjäseniltä sopeutumista ja vie voimia. Perheen muutostilanteena uusperheen synty onkin erityinen prosessinsa, joskin samantyyppistä uuteen sopeutumista vaaditaan myös monissa muissa perheiden tilanteissa, kuten lasten itsenäistymisvaiheessa, jota yksi äideistä kuvasi omaksi kriisikseen.

Psyykkisiin voimavaroihin ja niiden vajeisiin näyttää liittyvän näiden suurperheiden äitien osalta toisaalta heidän omat, persoonallisuuteen, ominaisuuksiin, elämänasenteisiin ja aiempaan elämäns historiaan liittyvät tekijät sekä toisaalta heidän elämäntilanteisiinsa liittyvät vahvuudet ja kuormitustekijät. Erilaiset elämäntilanteet voivat olla vahvuus tai taakka. Kaikissa tekemissäni haastatteluissa oli aistittavissa tietynlainen ”vaikeuksien kautta voittoon” -ajatus. Kipeän eron katsottiin vahvistaneen ja antaneen mahdollisuuden uuteen entistä parempaan parisuhteeseen. Vaikeisiin lapsuuden traumoihin haettu ja saatu apu oli antanut toiselle äidille kadoksissa olleita

psyhykkisiä voimavaroja käyttöön. Perhettä kohdanneiden vakavien sairauksien ja onnettomuuksien jälkeen oli vahvistunut käsitys omasta ja perheen selviytymiskyvystä mahdollimiltakin tuntuista tilanteista. Näitä äitejä yhdisti ajatus, jonka yksi äideistä puki sanoiksi: *”Jos mä oon tuommosesta selevinny, niin semmosta ei voi tulla etteen, mistä mä en seleviäis!”*(äiti 3.)

Fyysiset resurssit ja niiden vajeet

Tutkimuksessa mukana olleiden suurperheiden fyysisistä resursseista äidit kertoivat omasta jaksamisestaan ja siitä, miten he ylläpitävät omaa jaksamistaan. Äidit kertoivat myös lasten ja puolison terveydentilasta ja jaksamisesta. Perheen fyysisinä resursseina näen myös ne puitteet, jotka mahdollistavat perheen arjen käytäntöjen sujumista sekä eri perheenjäsenten antaman fyysisen panoksen perheen arkeen. Tärkeimpiä asioita, jotka vaikuttivat suurperheiden äitien kokemukseen omasta jaksamisestaan, olivat riittävä uni, oma ja perheenjäsenten terveys, työnjako perheessä ja mahdollisuus ylläpitää omaa kuntoa harrastamalla liikuntaa. Tällä hetkellä kaikissa haastattelemisni perheissä molempien vanhempien terveydentila oli hyvä. Äidit kertoivat kuitenkin vanhempien tai lasten sairauksien tuoneen erityistä kuormitusta koko perheelle.

Perheen fyysisistä resursseista puhuttaessa kaikki haastatteleman äidit toivat esiin suurperheeseen kuuluvan suuren työmäärän. Arkisia kotitöitä, lastenhoitoa, kuljettamista ja erilaisia kodin kunnostamis- ja rakentamistöitä on paljon. Kaikkien äitien kokemuksen mukaan ensiarvoisen tärkeää on se, että tämä työmäärä jakautuu useamman perheenjäsenen kesken. Lasten ollessa pieniä vanhemmat joutuvat jakamaan suurimman osan kodin tehtävistä keskenään, mutta lasten kasvaessa myös lasten osallistuminen lisääntyy. Sellaisten perheenjäsenten määrä, jotka kykenevät osallistumaan kodin töihin, näyttäytyikin suurperheiden fyysisenä pääomana. Mitä useammalle tekijälle työmäärä jakaantui, sen sujuvammaksi ja helpommaksi äidit kokivat arkensa. Kuitenkin kaikissa haastatteluissa äidit nostivat esiin sen ajatuksen, että isoillekaan lapsille ei haluttu antaa liikaa vastuuta tai työtä, jotta he saavat elää heille kuuluvaa lapsen ja nuoren elämää.

Oman fyysisen jaksamisen lisäämiseksi kaikki haastatteleman äidit pyrkivät hoitamaan omaa fyysistä kuntoaan lenkkeilemällä, ulkoilemalla lasten kanssa, hiihtämällä tai käymällä kuntosalilla. Osa äideistä kertoi myös puolisonsa liikuntaharrastuksista, joiden

ajatteli lisäävän myös puolison voimavaroja. Niissä perheissä, joissa oli jo isompiakin lapsia, vanhempien liikuntaharrastukset onnistuivat paremmin, kuin pikkulapsivaihetta elävissä perheissä. Eräs äiti kertoi vaihtaneensa kävelylenkit juoksemiseen, jotta lenkiltä ehtisi nopeammin takaisin kotiin, kun lapsia ei voinut vielä jättää pitkäksi aikaa keskenään kotiin. Liikunnan lisäksi osa äideistä kertoi tarvitsevansa välillä arjesta irtaantumista. Kahdenkeskisellä lomalla puolison kanssa saa myös ladata akkuaan nukkumalla läpi yön ja syömällä rauhassa. Suuresta perheestä lähtee myös paljon ääntä, jonka vastapainoksi eräs äiti kertoi tarvitsevansa hiljaisia hetkiä kotona tai lenkkipolulla.

Kaksi äideistä kertoi miestensä olevan väsyneitä, joka näkyy koko perheen pääomien vajeena. Näissä perheissä, joissa isä oli äidin kertoman mukaan väsynyt, hänen osallistumisensa esimerkiksi kotitöihin oli vähäisempää. Huomasin, että näissä perheissä vanhemmat olivat iäkkäämpiä, kuin muissa haastattelemistani perheissä ja pohdin miten ikä vaikuttaa asiaan. Onko 60-luvulla syntyneiden roolijako perheissä vielä muutenkin perinteisempää, eivätkö vanhemman ikäluokan miehet ole vielä oppineet pitämään huolta omasta jaksamisestaan, kuten yksi äideistä arveli, vai tuottavatko iän tuomat fysiologiset muutokset jaksamattomuutta näille miehille?

Fyysisinä resursseina perheille näen myös fyysisen asuinympäristön ja sen kuinka se tukee heidän arkensa sujuvuutta. Myös muut arjen rakenteet, kuten päivähoidon tuomat mahdollisuudet, antavat perheille resursseja selvitä arjen käytännöistään. Kaikki äidit kertoivat, että lasten koulut ja harrastusmahdollisuudet ovat lähellä, jolloin lasten kuljettamiseen ei mene aikaa ja voimavaroja. Joillakin perheillä toimi myös naapureiden tai isovanhempien kanssa yhteistyö lasten kuljettamisessa. Sujuva ja turvallinen liikkuminen arjen ympyröissä helpotti perheen arkea konkreettisesti. Eräässä perheessä, jossa perheen vammaisen lapsi tarvitsi kuntoutusta, äiti koki suurena fyysisesti arkea helpottavana asiana sen, että lapsen terapiat toteutetaan kotona.

Haastatteleman äidit kertoivat myös niistä tilanteista, jolloin fyysinen jaksaminen on ollut huonompaa. Kaikkien äitien kokemus oli se, että kaikkien lasten ollessa pieniä, fyysinen kuormittuminen on kaikkein suurinta. Pikkulapsivaiheeseen kuuluvat yöheräilyt ja sairastelukierteet tuottavat vanhemmille helposti univajetta. Tässä tilanteessa vanhempien olisi kuitenkin jaksettava huolehtia lapsistaan ympäri vuorokauden ja hoitaa kahdestaan kaikki kodin työt sekä käydä ansiotyössä tai

opiskella. Tähän elämänvaiheeseen osalla perheistä ajoittui myös kodin rakentaminen tai remontointi, joka vei voimia.

Kahdessa haastattemistani perheistä oli myös kohdattu jonkun perheenjäsenen vakava sairastuminen, joka oli vaikuttanut perheen fyysisiin voimavaroihin. Toisen puolisoista sairastuttua, toinen joutui ottamaan päävastuun perheen kaikissa asioissa, jolloin kuorma saattoi ajoittain tuntua kohtuuttomalta. Toisessa näistä perheistä puoliso kärsii edelleen ajoittain väsymyksestä, joka estää häntä osallistumasta täysipainoisesti perheen arkeen, jolloin toinen puoliso joutuu tekemään suuremman osan kotitöistä. Lasten sairauksiin liittyvät yövalvomiset, sairaala- ja lääkärireissut sekä hoitoon liittyvät erityishaasteet kuluttavat voimavaroja. Myös raskausaikoihin kuuluva väsymys oli ajoittain tuntunut perheessä fyysisten voimavarojen vajeina.

Pikkulapsivaiheen ja fyysisten sairauksien lisäksi perheen fyysisiä voimavaroja on koetellut myös muuten erityisen haastavat elämäntilanteet. Kaksi äitiä kertoi omien opintojensa suorittamisen ison perheen keskeltä tuoneen erityistä kuormitusta perheeseen. Myös oman jaksamisensa noissa tilanteissa he kokivat olleen äärirajoilla. ” *Ihmeesti sitä kuitenkin jaksaa, kun on se tilanne päällä*” (äiti 4.), eräs äiti totesi haastattelussa. Myös puolison reissutyö tai työmatkat ovat äitien kokemuksen mukaan kuluttaneet perheen fyysisiäkin voimavaroja, kun vastuu arjesta on jäänyt yhden aikuisen harteille. Näissä tilanteissa huomaa fyysisen kuormittumisen olevan yhteydessä ajan riittämättömyyteen. Pakolliset kotityöt on joutunut tekemään iltayöstä, jolloin yöunet ovat jääneet riittämättömiksi. Eräs äiti kertoi myös huomanneensa, että perheen lapset voivat fyysisesti paremmin silloin kun äiti on enemmän kotona. Äidin ollessa koko-aikatyössä, perheen lapsille oli alkanut tulla muun muassa paino-ongelmia, jotka olivat korjaantuneet äidin jäädessä hoitovapaalle.

Aikaresurssit ja ajan puute suurperheissä

Kun kysyin haastateltaviltani riittääkö heidän perheessään aika, sain yleensä vastaukseksi, että kyllä se riittää kaikkeen tärkeimpiin tai pakolliseen. Kuitenkin asiasta tarkemmin keskusteltaessa huomasin, että ajan riittävyys vaatii hyvää suunnittelua ja organisointia. Eräs äiti totesikin: ” *Että toimintaa on kyllä paljo, että niin paljo, kun vaan haluaa.*” (äiti 3.) Ajan käytössäkin tärkeäksi nousi työn jakaminen eri toimijoiden kesken. Äidit puhuivat, omasta ajasta, perheen yhteisestä ajasta, työajoista,

päivähoitoon, kouluun ja lasten harrastuksiin liittyvästä ajankäytöstä sekä parisuhdeajasta. Aika-resurssien jakaminen niin, että kaikkien perheenjäsenten resurssit tulevat hyödynnettyä, mutta toisaalta heidän yksilölliset ja yhteiset tarpeensa tulevat tyydytettyä näyttäytyykin suurperheiden ajankäytön organisoinnin haasteena. Äidit kokevat, että perheessä aika riittää kaikkeen tärkeään, mutta puolison ja lasten kokemukset jäävät tässä aineistossa näkymättömiin. Ajankäyttö kuvattiin priorisointina. Eräs äiti piti tärkeänä sosiaalisia suhteita, jolloin hänellä oli ystäville tai puolisolle aikaa vaikka myöhään illalla lasten mentyä nukkumaan. Toinen äiti taas piti tärkeänä omia harrastuksiaan, joille järjesti aikaa. Eräs äideistä oli tehnyt huomion, että ikääntymisen myötä riittävän levon saaminen on tärkeää, jonka vuoksi ei halunnut tinkiä riittävästä yönistä.

Haastattelemieni perheiden elämäntilanteet vaihtelevat, joka näkyy perheiden ajankäytössä ja elämänrytmeissä. Opiskelevien ja työssäkäyvien vanhempien perheiden arki muotoutuu toisenlaiseksi, kuin niissä perheissä, joissa äiti on kotona lasten kanssa. Kaikilla haastattelemillani äideillä oli kokemusta sekä koti-äitiydestä, että siitä millaiseksi suurperheen arki muotoutuu, kun molemmat vanhemmat ovat työssä tai opiskelevat kodin ulkopuolella. Kahdessa perheessä oli kokemusta myös siitä, että isä on lasten kanssa kotona ja äiti käy työssä tai opiskelee. Äidit pohtivat ajankäytön haasteita erilaisissa elämäntilanteissa. Koti- äitiys tai – isyys toi perheisiin kiireettömyyttä ja väljyyttä perheen aikatauluihin. Kun päivälläkin on mahdollista tehdä kotiin ja perheeseen liittyviä asioita, jää iltoihin enemmän aikaa rennolle yhdessäololle, harrastuksille tai ystävyysuhteille. Myös vanhempien työajat ja mahdolliset reissutyöt tuovat arjen ajankäyttöön omat vivahteensa. Vuorotyötä tekevän työn ja perheen yhteensovittaminen on toisaalta joustavampaa, mutta varjopuolena näyttäytyi äitien kokemusten mukaan se, että koko perheen yhteinen aika jäi vähäiseksi.

Kaikki haastatteleman äidit kokivat ”oman ajan ” erittäin merkitykselliseksi omalle hyvinvoinnilleen. Kaksi äideistä kertoi, että päivähoidon ansiosta oma aika järjestyy. Äidin työvuoro saattaa päättyä, kun lapset ovat tarhassa päiväunilla, jolloin äiti käy ensin itse omissa harrastuksissaan tai lataamassa akkujaan kodin hiljaisuudessa, ja hakee lapset vasta myöhemmin hoidosta. Tätä aikaa he saattoivat käyttää myös kotitöiden tekemiseen, jolloin lasten hoitopäivän jälkeen voitiin enemmän keskittyä lapsiin, kun ruoka oli jo valmiina uunissa ja pyykki ripustettuna. Yhdessä perheessä perheen isot koululaiset hoitavat pikkusisaruksiaan sillä aikaa, kun äiti käy kuntosalilla.

Oman ajan merkityksestä suurperheen äideille kertoo myös se, kuinka eräs äiti ottaa oman ajan illalla lasten mentyä nukkumaan, jonka jälkeen ehtii vielä kuntosalille tai ystävän luo iltateelle.

Kaikki haastatteleman äidit olivat sitä mieltä, että tällä hetkellä heidän perheissään aika riittää kaikkeen välttämättömään. Osa äideistä kertoi kuitenkin myös monista asioista, joista on joutunut luopumaan, kun aika ja voimat eivät kaikkeen riitä. Mikäli vanhempien työvuorot olivat kovin erilaisia tai toinen vanhemmista oli reissutyössä, äidit kokivat, että yhteistä aikaa puolison kanssa oli liian vähän. Ajankäyttö oli myös joissain perheissä puolisoiden välinen riidan aihe. Puoliso saattaa kokea toisen luottamustoimien tai harrastusten vievän liikaa aikaa perheeltä. Lähes kaikki äidit olivat myös sitä mieltä, että lasten kanssa vietettävää aikaa saisi olla enemmänkin. Varsinkin jokaisen lapsen yksilöllinen huomaaminen voi olla suurissa perheissä haasteellista. Äidit kokevatkin välillä riittämättömyyttä, kun heillä ei ole aina aikaa pysähtyä kuuntelemaan lasten toiveita ja ajatuksia. Myös perheen ulkopuolisille ihmissuhteille on äitien mukaan harmittavan vähän aikaa, koska oman perheen ja kodin hoitaminen sekä ansiotyö vievät lähes kaiken ajan. Suurperheiden arjessa tuntuu näiden äitien kuvaamana olevan paljon tapahtumia ja toimintaa, jolloin kiireen tuntu on usein läsnä. Tähän liittyy myös erään äidin kokemukset *”kyllä tämä on yhtä tulipalojen sammuttelua!”* (äiti 4.)

Äidit kertoivat, että ovat joutuneet luopumaan joistain asioista elämässään, koska aika ja voimavarat eivät riitä kaikkeen. Toisaalta äideillä on ajatus siitä, että kenties näillekin asioille on vielä joskus aikaa. Eräs äiti toteaa, että kunnallispolitiikkaan on pyydetty, mutta sen aika ei ole vielä. Toisen haaveena on oman yrityksen perustaminen, mutta sitä ei vielä ole oikea aika lähteä toteuttamaan. Joku äideistä kertoo päättäneensä, että siivous ei olekaan kovin tärkeää, koska kaikkeen ei aika riitä. Toinen kertoo nauttivansa käsillä tekemisestä, mutta lastenvaatteiden ompelemisesta on täytynyt luopua. Pienten lasten äiti kertoo myös, että omiin harrastuksiin ei tässä elämäntilanteissa pääse, koska miehen työaikojen vuoksi on mahdotonta saada joka viikko iltaisin lastenhoitajaa. Suurperheissä työn ja toiminnan paljouden keskellä on siis tehtävä valintoja, mitkä ovat perheessä niitä kaikkein tärkeimpiä asioita, joille on oltava aikaa, mistä taas voidaan luopua ainakin joksikin aikaa.

Taloudelliset resurssit ja niiden vajeet

En kysynyt haastateltaviltani heidän tulotasoaan, vaan kokemuksiaan siitä, miten he kokevat heidän perheensä taloudellisen tilanteen. Kahdessa perheessä viidestä koettiin stressiä perheen taloudesta jatkuvasti. Lisäksi yksi äiti kertoi perheessä olleen muutama vuosi sitten vaiheen, jossa taloudelliset asiat tuottivat enemmänkin huolta. Kaikissa haastattelemistani suurperheistä toisen vanhemman työelämään osallistuminen oli ollut katkoksellista. Äidit olivat olleet pitkiä aikoja kotona äitiyslomilla ja hoitovapailta, jolloin perheet olivat eläneet paljon yhden palkansaajan tuloilla. Tällä hetkellä kaikissa perheissä isät olivat ansiotyössä, äideistä kaksi oli kokoaikatyössä, yksi opiskeli, yksi hoiti perheen lapsia kotihoidon tuella ja yksi oli äitiyslomalla ja teki satunnaisesti viikonloppuisin töitä omassa työpaikassaan. Kuitenkaan molempien vanhempien työssäkäyntikään ei aina riitä kattamaan suuren perheen menoja. Eräs haastattelemistani äideistä ihmetteli, miten perhe on tullut toimeen silloin, kun hän on ollut pitkään kotona. Viimeiset vuodet perheen molemmat vanhemmat ovat olleet työelämässä, mutta silti rahahuolet vaivaavat. Tämä äiti kertookin, että *”Siitä asti, kun mentiin naimisiin, niin yhtä pennin pyörystä se on ollut.”*(äiti 5.) Toinen äiti liitti perheen rahahuolet suuriin menoihin, kun mm. kesämökki vie paljon rahaa. Myös perheiden aikuistumisen kynnyksellä olevia tai aikuisia lapsia on jouduttu tukemaan taloudellisesti.

Kuten ajankäytössä, myös raha-asioissa suurperheissä joudutaan asioita laittamaan tärkeysjärjestykseen. Kaikissa perheissä on saatu hankittua ruokaa ja vaatteita sekä kohtuullinen asunto, mutta monissa muissa asioissa joudutaan tinkimään. Myös taloudelliseen niukkuuteen on pyritty etsimään selviytymiskeinoja. Perheiden isoimmat lapset hankkivat omalla työllään rahaa omiin hankintoihinsa kuten harrastusvälineisiinsä. Naapureiden ja sukulaisten kesken kierrätetään lasten tarvikkeita ja vaatteita. Yhteistä oli kaikkien haastattelemieni äitien ajatus siitä, että *”tiukkaa on, mutta jostain muualtahan ne onnen hetket tulee, kuin omaisuudesta ja rahasta.”*(äiti 5.) Myös lasten ajateltiin hyötyvän siitä, että kaikkea ei aina heti saa, mitä toivoisi.

Sosiaalista pääomaa ja sen vajeita

Äidit kertoivat haastatteluissa perheen sisäisistä ja ulkopuolisista sosiaalisista kontakteista ja toiminnoista, joita heillä on. Jo pelkästään oman perheen sisällä sosiaalisia suhteita on paljon; vanhempien keskinäiset suhteet, lasten ja vanhempien suhteet ja sisaruussuhteet antavat mahdollisuuden vuorovaikutukseen, tukeen ja kontrolliin oman perheen piirissä. Kun perheessä on paljon toimijoita se mahdollistaa toistensa tukemisen ja auttamisen. Puolisoiden välinen suhde nousi kaikissa haastatteluissa esiin. Puolison kanssa jaettiin kokemuksia, tunteita ja työtaakkaa. Sitoutuminen parisuhteeseen ja perheeseen loi puolisoitten välille luottamuspääomaa. Myös perheen lapsilla oli oma roolinsa perheen sosiaalisen pääoman tuottamisessa. Lapset olivat perheissä aktiivisia toimijoita. Tämä näkyi parhaiten perheen työnjaossa, mutta myös niin, että eräs äiti kertoi lasten olevan tukena toisilleen, neuvovan ja auttavan toinen toisiaan. Ne perheet, joissa oli jo isoja lapsia, kokivat olevansa ”omavaraisia”, arki sujui perheen sisäisen työnjaon turvin. Äidit kokivat perheen sosiaalisen pääoman lähteeksi myös sen, että eri-ikäisten ja erilaisten persoonien yhdessä eläminen, opettaa toisten huomioon ottamista, jakamista ja vastuun ottamista yhteisistä asioista, sekä harjoittaa vuorovaikutustaitoja ja sosiaalisia taitoja. Sosiaaliseen pääomaan kuuluvaa luottamuspääomaa haluttiin myös tietoisesti opettaa ja siirtää perheen lapsille. Eräs äiti kertoi, että se mitä luvataan, myös pidetään.

Sosiaalinen pääoma siis näkyi perheissä keskinäisessä luottamuksessa, toistensa auttamisessa ja tukemisessa sekä kontrolloinnissa. Toisaalta sosiaalista pääomaa haluttiin tietoisesti myös siirtää perheen lapsille; heidän toivottiin oppivan hyviä tapoja, Kristillistä perinnettä, sopeutuvan yhteiskunnan ja perheen sääntöihin, kasvavan vastuullisiksi ja luottamuksen arvoisiksi, mutta myös toisiin luottaviksi ihmisiksi, jotka tulevat toimeen erilaisten ihmisten kanssa erilaisissa, elämässä vastaan tulevilla tilanteilla.

Perheen asuinympäristön äidit kokivat myös merkittäväksi sosiaalista pääomaa tuottavaksi asiaksi. Asuinympäristön tuttuus ja turvallisuus antoivat mahdollisuuden siihen, että lapset pystyivät itse kulkemaan kouluun ja harrastuksiin. Ihmiset tuntevat toisensa ja osaavat antaa apua ja tukea tarvittaessa. Naapureiden kanssa oli yhteistyötä, mukavaa kanssakäymistä, molemminpuolista auttamista sekä joidenkin äitien kertoman mukaan myös lastenvaatteiden ja tarvikkeiden kierrättämistä ja lasten kuljettamisessa vuorottelua. Eräs äiti kertoi myös asuinalueella olevista ”sanattomista sopimuksista”,

kuten siitä, että kaikkien perheitten lapset laitetaan kotiin iltaisin puoli kahdeksalta ja kotiäidin kokoontuvat läheiseen puistoon aamupäivisin tiettyyn aikaan. Se, että kaikki tuntevat ja tietävät toistensa asiat koettiin pääsääntöisesti myönteisenä ja turvallisuutta lisäävänä asiana. Eräs äiti totesi kuitenkin, että ”*kaikki tietenkin tietää myös meidän asiat sitte*”. (äiti 5.) Kyläyhteisön tai asuinalueen tuttuus luo siis paitsi tukea myös kontrollia, jonka perheet voivat ajoittain kokea kiusallisena.

Sosiaalista pääomaa perheisiin toivat myös eri perheenjäsenten ystävät, työ- ja koulukaverit sekä sukulaiset. Myös työn, harrastusten, luottamustehtävien ja järjestötoiminnan kautta syntyneet kontaktit antoivat mahdollisuuksia vaikuttaa, saada tietoa sekä kokea mielekkyyttä ja yhteenkuuluvuutta myös oman perheen rajoja laajemmin. Äidit kokivat saavansa omilta ystäviltään vertaistukea ja kannustusta. Perheen vaikeimpina aikoina äidit olivat saaneet ystäviltään myös konkreettista apua lastenhoidossa. Eräs äiti kertoi myös, että ystävät olivat tuoneet perheeseen ruokaa ja leivonnaisia, kun olivat kuulleet perheen kriisitilanteesta. Kahdelle äideistä myös työpaikka ihmissuhteineen sekä työn mielekkyys ja palkitsevuus tuottivat voimavaroja. Työssä käyvien äitien mukaan työn ja perhe-elämän joustava yhteensovittaminen oli tärkeää koko perheen hyvinvoinnille.

Suurperheiden äidit kertoivat haastatteluissa myös kokemuksiaan yhteiskunnan palvelujärjestelmästä ja viranomaisista. Toimiva päivähoito ja yhteistyö päiväkodin henkilökunnan kanssa oli kaikkien äitien mukaan tärkeää. Päivähoidosta heillä oli hyviä kokemuksia; päivähoito oli järjestynyt perheen tarpeita vastaavasti ja he olivat saaneet tukea ja apua lasten kasvatukseen ja tukemiseen liittyvissä asioissa. Perheissä, joissa oli kohdattu sairastumisesta tai muista elämäntapahtumista johtuvia kriisejä ja haasteita, oli huomattu, että yhteiskunnalliset auttamisjärjestelmät ovat toimivia ja luotettavia. Äideille oli muodostunut käsitys, että tarvittaessa apua on saatavissa. Yksi äideistä kertoi kuitenkin myös pettyneensä viranomaisapuun pyytäessään apua lastensuojelusta perheen hankalassa tilanteessa. Äiti koki, että asian selvitykseen ottamisessa oli ollut kohtuutonta viivettä ja lopulta oli todettu, että perhe ei tarvitse apua. Tämä oli vähentänyt äidin luottamusta yhteiskunnan tarjoamaan tukeen. Toinen äiti kertoi, että ei ole aina ollut itse valmis ottamaan vastaan tarjottua tukea. Omillaan pärjääminen oli näyttäytynyt hänelle paremmaksi vaihtoehdoksi, kuin tuen vastaan ottaminen kunnan perhetyöntekijältä.

Haastattelemieni suurperheiden äitien kertomana suurperheiden sosiaaliset resurssit näyttäytyivät runsaina ja toimivina. Suurperheiden tavallista suurempi ihmissuhdeverkosto mahdollistaa monipuolisen tuen ja pääoman rakentumisen pelkästään perheen sisällä. Kuitenkin myös perheen ulkopuolisten ihmissuhteiden ja kontaktien merkitys perheen hyvinvoinnille nähtiin merkittäväksi. Aineistoni kertoo toki myös äitien pettymyksistä, epäluottamuksesta tai toiveista parempaan tukeen tai yhteistyöhön. Sosiaalisen pääoman vajeiksi äidit kokevat ristiriidat työyhteisössä, epäluottamuksen ja pettymykset suhteessa entisiin puolisoihin, perheen yhteishengen, kommunikaation ja yhteisen tekemisen puutteet, avun pyytämisen vaikeuden ystäviltä tai viranomaisilta, itsekseen pärjäämisen pakon ja epäluottamuksen yhteiskunnan antamaan apuun. Omilta vanhemmilta saatu tuki nähtiin merkittäväksi, jolloin isovanhempien ikääntymisen ja sairauksien koettiin heikentäneen mahdollisuuksia saada tukea omilta vanhemmilta.

6.3 Strategisia valintoja ja pelituntumaa suurperheiden arjessa

Haastattelemissani perheissä oli tehty erilaisia valintoja, arkisia ratkaisuja ja järjestelyjä, joilla ajateltiin turvattavan perheen arjen sujuvuus, toimeentulo ja eri perheenjäsenten hyvinvointi. Osittain kyse oli tietoisista valinnoista, mutta perheen arkeen vaikuttavista valinnoista ja toimintatavoista suuri osa pohjautui vanhempien arvomaailmaan, asenteisiinsa ja opittuihin toimintatapoihin. Strategia kuulostaa perheen arkeen huonosti liitettävältä termiltä, mutta aineistostani löysin erilaisia strategisia valintoja ja linjauksia, joiden mukaan perheet toimivat. Löysin aineistosta yleisemmän, laajemman tason strategioita, kuten perheen valinnat työssäkäynnin ja lastenhoidon järjestämisessä tai päätöksissä panostaa perheeseen ja siirtää omia, uraan, opiskeluun tai politiikkaan liittyviä tavoitteitaan. Aineistossani näkyi myös se, kuinka osa perheistä arvosti ”omillaan pärjäämistä”, toisaalta neljä viidestä haastateltavastani kertoi perheensä luottavan Jumalan johdatukseen. Jumalan johdatukseen luottaminen näkyi paitsi siinä, että äidit luottivat selviävänsä hankalistakin tilanteista Jumalan avulla, myös mukautumisena siihen, mitä elämällä on heille annettavana. Ennakointi, suunnitelmallisuus, keskustelu, yhteistyö ja työnjako perheenjäsenten kesken, rutiinit, joustaminen ja sumpliminen näyttäytyivät suurperheissä toimivina arjen strategioina.

Perheen arjen muotoutumiseen vaikuttivat vahvasti edellisissä luvuissa kuvaamani ulkoiset olosuhteet sekä perheen omaamat resurssit. Ulkoisten olosuhteiden

muotoutumiseenkin on kuitenkin vaikuttanut sen, millaisia tietoisia ja tiedostamattomia valintoja ja luontaisia toimintatapoja vanhemmilla on ollut käytössään. Näiden resurssien ja olosuhteiden asettamissa rajoissa perheet rakentavat toimintaansa. Lapsilukumäärä, asuinpaikka, lasten hoidon järjestäminen ja vanhempien valinnat työ- ja opiskeluasioitten suhteen raamittavat perheiden arkea.

Suurperheiden äitien habituksesta, luontaisesta toimintatavasta, sain viitteitä haastatellessani heitä perheen arkisiin tilanteisiin liittyvistä asioista. Haastattelemiani äidit olivat kaikki perhekeskeisiä ja kokivat olevansa nimenomaan perheessään erityisen tärkeässä roolissa. Toisaalta näistä äideistä yksikään ei nähnyt itseään pelkästään äidin roolissa, vaan heidän elämässään oli myös muita tärkeitä osa-alueita, kuten työ, opiskelu tai luottamustehtävät. Kaikissa haastattelemissani perheissä äideillä ja isillä oli hiukan erilaisia tehtäviä perheessä. Joissain perheissä työnjako oli selvästi mies- ja naistapaisen jaottelun mukaista. Toisissa, nuoremmissa perheissä, työnjako oli tasa-arvoisempaa, mutta kaikissa perheissä oli nähtävissä kuitenkin selvästi äitien erityinen rooli perheen arjen vastuunkantajana. Haastattelemieni äitien luontaisissa toimintatavoissa oli näkyvissä myös eroja, jotka näkyivät perheen arjen muotoutumisessa, arkisissa yllättävissä tilanteissa ja perheen kriisitilanteissa.

Viisi erilaista äitiä

Haastattelin viittä erilaista, joskin osittain samanlaisia arvomaailmoja jakavaa naista. Kaikille haastattelemilleni äideille Kristillinen arvomaailma oli lähellä ja he toivoivat sen näkyvän elämässään mm. lähimmäisenrakkautena ja kunnioituksena. Kikka on 31-vuotias uusperheen äiti, joka haluaa perheessään noudattaa tasapuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden arvoja. Kikka kertoo vaikeiden elämänvaiheiden vahvistaneen häntä ja opettaneen hänelle tärkeitä asioita. Kikka ja hänen miehensä Jani (34) jakavat kodin työt melko tasa-arvoisesti; molemmat siivoavat, hoitavat lapsia ja tekevät ruokaa. Joissain asioissa nais- tai miestapaiset roolitukset toimivat heidän perheessään; Jani käyttää auton katsastuksella ja Kikka laittaa tyttöjen hiukset, kun tarhassa on valokuvaus. Kikan haastattelussa nousi esiin puolisoiden välinen suhde, arjen jakaminen ja tuki toiselta aikuiselta. Tämä on Kikan mukaan nyt tuntunut erityisen tärkeältä, koska aiemmassa liitossa samanlaista arjen vastuun jakamisen kokemusta ei ollut syntynyt. Kikan ja Janin perheessä kaikki lapset ovat vielä melko pieniä, jonka vuoksi lasten

osallistuminen perheen tehtäviin on vielä vähäistä. Siksi Kikka pyytää omia tai Janin vanhempia avuksi lastenhoitoon tai suurempiin kodin kunnostusöihin. Kikka kertoo hakeneensa apua perheelle myös viranomaisilta tarvittaessa. Kikka koee tärkeäksi myös ystäviltä ja sukulaisilta saadun kannustuksen ja vertaistuen.

Maarit (41) on naimisissa 50- vuotiaan Eeron kanssa. Heidän perheeseensä kuuluu Maaritin lapsia aiemmasta liitosta sekä Maaritin ja Eeron yhteisiä lapsia. Eeron lapset aiemmasta liitosta ovat jo aikuisia. Maarit kertoo tärkeimpänä arvonaan olevan raamatusta löytyvän kultaisen säännön: ”*Mitä toivoisitte ihmisten teille tekävän, tehkää se heille.*” Maaritin ja Eeron perheessä työnjako on jakautunut perinteisesti naisten ja miesten töihin. Eero osallistuu kotitöihin vain ”pakon edessä”. Lasten hoitamiseen ja kuljettamiseen toki molemmat vanhemmat osallistuvat. Maarit on ollut pitkään kotiäitinä, mutta viime vuodet hän on opiskellut. Maaritilla ja Eerolla on hyvät lähiverkostot, joita he varsinkin kriisitilanteissa voivat pyytää avuksi lasten hoitoon ja kuljettamiseen. Maarit koee myös avun pyytämisen viranomaisilta tai yhteistyön vaikkapa päivähoidon kanssa luontevana. Kuitenkin hän on huomannut, että parhaiten ja joustavimmin apua saa läheisverkostolta, kuten omilta ja puolison aikuisilta lapsilta, isovanhemmilta ja muilta sukulaisilta tai hyviltä ystäviltä ja naapureilta. Maarit näyttääkin hyvin pärjäävältä suurperheen äidiltä, mutta hänellä on kykyä ja mahdollisuuksia saada apua eri tahoilta, etenkin läheisverkostolta, pienemmissä ja suuremmissa elämän kriiseissä.

Taru (33) on naimisissa 40-vuotiaan Jounin kanssa. Taru kertoo heidän elämäntapansa olevan hyvin perhekeskeistä. Lisäksi Taru kertoo uskon näkyvän perheen elämässä mm. iltarukouksien lukemisena sekä lasten kasvatuksessa rehellisiksi ja toisia kunnioittaviksi. Tarun haastattelussa nousi esiin hänen avoimuutensa ja monipuolisen ihmissuhdeverkoston merkitys Tarulle ja koko perheelle. Taru tuntui rakentavan perheen arkea hyvin joustavasti ja avoimesti. Taru ei kokenut vaikeaksi puhua omista tai perheen vaikeuksista ystäville, hyvälle työkavereille, ammattiauttajille tai omille sukulaisilleen. Taru näyttikin pystyvän tukeutumaan paitsi omaan maalaisjärkeensä ja ongelmanratkaisutaitoihinsa, myös monipuolisesti läheis- ja viranomaisverkostoihin. Taru kuvasi myös naapuruston ja asuinalueen yhteisöllisyyttä, jonka koki perheen voimavaraksi. Taru oli koko avioliittonsa ajan ollut vaihdellen työelämässä ja kotiäitinä. Hän koki työn ja perhe-elämän tasapainottavan toisiaan. Taru oli kuitenkin asettanut perheen aina etusijalle ja työskennellyt kulloisenkin perhetilanteen antamien

mahdollisuuksien mukaan. Tarun ja Jounin perheessä näkyivät naisen ja miehen roolit. Taru kertoi, että pyörän korjaaminen on Jounin hommia ja hän tekee enemmän kotitöitä, kuten leipomista ja siivoamista. Tarun ja Jounin perheessä näkyi tässäkin asiassa kuitenkin joustavuus. Jounin osallistuminen kotitöihin kasvaa, kun Taru on enemmän työssä. Ja periaatteessa kumpikin voi tehdä lähes mitä vain perheen töistä.

Helena (44) on suuren ydinperheen kotiäiti. Hänen miehensä on Pauli (48). Helenan arjen strategia on omavaraisuuteen turvautuminen. Helena ei helposti pyydä apua perheen ulkopuolelta; perheen isommat lapset ja puoliso ovat Helenan apuna ”arjen pyörittämisessä”. Helenan ja Paulin perheessä työnjako on perinteiseen mies- ja naistapaisuuteen perustuvaa. Pauli osallistuu iltapalan laittoon ja lasten kuljettamiseen ja tarvittaessa muihinkin kotitöihin. Tästäkin perheestä löytyy kuitenkin luovia ja joustavia ratkaisuja tarpeen tullen. Pauli jäi mm. hoitovapaalle yhden talven ajaksi, jotta Helena sai jatkettua kesken jääneitä opintojaan vauvan syntymän jälkeen. Koska Helena on hyvin keskeisessä roolissa perheessään, hän kokee oman jaksamisensa erityisen tärkeäksi. Omaan jaksamiseen ja hyvinvointiin panostaminen näkyy siinä, että Helena järjestää aikaa omille harrastuksilleen.

Viimeinen haastateltavani oli 42-vuotias Leena. Leena on suuren ydinperheen vuorotyötä tekevä äiti, joka on naimisissa 44- vuotiaan Timon kanssa. Leenan haastattelussa nousi vahvasti esiin Leenan äitiyden ja työn yhteensovittamisen tuoma vahvuus. Leena koki tekevänsä merkittävää työtä kotona, työssä ja yhdistystoiminnassa. Perheen arki sujui Leenan organisoimana, mutta koko perheen yhteistyöllä. Roolit olivat perinteiset, mutta Leenan työssäkäynnin vuoksi kaikkien perheenjäsenten oli otettava vastuuta monenlaisista tehtävistä. Leena kertoi, ettei ole koskaan saanut tukea omalta äidiltään, koska äiti on sairastanut jo pitkään. Leena ei myöskään helposti pyydä apua keneltäkään, vaan pyrkii tehostamaan omaa toimintaansa ja hyödyntämään koko perheen resurssit, jotta perheen arki sujuisi myös haastavissa tilanteissa. Myös päivähoidon Leena näkee tärkeänä arkea helpottavana ja perheelle tukea antavana tekijänä arjessa.

Perhekeskeisyys strategisena valintana

Kolme haastattelemistani viidestä äidistä kertoi elävänsä hyvin perhekeskeistä elämää. Perhekeskeisyys voidaan nähdä arvona, jolloin perhe asetetaan muiden elämänalueiden edelle vaikkapa ajankäyttöä tai muita valintoja tehtäessä. Myös niiden äitien haastatteluissa, jotka eivät puhuneet perhekeskeisyydestä, näkyi vahvasti perheen merkitys ja erityisasema suhteessa muihin elämänalueisiin. Yksi äideistä kuvasi elämäntavan muotoutuneen vähitellen perheen kasvaessa niin, että entistä enemmän vietetään aikaa oman perheen kesken ja muut ihmissuhteet ja harrastukset ovat jääneet entistä pienempään rooliin. Äidit kokivat perhekeskeisyyden enimmäkseen mukavana asiana. Oma perhe oli niin monia suhteita ja tehtäviä sisältävä, että äidit kokivat elävänsä rikasta elämää. Äidit toisaalta ihmettelivät ja ihastelivat sitä, että ”*tämä niinku tosiaan riittää mulle!*” (äiti 3.) Perhekeskeisyyteen näytti liittyvän myös tietty omavaraisuuden ajatus; riittävä määrä erilaisia toimijoita omassa perheessä antoi omillaan pärjäämisen kokemuksia. Kuitenkin äideillä oli kokemuksia myös siitä, että muille ihmissuhteille tai elämänalueille ei jäänyt riittävästi aikaa. Minulle ei kuitenkaan muodostunut kuvaa suurperheistä, jotka elävät umpioituneina omaan kotiinsa. Näin, että näillä perheillä oli runsaat sosiaaliset verkostot ja perheenjäsenet toimivat aktiivisesti myös muilla, kuin kodin ja perheen kentillä. Perhekeskeisyyden, tai perheeseen keskittymisen, näin myös strategisena valintana. Eräs äiti kertoi tekevänä tietoisesti rajaa oman perheen ja muiden asioiden välille. Hän kertoi huolehtivansa ensin oman perheen asiat ja jos tämän jälkeen voimia ja aikaa jää hän voi auttaa naapureita, sukulaisia tai ystäviä tai osallistua järjestötoimintaan.

Työnjako vanhempien kesken

Suurissa perheissä on haastattelemieni äitien mukaan valtava määrä arkisia kotitöitä ja lasten hoitamiseen liittyviä tehtäviä. Tämän vuoksi työnjakoon liittyvät strategiat näyttäytyivät tärkeinä aineistossani. Suuren työmäärän vuoksi perheissä oli huomattu, että tarvitaan useamman henkilön työpanos, jotta kaikki välttämättömät työt saadaan hoidettua ja lapsista pystytään huolehtimaan. Äidit kertoivat siitä, kuinka molempien vanhempien työpanos on tarpeellinen perheen arjessa. Näkyvissä oli kuitenkin erilaisia strategioita; iäkkäimpien vanhempien perheissä isät osallistuivat kotitöihin vain välttämättömmimmissä tilanteissa. Kaikissa perheissä näkyi myös vielä jollain tavoin jako

naisten töihin ja miesten töihin. Tyypillisimmin miesten vastuulla oli ansaitseminen, autoon ja talon kunnostamiseen liittyvät asiat sekä yhdessä perheessä perheen talouteen liittyvät asiat laajemminkin. Nuoremmissa perheissä äidit kertoivat isien pesevän pyykkiä, laittavan iltapalaa, siivoavan ja hoitavan lapsia ja tekevän kaikenlaisia kotitöitä. Siihen, kuinka tasaisesti kotityöt jakautuivat perheessä isän ja äidin välillä näytti vaikuttavan paljon myös se, onko toinen vanhemmista kotona. Eräs äiti, jolla oli kokemuksia sekä kotiäitiydestä, että työssäkäynnistä kertoi, että hänen työssä ollessaan isän vastuulle jää enemmän kotiin ja lapsiin liittyviä asioita, kun taas kotiäitinä ollessaan hän ehtii päivällä jo tehdä suuren osan kotitöistä.

Avun pyytäminen

Niissä perheissä, joissa kaikki lapset olivat vielä pieniä, perheen arkeen tarvittiin apua perheen ulkopuolelta. Tyypillisimmin apua tarvittiin silloin lastenhoitoon ja kuljettamiseen. Läheisverkostolta saatiin apua satunnaisesti myös kodin siivoukseen, rakentamiseen tai remontointiin. Aineistossani läheisverkostolla oli varsinkin näissä pikkulapsiperheissä suuri rooli perheen arkisen hyvinvoinnin ja arjesta selviytymisen kannalta. Isovanhemmat olivat luontaisimmin niitä, joita pyydettiin peliin mukaan tarvittaessa, ikään kuin vaihtopenkiltä. Yhdessä haastattelemistani perheissä sosiaalisten verkostojen merkitys perheen arjessa nousi erityisen merkittäväksi. Perhe oli paljon tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa, antoi ja vastaanotti naapuriapua, naapureiden kesken järjestettiin yhteisiä kuljetuksia lasten harrastuksiin ja kierrätettiin vaatteita ja tavaroita. Tämän äidin luontainen toimintatapa näyttäytyikin minulle haastattelun perusteella hyvin avoimena erilaisille ratkaisuille. Hän oli valmis pyytämään itselleen ja perheelleen apua myös viranomaisverkostolta silloin, kun hän huomasi sen tarpeelliseksi.

Kolmessa haastattelemassani perheessä lapset olivat molempien vanhempien työn tai opiskelun vuoksi päivähoidossa. Päivähoito nähtiin näissä perheissä merkittävänä perheen hyvinvointia ja arjessa selviämistä tukevana rakenteena. Vuorotyötä tekevien tai opiskelevien vanhempien oli mahdollista viedä lapset päiväkotiin aamulla, vaikka oma työvuoro alkaisi vähän myöhemmin. Tällöin vanhemmalle jäi aikaa omasta kunnosta huolehtimiseen, asioiden hoitamiseen tai rästissä olevien kotitöiden tekemiseen. Kaikkien haastattelemini äitien toiminnan taustalla oli vankka luottamus

suomalaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan, jolloin tarpeen tullen on mahdollista saada apua myös julkisesta terveydenhuollosta, sosiaalitoimesta ja muilta tahoilta. Perheet, joita haastattelin, olivat kohdanneet myös erilaisia kriisitilanteita, joissa näihin palveluihin tai erilaisiin tukimuotoihin oli väliaikaisesti turvauduttu.

Lasten osallisuus, ja osallistuminen

Niissä perheissä, joissa oli jo isompiakin lapsia, lapset osallistuivat perheen työtehtäviin kykyjensä ja mahdollisuuksiensa mukaan. Eräässä perheessä äiti oli solminut ”yhteistyö- ja avunantosopimuksen” aikuisen tyttärensä kanssa, jolla oli jo omaakin perhettä. Perheen isojen lasten merkitys perheen työtaakan jakaantumisessa näyttäytyi aineistossani merkityksellisenä. Haastattelemani äidit totesivat kuitenkin, että päävastuu on aina perheen vanhemmilla. Lapsille haluttiin antaa mahdollisuus elää normaalia lapsen ja nuoren elämää, ilman liiallista kuormittumista kotitöillä tai nuorempien sisarusten hoitamisella. Ne suurperheet, joissa oli jo isoja lapsia, näyttäytyivät omavaraisina yksiköinä, jolloin varsinkaan konkreettista apua perheen ulkopuolelta ei tarvittu. Isojen lasten osallistumisen myötä perheen isille näytti avautuvan mahdollisuus vähentää kotitöihin käytettävää aikaa. Kaikissa haastattelemissa perheissä myös perheen pienimmille annettiin tehtäviä ja haluttiin opettaa heitä ottamaan vastuuta omista asioistaan. Lapset nähtiin kaikissa perheissä mielestäni aktiivisina toimijoina, joilla on merkittävä rooli perheen arjessa.

Sujuva arki, hallittu kaaos

Suurperheiden äidit olivat löytäneet monia arjen sujumista helpottavia tapoja toimia. Arjen sujuminen lisäsi äitien selviytymisen tunnetta ja kokemusta perheen hyvinvoinnista. Keskustelimme kaikkien äitien kanssa perheen päivärytmistä. Yksi äideistä nosti päivärytmin välttämättömäksi arjen selviytymiskeinokseen. Niissä perheissä, joissa jompikumpi vanhemmista oli vuoro- tai matkatöissä, päivärytmissä oli enemmän joustoa. Kaikkien äitien mukaan kuitenkin tietty säännöllisyys ja rutiinit olivat merkittävä arkinen strategia, joka auttoi arjen hallinnassa. Suurperhe-äidit puhuivat hallitusta kaaoksesta. Tällä he tarkoittivat sitä, että tilanteen pitää koko ajan olla jollain tavalla hallinnassa esimerkiksi siisteyden suhteen. ”Niin, ja mää oon aina

sanonukki, että isossa perheessä se on se tärkeä, että siis koskaan ei saa taloakaan päästä semmoseen pommi-iskuun. Että pitää hallita se kaaos koko ajan niinku.” (äiti 3.)Tavaraa ja toimijoita on isoissa perheissä paljon, jolloin se, että kaikella on paikkansa ja aikansa, saa ehkä suuremman merkityksen, kuin pienemmissä perheissä.

Ennakointi ja suunnitelmallisuus

Rutiineiden, rytmien ja kaaoksen hallinnan lisäksi suurten perheiden äidit olivat huomanneet myös, että ennakoimalla ja suunnittelemalla selvittää myös haastavista tilanteista. Eräs äiti kertoi, että sunnuntai-iltaisain täytyy aina vähän suunnitella tulevaa viikkoa. Äidin, isän ja lasten lukujärjestykset katsotaan ja suunnitellaan, kuka tulevalle viikolla kuljettaa lapsia päivähoittoon, huolehtii lääkärissä käytöt tai vie auton korjaamolle. Joku äideistä kertoi myös ruokalistan etukäteen miettimisen helpottavan kaupassakäyntiä ja muuta ajankäytön suunnittelua. Äidit kertoivat välttyvänsä pahoilta ”*hulabaloo- aamuilta*” siten, että kaikkien tarvikkeet ja vaatteet katsotaan illalla valmiiksi. Äidit kertoivat, että mikäli heillä on tiedossa erityisen haastava ajanjakso, esimerkiksi puolisoilla on työmatka tai on paljon pakollisia menoja jollain viikolla, he pyrkivät ennakoimaan tilanteita. Tällöin voidaan pyytää apua vaikkapa lasten kuljettamiseen papalta, tehdä ruokaa valmiiksi useammalle päivälle tai sopia erityisjärjestelyistä työ- tai lastenhoitoajoissa. Yksi äideistä kertoi ennakoivansa ja varautuvansa erilaisiin tilanteisiin myös taloudellisesti. Hän kertoi pitävänsä puskurirahastoa ”pahan päivän varalle”.

”Samalla”, ajankäytön tehostaminen, asioiden yhdistäminen

Äidit kertoivat haastatteluissa paljon myös organisoinnista ja ajan tehokkaasta käyttämisestä. Äidit kertoivat yhdistävänsä erilaisia asioita ja tekevänsä ”*samalla*”. Eräs äiti kertoi yhdistävänsä lasten hoitoon viennin, koiran ulkoilutuksen ja oman aamulenkkin. Toinen kertoi tekevänsä kotitöitä koko ajan pikkuhiljaa: ”*Mulla on semmonen tapa. Että aamulla, kun herään. Niin mä otan siitä niinku heti, ku niitä vaatteita on tuossa kodinhoituhuoneessa narulla, niin mä otan siitä yhen lapsen vaatteet, viikkaan ja vien siitä sitte kaappiin. Ja sitte, ku mä käyn vaikka pakastimella, niin samalla sitte otan seuraavan lapsen vaatteet ja näin niinku pikkuhiljaa. Että mulla*

on siinä niinku semmonen systeemi koko ajan.”(äiti 3.) Myös eri perheenjäsenten menoja pyrittiin yhdistämään, jolloin kuljettamisen tarve väheni. Lapsia kannustettiin osallistumaan samoihin harrastuksiin, jotta useamman lapsen kuljetus hoituisi samalla kertaa. Äiti saattoi myös omalla työmatkallaan kuljettaa lapsia kavereiden luota tai yhdistää lapsen neuvolakäynnin, ruokakaupassa käynnin ja lasten ulkoilutuksen.

Asioiden priorisointi, tavoitteiden ja haaveiden siirtäminen, lasten harrastusten rajaaminen – ei kuljetusrumballe!

Suurperheiden äidit kertoivat myös luopumisista, haaveiden ja tavoitteiden siirtämisestä myöhempään elämänvaiheeseen, omien ja lasten harrastusten rajaamisesta perheen arkeen sopiviksi ja asioiden tärkeysjärjestykseen asettamisesta. Keskeinen ja kaikkien haastattelemieni äitien yhteinen ajatus oli se, että suuren perheen keskellä on valittava ne asiat, jotka ovat tärkeimpiä, ja luovuttava joistakin vähemmän tärkeistä asioista tai siirrettävä niiden toteuttamista. Kaikki haastatteleman äidit pitivät tärkeimpinä asioina riittävää huolenpitoa lapsista, vanhempien jaksamista ja arkisten asioiden sujumista. Taloudellisissa asioissa äidit ajattelivat: *”Raha ei tuo onnea. Jostain muualtahan ne onnenhetket tulee.”(äiti 4.)* Asioita, joista he olivat luopuneet, olivat vaatimukset kodin siisteyden suhteen, lastenvaatteiden ompelemisesta ja omasta kellonaikaan sidotusta harrastuksesta. Rivien välistä oli luettavissa myös luopumista rauhallisista ruokailuhetkistä ja keskeytymättömistä yöunista. Osittain äidit ajattelivat, että näiden asioiden aika tulee vielä myöhemmin, kun lapset kasvavat. Äidit olivat myös siirtäneet omia tavoitteitaan tai tehneet perhe-elämää helpottavia valintoja opiskelun tai työelämän suhteen. Yksi äideistä kertoi myös, että oli joutunut kieltäytymään kunnallisvaaliehdokkuudesta, koska oli kokenut, että suurperheen äitinä aika ja voimavarat eivät tässä elämänvaiheessa riitä. Strategiset valinnat näyttäytyivätkin konkretisoituvan ajankäytön valintoina. Aikaa haluttiin antaa ansiotyön tai opiskelun ohella paljon myös perheelle ja kodin askareille. Toisaalta joistain omista tärkeistä asioista haluttiin pitää kiinni kiireiseltäkin tuntuvan elämän keskellä, koska ne koettiin itseä voimaannuttavina, arjen jaksamista tukevina ”henkireikinä”. Äideillä oli tunne, että he voivat itse valita, ja vaikuttaa jaksamiseensa ja perheen arjen sujumiseen. *”Että, mää oonki aina sanonu, että kyllä siihen, mitä pitää tärkeänä, aina löytyy aikaa!”(äiti 4.)*

Työn ja perheen yhteensovittaminen, työn tuoma joustavuus ja epäsäännöllisyys

Suurimmat strategiset valinnat perheissä liittyvät usein työn ja perheen yhteensovittamiseen. Haastattelemissani perheissä oli tehty erilaisia valintoja. Perheissä, joissa lapsia oli syntynyt vuosien kuluessa vuoden tai kahden välein, oli luonnollista, että äidit olivat olleet paljon kotona ja isä oli ollut kodin ulkopuolella työssä. Toisen vanhemman kotonaolon koettiin tuovan perheen arkeen joustomahdollisuuksia. Äidit kokivat myös, että aikataulut ja kiireen tuntu vähenivät niinä aikoina, kun toinen vanhemmista oli kotona. Toisen vanhemman kotonaolo antoi toiselle vanhemmalle mahdollisuuden keskittyä työ- tai opiskeluelämään. Eräs äiti kertoi, että hänen ollessaan kotiäitinä miehen satunnaiset työreissut onnistuvat hyvin. Toinen äiti kertoi kokemuksestaan, kun perheen isä oli jäänyt kotiin hoitamaan lapsia, jotta äiti sai keskittyä omiin opintoihinsa. Yksi äideistä kertoi tehneensä aina lyhennettyä työaikaa, jotta aikaa lapsille ja perheelle jäisi riittävästi.

Mikäli suurperheen molemmat vanhemmat ovat työssä tai opinnoissa kodin ulkopuolella, tarvittiin enemmän vanhempien keskinäisen vuorottelun ja sopimisen lisäksi myös työ- tai opiskeluelämän joustomahdollisuuksien hyödyntämistä. Lasten sairastuessa mietittiin tilannetta sekä perheen, että molempien vanhempien työ- ja opiskelutilanteen mukaan. Eräessä perheessä isän esimiesasema antoi mahdollisuuksia suunnitella omaa työaikaansa niin, että lasten päivähoitoon kuljetukset onnistuivat. Vuorotyötä tekevissä perheissä hyödynnettiin arkipäiville sattuvia vapaita, jolloin voitiin hoitaa asioita lasten ollessa koulussa ja päivähoidossa. Iltavuoroon työhön menevä äiti kertoi pystyvänsä myös järjestämään lasten arviointikeskustelut ja lääkärissä käytöt ennen työhön lähtemistään. Vuorotyössä oli haastattemieni äitien kertoman mukaan paljon arkea helpottavia tekijöitä. Työnantajan kerrottiin joustavan myös niin, että työvuoroja voitiin tarpeen tullen vaihtaa perheen tarpeista lähtien.

Toisaalta työn ja perheen yhteensovittamisessa koettiin myös haasteita. Vuorotyö tuntui kuormittavan sitä vanhemmista, jonka vastuulle jäi yksin huolehtia perheen iltatoimista toisen vanhemman ollessa iltavuorossa. Vuorotyöhön liittyvä rytmin epäsäännöllisyys näkyi perheen yhteisen ajan ja vaikkapa yhteisten ruoka-aikojen puutteina. Myös unirytmien löytyminen suuren perheen ja vaihtuvien työvuorojen keskellä väsytti joitain suurperheen vanhempia. Toisen vanhemman työmatkojen aikaan suurperheessä yhden

vanhemman vastuu kasvoi suureksi. Yksi äideistä kertoi perheen isän tehneen paljon töitä toisella paikkakunnalla, jolloin työnjako oli muotoutunut niin, että äiti huolehti lähes yksi perheestä noina vuosina.

Työhön ja opiskeluun liittyvät valinnat olivat kaikissa haastattelemisani perheissä ”eläneet” perheen eri vaiheissa. Eräessä perheessä kriisin kautta äidille oli tullut tarve muuttaa elämäänsä: ” *että siihen kotiäitin rooliin en sitte oikein enää istunu.* ” (äiti 2.) Jossakin perheessä äidin työ- ja kotonaolo lomittuivat joustavasti kulloisenkin tilanteen mukaan ja työaika säädettiin perheen tilanteeseen sopivaksi. Haastattelun tekohetkellä tämä äiti oli äitiyslomalla, mutta teki satunnaisesti viikonloppuisin töitä omissa työpaikassaan. Suurperheiden työn ja perheen yhteensovittamisessa tarvitaan joustavuutta sekä perheeltä, että työelämältä. Varsinkin suurperheiden äitien työ- ja perheuran yhteensovittaminen näkyi työuran katkoksellisuutena, uudelleen suuntauksina ja työaikojen ja paikkojen sovittamisena yhteen perheen tarpeiden kanssa.

Asenteet, psyykkiset keinot

Haastattelemieni suurperheiden arki näytti hyvin työntäyteiseltä. Joissakin perheissä lisähaasteita perheen arkeen toi perheenjäsenen sairaus, taustalla vaikuttavat vaikeat elämänvaiheet ja tapahtumat tai huoli perheen toimeentulosta. Kaikki haastatteleman äidit kokivat kuitenkin elävänsä sellaista elämää, jonka ovat itse valinneet ja jonka kulkuun ja onnellisuuteen he voivat itse vaikuttaa. Toki kaikkien haastattelemieni äitien elämään kuului myös luottamus Jumalaan ja siihen, että vaikeimpienkin hetkien keskellä ” *mua autettiin ja mua kannettiin.* ” (äiti 1), kuten eräs haastatteleman äiti kuvasi. Äideillä oli myös vahva luottamus siihen, että kaikilla elämäntapahtumilla on tarkoituksensa, joka auttoi heitä näkemään elämän mielekkyyden vaikeissakin elämäntilanteissa. Äitien omaksumat asenteet ja psyykkiset keinot tuottivat heille selviytymisen, hallinnan, ja tyytyväisyyden kokemuksia raskaankin arjen keskellä.

Hallinnan tunnetta arjessa lisäsi äitien mukaan riittävän pienien tavoitteiden asettaminen. Monet kertoivat turvautuvansa usein päivä kerrallaan tai asia kerrallaan - ajatteluun. Varsinkin kuvatessaan jostain kriisitilanteesta tai vaikkapa erityisen haastavasta ja kiireisestä ajanjaksosta selviytymistä he kertoivat aikaperspektiivin supistamisen auttavan heitä. Tällöin he keskittävät huomionsa käsillä olevaan tehtävään. Eräs äiti kertoi, että näissä tilanteissa hän miehensä kanssa toimii ” *kuin robotti* ”.

Asioiden hallinnassa pysymisen avuksi monissa perheissä oli otettu käyttöön myös erilaisia listoja, perhekalentereita ja lukujärjestyksiä tai tauluja, joista voitiin pyyhkiä hoidetut asiat pois. Pienten tavoitteiden asettaminen ja päivä kerrallaan eläminen auttoi myös näkemään arjen pieniä huippuhetkiä ja nauttimaan niistä.

Haastattelemieni äitien puheesta kumpusi myös vahva usko omiin kykyihin ja selviytymiseen. Myös aiemmista vaikeista asioista selviytyminen oli vahvistanut heidän uskoaan omasta jaksamisesta ja kyvykkyydestä. Äidit kokivat, että vaikea avioero, lapsuudessa koettu laiminlyönti, perheen selviytyminen vaikeasta sairaudesta tai onnettomuudesta ja muut elämäkokemukset olivat vahvistaneet heitä ja opettaneet heille paljon. Itseluottamuksensa perustalle nämä äidit rakensivat ”maalaisjärkeensä” ja joustavaan tilannekohtaiseen ongelmanratkaisukykyyn nojaavan arkisen strategian, joka näkyi perheiden elämässä joustavina ja luovina ratkaisuin arjen tilanteisiin.

Yksi tärkeimmistä strategisista valinnoista näiden suurperheen äitien osalta näytti olevan se, että he olivat päättäneet jaksaa ja selviytyä kaikista tilanteista. Äidit käyttivät erilaisia keinoja, mutta yhteisenä asenteena oli periksi antamattomuus. He olivat ottaneet vastuun elämästään ja perheestään. Äidit kokivat ajoittain, että *”Mun oli oltava, niin sanotusti reipas. Siis mun oli pakko jaksaa, että en mää voinu luovuttaa!”* (äiti 4.)Kaikki haastatteleman äidit luottivat yhteiskunnalliseen järjestelmään, heillä oli läheisverkostoja ja he turvautuivat myös Jumalaan. Kuitenkin he kokivat vahvasti sen, että heillä on puolisonsa kanssa vastuu omasta perheestään, jolloin heidän on se parhaalla mahdollisella tavalla hoidettava.

6.4 Hyvinvointia vai pahoinvointia suurperheissä

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää sitä, miten suurperheiden äidit kokevat perheen hyvinvoinnin ja miten perheiden hyvinvointi rakentuu. Pelkästään kysymällä miten koet perheesi tai oman hyvinvointisi, en olisi tavoittanut suurperheiden hyvinvoinnin rakentumisen moninaisuutta. Hyvinvointi ja sen vajeet olivatkin kuultavissa arjen sujumisen kuvauksissa, väsymyksen tai voimaantumisen kokemuksissa, muisteluissa erityisen kuormittavista elämänvaiheista, onnellisuuden ja elämään tyytyväisyyden ilmauksissa, taloudellisen tilanteen kuvauksissa ja mielekkään elämänsisällön ja toiminnan kertomuksissa. Aineistoa lukiessani huomasin että hyvinvoinnin kokemukset ovat vahvasti liittyneinä ihmisten toimintamahdollisuuksiin, niihin tapoihin, miten he

voivat rakentaa elämästään ”itsensä näköistä”. Aineistoni tarkastelee suurperheiden arkea äitien näkökulmasta, jolloin lasten ja isien kokemuksellista hyvinvointia ei voida tavoittaa, joskin äidit kuvaavat osittain koko perheen hyvinvointia ja siihen vaikuttavia seikkoja.

Arjen sujuvuus hyvinvoinnin mittarina

Suurperheissä arkista työtä ja välttämättömiä kodin tehtäviä on paljon. Myös kaikkien perheenjäsenten aikataulujen yhtensovittaminen voi olla haasteellista, varsinkin mikäli molemmat vanhemmat ovat työssä kodin ulkopuolella. Arjen sujuvuus näyttäytyikin aineistossani merkittävänä hyvinvoinnin edellytyksenä. Toisaalta arjen kaotisuuden kokemukset ja päivät, tai ajanjaksot, joihin sisältyi yllätyksiä tai erityisiä kuormitustekijöitä saivat suurperheiden äidit tuntemaan riittämättömyyttä, väsymystä ja puutteita omassa elämänhallinnassaan ja selviytymisessään. Äidit kertoivat, että perheessä tämä näkyy pinnan kiristymisenä, kiireen tuntuna ja perheenjäsenten välisinä riitoina ja väärinymmärryksinä.

Arkea sujuvoittavana tekijänä haastattelemissani suurperheissä näkyi asuinympäristön merkitys varsinkin lasten kannalta. Turvalliseksi koettu ympäristö, jossa etäisyydet ovat lyhyitä, lisäsi lasten mahdollisuuksia kulkea omatoimisesti koulumatkansa ja harrastuksiin. Tämän äidit kokivat lisäävän sekä lasten, että vanhempien hyvinvointia. Lapsilla on mahdollisuus osallistua harrastuksiin ja viettää aikaa kavereiden kanssa ilman, että vanhemmat joutuvat käyttämään aikaa kuljettamiseen. ”*Että semmosta se, tätä arkea jos kuvvaa, niin ei tarvi sitte tukka putkella tuolla mennä.*” (äiti 4.) Toinen arjen sujuvuuteen merkittävästi vaikuttava asia näytti olevan se, että aikatauluista ja työnjaosta pystyttiin sopimaan ja myös joustomahdollisuuksia löytyi. Toisen vanhemman kotona olo antoi arjen ajankäyttöön ja työnjakoon väljyyttä. Mikäli molemmat vanhemmat olivat työssä tai opiskelivat, tarvittiin enemmän aikatauluttamista ja sopimista. Tällaiseen sopimiseen ja ”sumplimiseen” tarvittiin vanhempien lisäksi myös perheen isoja lapsia tai perheen muuta lähiverkostoa. Myös päivähoitoajoissa ja vanhempien työajoissa oli löytynyt joustoa, jotta perheen arki saataisiin sujumaan. Arjen sujuminen oli perheissä pitkälti äitien organisoinnin varassa, mutta eri toimijoiden yhteistyötä tarvittiin paljon. Tämän organisointivastuun vuoksi äidit kytkivät arjen sujumisen omiin hyvinvoinnin kokemuksiinsa. Arjen sujuminen,

arjen hallinta, lisäsi äitien kokemuksia oman elämänsä hallinnasta ja omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa elämäänsä.

Suurperheen hyvinvoinnin uhkatekijöitä ja kuormittavia elämäntilanteita:

Haastattelemistani suurperheiden äideistä neljä viidestä koki itsensä ja perheensä tällä hetkellä melko hyvinvoiviksi. Yksi äideistä kertoi perheen elävän raskasta elämänvaihetta, kun perhe on muotoutunut lyhyessä ajassa kahdesta yksinhuoltaja-perheestä uusperhe-suurperheeksi. Perheen arjen muotoutuminen sekä lasten ja aikuisten sopeutuminen uuteen tilanteeseen vie voimia. Lisäksi voimavaroja kuluttavat aiemmat raskaat kokemukset ja entisiin puolisoihin liittyvät asiat, jotka vaikuttavat lasten hyvinvointiin ja tapaamisjärjestelyihin. Myös muiden haastattelemieni äitien kertomuksista on huomattavissa, että elämässä on voinut olla raskaita ja kuormittavia elämänvaiheita, jolloin äidin oma jaksaminen ja koko perheen hyvinvointi on ollut heikompaa. Näihin, hyvinvoinnin uhkinakin näyttäytyviin elämäntilanteisiin liittyy yleensä joitakin fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aineellisen pääoman puutteita, jotka sitten näkyvät perheen arjen hyvinvoinnin vajeina.

Kaikki haastatteleman äidit kertoivat pikkulapsivaiheeseen kuuluvien yövalvomisten ja sairasteluiden vesirokkoineen ja korvatulehduskierteineen väsyttäneen heitä fyysisesti. Äidit kertoivat myös arkista työtä olleen paljon; pienet lapset tarvitsevat aikuisen valvontaa ja hoivaa joka hetki, tämän lisäksi on vielä hoidettava pyykkäämiset, siivoamiset, kaupassakäynnit ja ruuan laitot. Ne äidit, joiden perheessä oli nyt jo isompiakin lapsia, kertoivat tilanteen helpottuneen selvästi, kun isommat lapset osaavat jo huolehtia omista asioistaan ja pystyvät auttamaan vanhempia myös perheen yhteisissä kodin askareissa ja pienempien lasten hoitamisessa. Pikkulapsivaiheen väsymys näyttäisikin johtuvan kroonisen univajeen lisäksi siitä, että monilapsisissa pikkulapsiperheissä työtä on paljon, mutta osaavia tekijöitä ei vielä perheessä vanhempien lisäksi löydy. Mikäli perhe ei saa apua muulta lähiverkostolta tässä vaiheessa, suurperheiden vanhemmat ovat vaarassa väsyä, jolloin koko perheen hyvinvointi kärsii.

Äidit kertoivat myös, että perheenjäsenen vakava sairaus tai onnettomuus oli vaikuttanut koko perheen hyvinvointiin. Kun perheessä oli kohdattu sairautta ja onnettomuuksia, oli se lisännyt kuormaa, vastuuta ja väsymystä myös muille perheenjäsenille. Toisen vanhemman vakava sairaus oli saattanut jättää toisen vanhemman tilanteeseen, jossa hän on yksin vastuussa koko perheestä. Lapsen vakava sairaus aiheuttaa paitsi huolta myös konkreettista vaivaa hoitoihin ja lääkärissä käyttöihin kuluvana aikana ja erityisjärjestelyinä. Terveiden ja hyvän fyysisen kunnon merkitys nousikin esiin aineistossani perheen kokonaisuhyvinvoinnin yhtenä merkittävänä tekijänä.

Erityisen raskaina elämänvaiheina suurperheiden äidit olivat kokeneet myös miehen reissutyöt tai yötyön, äidin opiskelun ja kodin rakentamisen. Huomasin, että näissä elämäntilanteissa perheissä oli koettu erityisesti ajan puutetta. Suuren perheen yhdistäminen reissutyöhön tai opiskeluun vieläpä työn ohella vaatii perheen ajankäytön tehostamista äärimmilleen. Näissä elämäntilanteissa vanhemmat olivat selviytyneet ajattelemalla, että tilanne on väliaikainen ja keskittymällä vain pakollisiin toimintoihin. Kuitenkin osa äideistä pohdiskeli sitä, kuinka vähän heillä oli tuolloin aikaa lapsille tai edes riittävälle levolle. Osa äideistä oli huomannut lasten hyvinvoinnissa puutteita tällaisina aikoina, kun heillä ei ollut riittävästi yhteistä aikaa lasten kanssa. Tällaisesta elämänvaiheesta päällimmäisenä muistikuvana eräällä äidillä olikin pohjattoman uupumuksen tunne – arjesta tai toimintatavoista tuona aikana hänelle ei ollut jäänyt selkeitä mielikuvia.

Eräs äiti kuvasi suurimmaksi jaksamisen esteekseen ”*menneitten ja tulevien murehtimisen*”. (äiti 5.) Erilaiset huolet ja resurssien vajeet heikensivät äitien kertoman mukaan suurperheissä koettua hyvinvointia. Tällaiset kuormittavat tai perheen hyvinvointia uhkaavat tekijät, joita aineistossani huomasin, liittyivät äitien aiempiin raskaisiin elämäkokemuksiin, perheen sisäisiin vuorovaikutuksen ja tunnesuhteiden pulmiin, tai kriiseihin perheessä tai perheen lähipiirissä. Tein huomion, että perheissä, joissa oli jo aikuisia tai aikuistumassa olevia lapsia, lasten itsenäistymiseen ja erilaisiin elämänvalintoihin liittyvät asiat tuottivat suurperheiden äideille huolta. Vanhempien vuorotyö näytti tuovan haasteita perheen vuorovaikutukselle ja sosiaalisille tarpeille, kun koko perheen tai vanhempien yhteistä aikaa oli vähän. Jotkut äidit kertoivat myös, että vaikka kaikki olisivat kotonakin, ”*kaikki touhuua vaan omia hommiaan*”. (äiti

2.)Toisaalta lähes kaikki suurperheen äidit kertoivat, että oma perhe vie lähes kaiken ajan, jolloin vaikkapa ystävien kanssa ei ehdi viettää aikaa niin paljon kuin toivoisi.

Myös hankalat tai toimimattomat ihmissuhteet äidit kokivat kuormittavina. Joidenkin äitien tuottaman ajatuksen ”pärjäämisen pakosta”, jolloin perheen ulkopuolelta ei voitu pyytää tai ei saatu apua, näin perheen hyvinvointia uhkaavana tekijänä.

Suurperheen taloudellista hyvinvointia tarkastelen kokemuksellisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Haastattelemiä äidit ajattelivat, että raha ja taloudellinen hyvinvointi eivät ole tärkeimpiä asioita perheen hyvinvoinnin kannalta. Kuitenkin, kaksi äideistä toi selvästi esiin sen, kuinka taloudellisten resurssien niukkuus tuotti perheeseen pahoinvointia. Tämä näkyi näissä perheissä niin, että rahankäyttöä jouduttiin miettimään hyvinkin tarkasti. Taloudelliset huolet heikensivät kuitenkin suurperheiden hyvinvointia ennen kaikkea kuluttamalla vanhempien psyykkisiä voimavaroja raha-asioista huolehtimiseen. Kaikki haastattelemiä äidit kertoivat, että raha-asioissakin joutuu tekemään valintoja, mitkä ovat kaikkein välttämättömiä ja mitä ilman voi tulla toimeen. Myös suurperheiden lapsille oli tullut tutuksi ajatus siitä, että kaikkea ei voi saada ainakaan heti. Haastattelemisiani perheissä, kuten suurperheissä usein, äidin työura oli hyvin katkoksellinen tai perheessä oli vain yksi työssäkäyvä aikuinen. Tästä johtuen suurperheiden tulotaso on usein melko alhainen. Perheen pakolliset asumisruoka ja muut arkiseen elämään kuluvat menot taas ovat suurperheissä keskimääräistä isommat.

Onnea ja tyytyväisyyttä suurperheen arjessa

Haastatteluissa nousi näkyväksi arjen haasteiden lisäksi myös onnellisuuden ja tyytyväisyyden kokemuksia, joita äidit toivat esiin. Onnen hetkiä koettiin tavallisen arjen keskellä ja usein onnen tunteisiin liittyi mukavia hetkiä tai kokemuksia lasten tai puolison kanssa. Jokailtainen kahdenkeskinen hetki puolison kanssa ja kokemus siitä, että on puolison kanssa samalla aaltopituudella ja tukena toisilleen tuottaa onnellisuuden kokemuksia arkeen. Äidit kertoivat myös eri-ikäisten ja erilaisten lasten tuomasta ilosta ja elämän rikastumisesta lasten olemuksen, ajatusten ja huumorin kautta. Onnellisuuden kokemus oli monien äitien mukaan kirkastunut vaikeuksien tai elämänkriisien myötä. ”*Että sitten se on ehkä, kun on on elämässä sattunu tämmösiä, niin sitä oppii ehkä kattomaan sitä elämää vähän erillä silmillä. Siis, sitä ei hirveenä joka asiasta ota ressiä ja oppii tyytymään niihin pieniinkin, olemaan tyytyväinen*

pienistäkin asioista ja ihan arjestakin ossaa olla tyytyväinen. Niin sitä ei vaaji jottain ihmeellistä ja kummallista.”(äiti 4.)

Suurperheiden äidit kuvasivat myös tiettyjä edellytyksiä, joiden kokivat olevan merkityksellisiä perheen hyvinvoinnin ja elämään tyytyväisyyden kokemuksille. Huomasin näistä olevan löydettävissä perinteisen jaottelun mukaan, sosiaalisia, psyykkisiä, fyysisiä ja taloudellisia tarpeita. Suurperheiden äidit kuvasivat tarvettaan vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan niin perheessään kuin perheen ulkopuolellakin. Perheen sisäinen toimiva vuorovaikutus helpotti perheen yhteistä arkea ja lisäsi hyvinvoinnin kokemuksia. Myös perheen ulkopuoliset sosiaaliset suhteet näyttäytyivät hyvinvointia lisäävinä. Aineistossani näkyi suurperheiden laajat sosiaaliset verkostot, jotka äitien kertoman mukaan lisäsivät heidän jaksamistaan ja hyvinvointiaan monilla eri tavoin. Perheen ympärillä olevat ihmiset toimivat arjessa käytännön asioissa auttajina, kannustajina, kuuntelijoina, jakajina ja elämänpiirin laajentajina.

Fyysisen hyvinvoinnin merkitystä perheen kokonaisyhyvinvoinnille haastatteleman äidit pitivät merkittävänä. Äidit kertoivat harrastavansa liikuntaa ja ulkoilua oman jaksamisensa vuoksi. ”*Ja kyllä sen ainakin itte koen, että jos liikkuu ja kerkeää liikkua, niin se tuo sitä voimaa sitte siihen arkeen.*” (äiti 5.) Toteaa eräs äideistä. Niin lasten kuin aikuisten terveys nähtiin perheen jaksamista edesauttavana asiana. Äitien omat harrastukset, kuten liikunta, tuottivat äideille onnellisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksia.

Elämän mielekkyys ja merkityksellisyys hyvinvoinnin lähteenä

Psyykkisen hyvinvoinnin kokemuksissa näen aineistoni pohjalta merkityksellisenä sen, kokeeko ihminen elävänsä sellaista elämää, johon hän voi itse vaikuttaa ja tarjoaako elämä hänelle mielekkyyden ja merkityksellisyyden kokemuksia. Haastatteleman äidit kertoivat tehneensä itse omaa elämäänsä koskevia valintoja ja olevansa ”*onnellisia omassa elämässään*”. (äiti 5.) Toisaalta äidit olivat kokeneet myös sellaisia tapahtumia elämässään, joita eivät olleet suunnitelleet ja toivoneet. Tällaiset, usein raskaat elämäntapahtumat, haastatteleman äidit näkivät kuitenkin merkityksellisinä oman ja perheen elämän kannalta. Haastatellessani suurperheiden äitejä huomasin, että äidit hakivat merkityksiä ja mielekkyyttä niin omaan arkeensa kuin erilaisiin elämänkohtaloihinsakin.

Suurperheiden äitien hyvinvoinnin kokemukset olivat siis vahvasti kytköksissä heidän toimintavapauteensa ja valinnanmahdollisuuksiinsa. Rakentaakseen elämästään ja arjestaan oman näköistään, äideillä tuli olla riittävästi kykyjä ja pääomia. Pahoinvoinnin kokemukset liittyivät niihin elämäntilanteisiin, joissa perheiden resurssit eivät riittäneet vastaamaan perheenjäsenten tarpeita. Mikäli äidit kokivat, että elämä on pakkotahtista välttämättömien rutiinien suorittamista ja perustarpeiden tyydyttämistä, he eivät kokeneet elämäänsä mielekkääksi. Eräs haastateltava kuvasi perheensä elämäntilannetta, molempien vanhempien käydessä työssä ja äidin opiskellessa: ”*Että se on ollu näin jälestä päin, kaikista semmosin, että mieltii. Että miten ihmeessä sitä, ja miten siitä on niinku selvitty? Tai selvittiinhän sitä, kun mentiin vaan, mutta ei siinä ollu mittään järkeä!*” (äiti 5.) Tähän elämänvaiheeseenkin äiti kuitenkin löytää ”järkeä” ja merkitystä, kun ajattelee kuinka tärkeä hänen oli kuitenkin saada tutkinto suoritettua työelämää ja tulevaisuutta varten.

Äitien haastatteluissa valintojen tekemisen mahdollisuudet lisäsivät heidän hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden kokemuksiaan. Suurina valintoina äidit kertoivat valinneensa suurperheen äitiyden ja siihen usein liittyvän perhekeskeisen elämäntavan. Myös parisuhteeseen sitoutuminen ja työn- ja perheen yhteensovittamisen kysymykset näyttäytyivät aineistossani suurten linjojen elämän valintoina. Äidit kertoivat myös muutoksista aiemmin tehtyihin valintoihin. Eräs äiti kertoo elämän kriisin muuttaneen häntä niin että paluu kotiäidin rooliin ei tuntunut mielekkäältä eikä mahdolliselta. Toisessa perheessä isän jääminen kotiin lapsia hoitamaan oli mahdollistanut äidin opiskelun. Kotiäitiyden, opiskelun ja työssä käynnin valinnoissa perheiden elämässä oli kokeiltu monenlaisia ratkaisuja ja roolinvaihtoja perheen hyvinvoinnin rakentamiseksi eri tavoin.

Toisaalta äidit kokivat myös päivittäin, arkisissa valintatilanteissa pystyvänsä linjaamaan ja suuntaamaan elämäänsä niin, että arki muotoutuu juuri hänelle ja heidän perheelleen sopivaksi. Kokemus siitä, että on mahdollisuus elää oman näköistään elämää, vahvisti suurperheen äitien hyvinvoinnin ja tyytyväisyyden kokemuksia. Erilaisten valintojen mahdollistajina tärkeänä nähtiin paitsi äitien omat intressit ja kyvyt myös yhteiskunnan ja perheen toimintaympäristön luomat puitteet sekä läheisten, varsinkin puolison, tuki näissä valinnoissa. Aineistossani näkyi myös se, että suurperheiden arki voi rakentua eri tavoin riippuen paitsi perheen elämänvaiheesta myös

perheen vanhempien erilaisista luontaisista toimintatavoista ja ominaisuuksista. Kaikki viisi haastattelemaani perhettä rakensivat arkeaan ja elämäänsä omalla tavallaan.

Myös hyvinvointi rakentuu eri perheissä eri tavoin ja eri hyvinvoinnin osatekijät painottuvat eri tavoin.

Yksi merkittävä elämän mielekkyyden ja merkityksellisyyden tuoja suurperheiden äitien elämässä oli koti ja lapset. Suurperheiden äidit olivat perheissä hyvin keskeisessä roolissa, jolloin he saivat kokemuksen omasta merkityksestään perheensä hyvinvoinnille ja arjen sujuvuudelle. Paitsi vastuuta ja työtä suuren perheen koettiin antavan heille myös sisältöä ja tarkoitusta elämään. Suuren perheen elämä sisältää paljon toimintaa ja tekemistä. Tekeminen jo sinällään voi saada arjen tuntumaan täydeltä ja riittävältä. Erään äidin mukaan arki ja arkiset rutiinit tuovat turvaa ja hyvää oloa perheeseen. Tämä äiti korosti myös arjen töistä ja rutiineista nauttimista. Hän kertoi opetelleensa tykkäämään monista arkisista asioista ja pyrkivänsä tätä opettamaan myös lapsilleen.

Äitien toimintavapaus ja erilaisten valintojen mahdollisuudet näkyivät paitsi koko perhettä koskevissa arkisissa asioissa, myös niissä tavoissa, joilla äidit pyrkivät toteuttamaan itseään ja yhdistämään eri elämänalueita ja omia vahvuuksiaan mielekkäällä tavalla. Omien vahvuuksien hyödyntäminen oli haastattelemilleni äideille tärkeää. Äidit kokivat pystyvänsä käyttämään omia kykyjään ja taitojaan paitsi kotona ja perheen parissa myös työssä, harrastuksissa tai erilaisissa luottamustehtävissä. Eri elämänalueiden sujuva ja toisiaan täydentävä yhdistäminen tuotti haastattelemilleni äideille tyytyväisyyden ja mielekkyyden kokemuksia. Eräs äiti kertoi olevansa onnellisessa asemassa, kun pystyy olemaan paljon kotona lasten kanssa, mutta kuitenkin työ ja etenemismahdollisuudet työelämässä rikastuttavat ja tuovat elämään sisältöä. Hän kertoi myös tehtävät eri luottamustoimissa mielekkäinä. Näin hän koki pystyvänsä vaikuttamaan asioihin myös itseään ja perhettään laajemmin ja pystyvänsä antamaan tietojaan ja kokemuksiaan laajempaan käyttöön. Toinen äiti kertoi voivansa harrastuksissa saada kokemuksia siitä, että saa jotain näkyvää aikaiseksi ja kokee, ”*että määhän ossaan jottain tehdä.*” (äiti 4.)

Tarkastellessani suurperheiden hyvinvoinnin rakentumista, huomasin, että suurperheen suuri toimijajoukko, laajat verkostot ja toimintakenttä mahdollistavat arjen hyvinvoinnin rakentumisen monin eri tavoin. Suuri osa arjen realiteeteista on kaikkien

suurperheiden yhdessä kokemaa. Kuitenkin perheiden toimintakentällä näkyvissä ja näkymättömissä olevat resurssit ja toimintatavat, joilla resursseja käytetään perheiden arjessa muovaavat kunkin suurperheen elämästä oman näköistään. Suurperheiden laajalla arjen toimintakentällä, joka on vuorovaikutuksessa perheenjäsentensä kautta myös muiden toimintakenttien kanssa, on käytössä erilaisia aktuaalisia ja potentiaalisia pääomia, joita voidaan käyttää perheen hyvinvoinnin rakentamiseksi. Toisaalta suurperheiden tavallista suurempi työmäärä ja resurssien tarve vaativat myös ”pelin tajuja”, jotta perheen, lähiverkoston, yhteiskunnan palveluiden ja tuen sekä asuinympäristöön liittyvät voimavarat saadaan riittävän tehokkaasti käyttöön. Voidaankin sanoa, että suurperheissä ja niiden verkostoissa on valtavasti vahvuuksia, mutta niitä myös tarvitaan enemmän kuin pienemmissä perheissä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Suurperhettä ja suurperheen arkea on tarkasteltava osana sitä toimintaympäristöä, jossa perheet arkeaan elävät. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset heijastuvat perheisiin, niiden rakenteisiin, hyvinvoinnin kokemuksiin sekä niihin tapoihin, miten perheissä hyvinvointia voidaan rakentaa. Myös arvo- ja asenneilmapiirillä on merkityksensä perheiden elämään. Kriittisessä perhetutkimuksessa tarkastellaan perheen käsitettä avoimesti ja ottaen huomioon tämän ajan todellisuuden, jolloin perherakenteet ja perheiden elämäntavat moninaistuvat ja ovat entistä liikkuvampia (Forsberg & Nätkin 2003 ja Broberg 2010). Tämän ajan suurperheissä nämä ilmiöt näkyvät muun muassa uusperhe-suurperheiden yleistymisenä.

Aineistossani osa perheistä on ydinperheitä ja osa uusperheitä. Haastattelemieni äitien ”perheuran” varrellakin perherakenteet ja perheiden elämäntavat ovat joustaneet ja muovautuneet. Ajattelen, että tämä perheisiin liittyvä joustavuus, uudelleen muotoutuvuus ja perheen rajojen siirtyminen myös kodin rajojen ulkopuolelle on yhteydessä laajempaan yhteiskunnassa tapahtuneeseen muutokseen. Ihmisten valinnanmahdollisuuksien kasvu antaa mahdollisuuden tehdä myös perhe-elämään liittyviä pysähdyksiä ja suunnan muutoksia. Suurperheiden elämässäkin näkyy, kuinka perheissä oli kokeiltu erilaisia tapoja järjestää perheen arkea. Toisaalta elämän epävarmuus, episodimaisuus ja katkoksellisuus voivat haastaa perheen elämää ja tehtäviä. (Bauman 1996, Beck ym.1995 ja Hoikkala & Roos 2000)

On huomattava myös, että ihmisten kokemuksellinen perhe voi olla jotain muuta, kun tilastokeskuksen määrittelemä yhteiseen asumiseen perustuva perhe. Aineistossani tämä näkyi niin, että äidit kokivat perheeseen kuuluviksi myös perheen aikuisia lapsia, joista osa asui jo omassa asunnossaan. Mikäli olisin haastatellut myös perheiden lapsia, olisivat perheen rajat saattaneet näyttäytyä eri tavoin, koska uusperheiden lapset yleensä mieltävät perheeseen kuuluviksi myös sen biologisen vanhemman ja mahdolliset sisarukset, jotka eivät asu yhteisessä kodissa. (Broberg 2010.) Agraariseen yhteiskuntaan kuuluneet kolmen sukupolven suurperheet ovat käyneet entistä harvinaisemmiksi. Aineistossani kaikki perheet olivat kahden sukupolven perheitä, joskin isovanhemmat olivat melkein kaikkien perheiden lähiverkostoon kuuluvia ihmisiä, joiden kanssa oltiin paljon tekemisissä ja heiltä saatiin myös konkreettista apua.

Teoreettisen viitekehykseni ohjaamana huomasin suurperheiden hyvinvoinnin muotoutumisen tärkeäksi ehdoksi sen, kuinka suurperhe ja perheen jäsenet sopeutuvat sille laajemmalle arjen hyvinvoinnin muotoutumisen kentälle, jolla he elävät. Perhe voidaan nähdä omana kenttänään, mutta se on vuorovaikutuksessa niiden muiden arjen kenttien kanssa, jolla perheenjäsenet ovat osallisina (Bourdieu 1998, 122 ja Bourdieu & Wacquant 1995, 137 – 139). Tällöin perheiden elämänpiiri, lähiympäristöineen, naapuruus- ja sukuyhteisöineen, työ-, koulu-, päivähoito- ja harrastuspaikkoineen on merkityksellinen perheen hyvinvoinnin ja arjen sujuvuuden kannalta. Koska suurperheissä toimijoita on paljon, myös rajapintoja eri toiminta-areenoiden ja kenttien kanssa on tavallista enemmän. Siksi eri kenttien välinen vuorovaikutus on oleellinen osa suurperheen hyvinvoinnin rakentumista.

Myös laajemmat yhteiskunnalliset rakenteet voivat edesauttaa tai vaikeuttaa perheiden hyvinvoinnin rakentumista. Myöhäismoderniin elämänmuotoon liittyvien korkean ammattitaidon, koulutuksen ja tietoyhteiskunnan sekä yksilöllisyyden ja elämyksellisyyden merkitysten kasvu sekä varsinkin työmarkkinoiden muutokset asettavat suurperheiden elämään uudenlaisia haasteita. Siirtymä informaation aikakaudelle vaatii yhteiskunnallisilta rakenteilta, mutta myös perheiltä sopeutumista muuttuvaan toimintakenttään. Perhe ja työ ovat hyvin keskeisiä elämänsisältöjä, joiden tasapaino vaikuttaa vahvasti ihmisten kokemaan hyvinvointiin ja arjen sujuvuuteen. (Hämäläinen 2010, Himanen 2013, 321 -354 ja Lammi – Taskula & Salmi 2009.)Haastattelemissanikin perheissä vanhempien uudelleen kouluttautuminen, työuralla tapahtuneet katkokset ja uudelleen suuntautumiset olivat näkyneet perheen elämässä. Monilapsisissa perheissä myös lasten syntymät olivat tuoneet perheiden elämään katkoksellisuutta ja pysähtymisen paikkoja, joka näkyi etenkin äitien työurien katkoksellisuutena. Pohjoismaisen perhepolitiikan perustuminen kahden ansaitsijan malliin (Hämäläinen 2010, 242 -244 ja Hiilamo 2006) näkyikin tämän vuoksi haastattemieni perheiden elämässä taloudellisena niukkuutena.

Bourdieun teoriassa kentän käsitteeseen liittyy ajatus kentällä käytävistä, usein näkymättömiin jäävistä taisteluista. Suurperheen arjessa näitä taisteluista käytiin usein juuri työn- ja perheen yhteensovittamisen kysymyksissä. Perheen lisäksi työ- tai opiskelu oli haastattemilleni äideille tärkeä elämänsisältö. Työn tai opiskelun yhdistäminen suuren perheen huoltamiseen ei ollut haastatteluaineistoni perusteella aina helppoa, mutta toimivien käytäntöjen ja rakenteiden avulla nämä merkittäviksi koetut

elämänsisällöt rikastuttivat äitien ja perheiden elämää ja lisäsivät äitien kokemaa hyvinvointia.

Haastattelujen perusteella minulle muodostui käsitys siitä, missä kunkin perheen arkea eletään ja millä kentällä perheen arkinen hyvinvointi muotoutuu. Bourdieun mukaan kentän rajat ovat dynaamisia ja kamppailun kohteena olevia (Bourdieu & Wacquant 1995, 132). Kentän muuntuminen ja monimutkaisuus näkyvät myös tutkimustuloksissani. En voi yksiselitteisesti osoittaa sitä kenttää, millä perheiden hyvinvointi muotoutuu. Aineistoni perusteella paikallisuus ja perheen konkreettiset arkiset yhteydet piirtävät arkisen hyvinvoinnin kenttää. Yhteiskunnallisista rakenteista päivähoitolla ja muilla toimivilla yhteiskunnan järjestämällä palveluilla oli tärkeä rooli perheiden arjen sujuvuuden ja selviytymisen tukemisessa. Perheiden arkea eletään usein hyvin paikallisesti, vaikka oman lisänsä tuo globalisaatio, joka on mukana suurperheidenkin elämässä tiedon liikkumisen ja vanhempien työn kautta. Perheissä ja heidän arkisella toimintakentällään käytössä olevien erilaisten pääomien määrä, laatu ja muunneltavuus näkyivät aineistossani hyvinvoinnin rakentumisen tärkeinä tekijöinä. Tällöin hyvinvoinnin rakentumisen kentän rajat saattoivat häilyä eri elämäntilanteissa ja perheen erilaisissa vaiheissa. Pikkulapsivaiheessa tai perheen jouduttua kriisiin, perheen sisäiset pääomat eivät riittäneet hyvinvoinnin tuottamiseen, vaan kentän rajoja siirrettiin niin, että myös yhteiskunnan tai läheisverkoston tarjoamaa apua ja tukea otettiin vastaan.

Pääomien riittävyys ja käytettävyys perheiden erilaisissa tilanteissa niin, että ne tukevat suurperheen arjen sujuvuutta ja perheenjäsenten kokemuksia hyvinvoinnistaan nousi sekä empiiristen että teoreettisten tulosten valossa tärkeäksi. Huomasin, että suurperheissä tarvitaan paljon erilaisia pääomia ja resursseja, jotta perheenjäsenten hyvinvointia tukevat tarpeet täyttyvät. Toisaalta suurperheissä itsessään on paljon potentiaalista ja aktuaalista vahvuutta. Sosiaalinen pääoma muodostuu ihmisten välisissä suhteissa ja kanssakäymisessä ja se näkyy luottamuksena, informaation kulkuna yhteisinä normeina ja sosiaalisena tukena (Bourdieu 1986, 248 – 249 ja Ruuskanen 2007, 11 – 36). Sosiaalista pääomaa kuvaakin hyvin luottamuspääoman käsite. Suurperheiden äitien haastatteluissa luottamus näkyi eri tasoilla. Äidit kertoivat toisaalta luottamuksestaan Jumalan johdatukseen, joka oli heidän elämänsä kantavana voimana. Toisaalta raskaistakin elämänvaiheista selviytyminen ja elämäkokemus olivat lisänneet heidän luottamustaan itseensä, puolisoonsa ja perheeseensä. Luottamus

yhteiskuntajärjestelmän toimivuuteen auttoi äitejä, kun he tiesivät tarpeen tullen voivansa kääntyä myös yhteiskunnan järjestämän avun puoleen. Näin sosiaalinen pääoma näyttäytyi suurperheiden äitien näkökulmasta monipuolisena ja monitasoisena.

Suurperheiden laaja toimintakenttä kodin rajojen ulkopuolella mahdollisti pääomien vaihdon ja muunneltavuuden eri toimintakenttien ja toimijoiden välillä. Bourdieun ajatukset kentällä olevista aktuaalisista ja potentiaalisista pääomista (mm. Bourdieu, 1986, 248 – 249) näkyi aineistossani siinä, kuinka suurperheiden äidit kertoivat elämäkokemuksensa ja itsetuntemuksensa karttumisen myötä löytämistään voimavaroistaan ja vahvuuksistaan. Toisaalta he kertoivat myös niistä oivalluksista, että perheenjäsenten erilaisuus, muut elämänalueet tai perheen arjessa mukana olevat toimijat mahdollistivat myös sellaisten resurssien käyttämisen perheen hyvinvoinnin parhaaksi, joita äideillä ei itsellään ollut.

Tekemieni haastattelujen perusteella vahvistui käsitys siitä, että suurperheiden vahvuus on laajat ihmissuhdeverkostot niin perheen sisällä kuin niissä arkisissa toimintaympäristöissä, missä perheenjäsenet arkeaan elävät. Voidaan nähdä, että mitä laajemmat ihmissuhde verkostot yksilöllä tai perheellä on, sitä suurempi on sosiaalisen pääoman määrä (Kivelä 2012). Sosiaalinen pääoma näyttäytyy aineistossani ystäviltä ja sukulaisilta saatuna käytännön apuna, kannustuksena ja vertaistukena, naapuriapuna ja yhteisinä turvallisuutta ja arjen sujuvuutta lisäävinä normeina ja käytäntöinä asuinympäristössä ja päivähoidon tuomana apuna ja tukena arkeen sekä työpaikan ihmissuhteiden sekä työnantajan taholta tulleena luottamuksena ja joustona. Aineistoni perusteella huomasin, että sosiaalinen pääoma muuntuu usein erilaisissa arkisissa käytännöissä fyysiseen, taloudelliseen tai psyykkiseen muotoon. Tällaisia käytäntöjä olivat muun muassa lasten yhteiskuljetukset naapureiden tai isovanhempien kanssa, lastentarvikkeiden kierrättäminen ja ystävien tapaamisten kautta saatu psyykkisesti voimaannuttava vertaistuki.

Suurperheen arjen kentällä olevien pääomien käyttöön ja muunneltavuuteen huomasin löytyvän erilaisia strategisia variaatioita. Myös pääomien määrä ja laatu vaikuttavat niihin strategioihin, joita perheillä on käytettävissä (ks. myös Kivelä 2012, 18). Perheiden elämäntilanteet ja asuinympäristöt poikkesivat jonkin verran toisistaan, joka selittää osaltaan perheiden erilaisia strategioita. Toisaalta asuinpaikan valinta, perhekoko- ja muoto sekä perheen valinnat suurissakin linjoissa voidaan nähdä strategisina valintoina. Näiden suurempien linjojen valinnat määrittivät sitä arjen

kenttää, jolla perheen oli toimittava. Arjen ”pienien strategioiden” avulla pyrittiin sitten sopeutumaan tälle kentälle niin, että perheen arki muodostuisi sujuvaksi ja kaikkien perheenjäsenten hyvinvointia tukevaksi. Strategiat eivät ole aina tietoisia suunnitelmia, vaan ennemminkin tuntumaa peliin (Bourdieu & Wacquant 1995, 150 – 169); erilaisia tapoja hyödyntää niitä mahdollisuuksia mitä perheiden arjen kentällä on.

Pääsin haastattelujen kautta tutustumaan viiden erilaisen suurperheen arkeen. Näitä perheitä yhdistävä monilapsisuus näkyi kaikkien perheiden elämässä osin samalla tavoin; arkista työtä ja tehtävää oli paljon, kaikki asuivat suurehkoissa omakotitalossa, ihmissuhdeverkostot olivat laajoja ja eri-ikäisten perheenjäsenten tarpeet näyttäytyivät moninaisina. Kaikkien perheiden elämä näytti sisältävän paljon toimintaa ja yhteyksiä, jolloin tavat organisoida perheen elämää nousivat merkitykselliseksi. Kuitenkin arjen rakentumisen suuremman ja pienemmän tason strategiset valinnat olivat perheissä erilaisia. Tarkastellessani näitä valintoja ja suhteuttaessani niitä perheiden arjen kenttään havaitsin, että myös habituksen käsitteelle on analyysissäni käyttöä. Bourdieun mukaan kenttää ja sen pääomia sekä kentällä toimivien strategioita ja habituksia on tarkasteltava yhteydessä toisiinsa (mm. Bourdieu & Wacquant, 1995, 129 ja 158). Perheen toimintaympäristö, arjen kenttä, antaa perheille tiettyjä raameja rakentaa hyvinvointiaan, mutta miksi perheet ovat asettuneet juuri tietyille paikalliselle kentälle, mistä heidän erilaiset isommat ja pienemmät valintansa johtuvat ja miksi erilaiset pääomat näyttäytyvät toiselle äidille tai perheelle merkityksellisempinä kuin toisille? Näitä kysymyksiä pohtiessani jouduin pohtimaan heidän strategioidensa taustalla olevaa habitusta.

Habitus on historiallisesti syntynyt, kestävä, mutta kuitenkin erilaisten olosuhteiden tarpeista lähtien muunneltavissa oleva suhtautumis- tai reagointitapa (Bourdieu & Wacquant 1995, 150 – 173 ja Jokinen 2005, 50). Äitiyteen ja suurperheäitiyteen näytti aineistoni perusteella liittyvän tietynlainen habitus, joka oli yhteydessä äitien omaksumaan äidin rooliin. Habitukset syntyvät historiallisesti ja siinä kulttuurissa, missä elämme. Suomalaisessa yhteiskunnassa äitiyteen liittyy arvoja ja ihanteita, jotka näkyivät haastattelemieni äitien toimintatavoissa ja valinnoissa. Yksikään haastateltava ei kyseenalaistanut perheen merkitystä, vaan kaikki ajattelivat perheen olevan erityinen ja arvokas elämäntapa. Osa äideistä kuvasi elämäntapaansa perhekeskeiseksi ja kaikki äidit kertoivat tehneensä valintoja, joissa työ, opiskelu tai luottamustehtävät sopeutettiin suurperheäitiyden kanssa yhteensopiviksi. Kaikkien äitien esiin tuoma Kristillinen

arvopohja saattoi myös vaikuttaa niihin arvoihin ja asenteisiin, mitä äitien omaksumien habitusten taustalla oli nähtävissä.

Myös äitien omaksuma vastuunkantajan rooli perheen arjen organisoinnissa nousi esiin. Historiallisesti voisi tällaisen habitukseen liittyvän seikan nähdä siirtyneen sota-ajoilta, kun naiset joutuivat ottamaan päävastuun kodin asioista miesten ollessa rintamalla. Habituksen yksi osa on sukupuolitapaisuus, joka rakentuu siinä kulttuurissa, jossa eletään. Haastattelemissani perheissä nais- ja miestapaisuudet näkyivät vielä jollain tavoin työnjaossa vanhempien välillä, mutta yhteiskunnassa aiheesta laajemminkin käytävä keskustelu ja muutos näkyivät myös omassa aineistossani. Sukupuolten välistä työnjakoa mietittiin haastattelujen aikanakin. Äidit myös reflektoivat perheen erilaisia valintoja ottaen huomioon sukupuolinäkökulman, koska habitus, joka liittyy sukupuolitapaisuuteen, ei enää välttämättä sovi saumattomasti yhteen jälkimodernin elämäntavan kanssa. (ks. myös Jokinen 2005, 50 -55-)

Haastatteluissa habitusta koskevia kysymyksiä oli vaikea löytää, koska se on tutkimuksellisesti vaikea ilmiö (Kivelä 2012). Aineistoon tutustuminen avasi kuitenkin ”aavistuksia” siitä, mitä perheiden arjen strategioiden ja äitien kuvaamien pääomien taustalla voi olla. Habitus kuului äitien kertomuksissa arjestaan, kun he kertoivat käyttävänsä ”maalaisjärkeä” tai kuvasivat tilannekohtaisia luovia ratkaisuja arjen ongelmatilanteisiin. Pelintaju, kuten Eeva Jokinen (2005) habitusta kutsuu, näkyi äitien joustavissa tavoissa organisoida perheen arkea sekä niissä opituissa selviytymisstrategioissa, kuten rutiinien säilyttämisessä ja rakentamisessa, ennakkoinneissa ja arjen toiminnan tehostamisessa eri keinoin. Habituksen olemukseen kuuluu myös se, että ne syntyvät rakenteen ja subjektin vuorovaikutuksessa. Tällöin mahdollistuu myös aineistossani näkyvät uudenlaisten toimintatapojen ja strategioiden käyttöön ottaminen.

Strategisten valintojen taustalla on siis nähtävissä äidin ja muiden perheen arjessa mukana olevien toimijoiden habitukset ja pääomat sekä se arjen kenttä, jolla perheen arkea eletään. Tällöin kaikki kentän elementit ovat tarvittaessa liikkeessä. Kuten jo aiemmin totesin, suurperheen arjen kentän liukuvista ja hämäristä rajoista, myös habitukset joutuvat sopeutumaan siihen kenttään, jolla toimitaan. Suurperheäitien vahva osallisuus kodissa ja perheen arjessa pohjautuu historiallisesti muotoutuneeseen vahvaan pelintajuun. Sukupuolirooleissa, perheiden elämäntavoissa sekä työelämän ja perheen yhteensovittamisen uusissa mahdollisuuksissa suurperheiden äitien on

mahdollista ja kenties tarpeellista sopeuttaa habitustaan uudenaikaiseen kenttään, jolloin myös erilaiset strategiat tulevat käyttöön. Tämän ajan suurperheäidit kamppailevat mielestäni osittain vanhojen ja muutoksessa olevien strategioiden ja habitusten risteyksessä. Toisaalta vahva äidin ja perheenemännän rooli toimii suurperheen arjen vahvuutena, toisaalta äitien yksilölliset toiveet ja mahdollisuudet yhdistää äitiyteen myös muita tärkeitä elämänsisältöjä vaativat rakentamaan uudenlaisia strategioita.

Mitä voin siis tutkimukseni perusteella sanoa suurperheiden hyvinvoinnin muotoutumisesta 2000-luvun Suomessa? Tavoitan tutkimuksellani suurperheiden äitien kokemuksia arjestaan ja hyvinvoinnistaan, mutta suurperheiden isien ja lasten näkökulma jää tässä tutkimuksessa avaamatta. Mielenkiintoista olisi ollut perehtyä myös suurperheen isien tai lasten näkökulmaan, jolloin perheen arjen hyvinvoinnin rakentuminen olisi voinut näyttää varsin erilaiselta. Myös perheen sisäisellä kentällä käytävät taistelut (Bourdieu & Wacquant 1995, 129 -131) jäivät näkökulmani vuoksi osittain piiloon. Kiinnostava tutkimusasetelma olisikin ollut keskittyä yhden perheen arkiseen hyvinvoinnin kenttään kaikkien perheen jäsenten näkökulmasta, jolloin myös kentällä käytävät taistelut olisivat tulleet näkyviin. Aineistoni perusteella suurperheiden arkisen hyvinvoinnin rakentumista voidaan tarkastella viiden esimerkin kautta, jolloin näkyväksi tulevat erilaiset tavat ja valinnat sekä rakenteet, jotka vaikuttavat hyvinvoinnin kokemuksiin. Tutkimukseni tarkastelee hyvinvointia subjektiivisesta ja yksilöllisestä näkökulmasta. Yksilöiden kokemusten voidaan kuitenkin ajatella heijastavan myös kuvaa yhteiskunnan hyvinvoinnista (Niemelä 2010, 16).

Tutkimukseni tärkeimpiä huomioita olivat suurperheiden arkisen toimintakentän, pääomien, strategioiden ja äitien habituksen yhteensopivuuden tai toisiinsa sopeutumisen merkitys koetulle hyvinvoinnille. Pääomien riittävyyden lisäksi myös se, kuinka äidit pystyivät elämään ”itsensä näköistä elämää” ja käyttämään omia vahvuuksiaan ja kykyjään omalla arjen kentällään tuotti heille hyvinvoinnin kokemuksia. Myös Pekka Himasen ”*Visio arvokkaan elämän yhteiskunnasta*”, jossa jokainen ihminen voisi toteuttaa ainutlaatuisia potentiaaliaan (Himanen 2013, 321) sopii siis hyvin haastattelemieni suurperheiden äitien kokemuksiin. Suurperheen äidit tosin joutuvat ehkä tavallista enemmän pohtimaan sitä, kuinka heidän itsensä toteuttamisen tai toimintavapautensa seuraukset näkyvät läheisissä ihmisissä, erityisesti perheen lapsissa. Nämä pohdinnat konkretisoituvat suurperheen arjen ajankäytön priorisoinnin kysymyksissä.

Himasan ajatukset pohjautuvat ihmisen näkemiseen osallisuuden ja toiminnan kautta, kuten myös Niemelän ajatus ihmisen toimintavapaudesta hyvinvoinnin tärkeänä toteutumisen ehtona. Toteuttaakseen toimintavapauttaan ihminen tarvitsee kykyjä ja toimintamahdollisuuksia. (Niemelä 2010, 19- 20. ja Himanen 2013) Kyvyt ja toimintamahdollisuudet liittyvät mielestäni ihmisen toimintaympäristön eli kentän ominaisuuksiin sekä niihin pääomiin ja valittavissa oleviin strategioihin, joita ihmiset voivat arjessaan käyttää. Suurperheen äitien haastatteluissa kuvaukset sujuvasta arjesta, jossa he voivat toimia omien vahvuksiensa ja tavoitteidensa mukaisesti osoittavat heidän toimintavapautensa toteutumista. Tällöin he kokivat elävänsä mielekäästä ja merkityksellistä elämää. Toisaalta he kertoivat myös niistä elämäntilanteista, jolloin he olivat kokeneet hyvinvoinnissaan puutteita. Usein nämä liittyivät tilanteisiin, joissa tarvittavia pääomia, toimintamahdollisuuksia tai kykyjä ei heidän arjen kentällään ollut riittävästi. Näissä erityisen kuormittavissa elämäntilanteissa pääomien riittämättömyys oli näkynyt perheissä muun muassa väsymyksenä, ajan puutteena ja elämän merkityksellisyyden katoamisen kokemuksina. Tällöin oli tarvittu kentän rajojen laajentamista tai uusien arjen strategioiden, kenties habitustenkin, omaksumista.

Sosiaalityön kannalta tämä huomio avaa näkymän niihin vaiheisiin suurperheen elämässä, jolloin perheen tavanomainen arjen kenttä toimijoineen ja resursseineen ei riitä, vaan tarvitaan laajemman joukon panosta tai uudenlaisia toimintatapoja perheen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Käytännön sosiaalityössä tämä voisi toteutua perheen arjen toimintakentän hahmottelemisena, jolloin saataisiin näkyväksi ne resurssit, joita perheellä on, mutta toisaalta ne suunnat, jonne kentän rajoja voitaisiin tarvittaessa laajentaa. Myös tutkimuksellisesti olisi kiinnostavaa pureutua näihin perheen kriisikohtiin ja niissä tarvittaviin muutoksiin, jotta kentän pääomat ja strategiat saataisiin parhaalla mahdollisella tavalla vastaamaan perheen hyvinvoinnin tarpeisiin. Yksilöiden ja perheiden paikallisten arkisen hyvinvoinnin kenttien ja muiden toiminta-alueiden rajapintojen ja uudenlaisten arjen strategioiden tarkastelua voisi mielestäni hyödyntää myös hyvinvointipoliittisessa työssä, kun etsitään uudenlaisia toimivia rakenteita turvata kansalaisten hyvinvointia.

Lähteet

- Airto Mikko 2005: Preventteri: moniammatillinen yhteistyö lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu.
- Alanen Leena 2009: Kolmissakymmenissä ja perheellinen: perhe sosiaalisena pääomana. Teoksessa Siisiäinen Martti ja Alanen Leena (toim.) 2009: Erot ja eriarvoisuudet. Paikallisen elämän rakentuminen. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.
- Alasuutari Pertti 2010: Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Allardt Erik 1976: Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo; Helsinki: Wsoy.
- Bauman, Zygmunt 1996: Postmodernin lumo; suom. Jyrki Vainonen. Vastapaino. Tampere.
- Beck Ulrich, Giddens Anthony ja Lash Scott 1995: Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Vastapaino. Tampere.
- Bourdieu Pierre 1985: Sosiologian kysymyksiä. Gummerus Oy. Jyväskylä.
- Bourdieu Pierre 1990: In Other Words, Essays Towards a Reflexive Sociology. Stanford University Press Stanford, California.
- Bourdieu Pierre & Wacquant Loic J.D. (1995): Refleksiiviseen sosiologiaan. Joensuun yliopistopaino. Gummerus Oy. Jyväskylä.
- Bourdieu Pierre 1998: Järjen käytännöllisyys. Vastapaino. Tampere.
- Broberg Mari 2010: Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja. D 52/2010. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Ellonen Noora 2008: Kasvuyhteisö nuoren turvana: Sosiaalisen pääoman yhteys masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Yliopistopaino. Nuorisotutkimusverkosto. Tampere.
- Eskola Jari 2010: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullinen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS- kustannus. Juva.
- Eskola Jari & Vastamäki Jaana 2010: Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS- kustannus. Juva.
- Faurie Maija ja Kalliomaa-Puha Laura 2010: Jääkaappi, osoite vai sukuside? Perhemääritelmät sosiaalilainsäädännössä. Teoksessa: Perhepiirissä (toim.) Hämäläinen Ulla ja Kangas Olli. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Forsberg Hannele ja Nätkin Ritva (toim.) 2003: Perhe Murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki.

- Forsberg Hannele 2003: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki.
- Hakala Juha T. 2010: Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Juhani Aaltola & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS- kustannus. Juva.
- Hallamaa Jaana, Launis Veikko, Lötjönen Salla ja Sorvali Irja 2006: Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Hiilamo, Heikki 2006: Akantappolaista isäkiintiöön. Perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa. Gummerus kirjapaino Oy, Vaajakoski
- Himanen Pekka 2013: Johtopäätöksiä Suomelle: Visiona arvokkaan elämän yhteiskunta. Teoksessa: Castells Manuel ja Himanen Pekka (toim.) Kestävän kasvun malli. Globaali näkökulma. [vkn.fi. julkaisukansio/2013, luettu 2/2014]
- Hirsjärvi Sirkka ja Hurme Helena 1995: Teemahaastattelu. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hoikkala Tommi ja Roos J.P.(toim.) 2000: 2000-luvun elämä: Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki.
- Hokkanen Liisa, Lassila Marika ja Saarinen Arttu (toim.) 2005: Yhdessä uusiin aloituksiin: Katsauksia Ankkuri-perheprojektiin. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu.
- Hurtig Johanna 2013: Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta.. Vastapaino. Tampere.
- Hurtig Johanna ja Laitinen Merja 2003: Kantaaottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä. Teoksessa: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Anneli Pohjola (toim.)
- Huttunen Jouko 2001: Isänä olemisen uudet suunnat: hoiva- isiä, etä- isiä ja ero- isiä. Jyväskylän Ps-kustannus.
- Hämäläinen Juha 2010: Perhepolitiikka. Teoksessa: Hyvinvointipolitiikka. Niemelä Pauli (toim.) Wsoy.
- Jokinen Eeva 2005: Aikuisten arki. Gaudeamus. Helsinki.
- Jokinen Kimmo ja Saaristo Kimmo 2002: Suomalainen yhteiskunta. Porvoo; Helsinki. Wsoy.
- Karisto, Takala ja Haapola 2003: Matkalla nykyaikaan. . Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa.
- Kinnunen Petri 1998: Hyvinvoinnin ruletti: Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Kivelä Päivi 2012: Oman paikan taju. Keski-ikäiset perheenäidit paikallisilla kentillä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.

Kiviniemi Kari 2010: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS- kustannus. Juva.

Kontula Osmo 2004: Perhepolitiikka käännekohdassa. Perhebarometri 2004. Väestötutkimuslaitos. Helsinki.

Kuronen, Marjo 2003. Eronnut perhe? Teoksessa: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki.

Kuula Arja 2006: Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa: Hallamaa ym. (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Hakapaino Oy. Helsinki.

Kuusela Pekka 1996: Yhteiskuntateoria, sosiaalinen toiminta ja sosiaalitieteet: tutkimus sosiaalisen toiminnan teorian nykytilasta ja kehityksestä 1990-luvulla. Kuopion yliopisto. Kuopio.

Lammi-Taskula Johanna ja Salmi Minna 2009: Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa Lammi-Taskula ym. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Lammi-Taskula Johanna ja Salmi Minna 2009: Työnjako ja tyytyväisyys parisuhteeseen pikkulapsiperhissä. Teoksessa Lammi-Taskula ym. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Lehtinen Anja-Riitta ja Vuorisalo Mari 2009: Paikallisuus ja lasten toimintatilat. Teoksessa: Siisiäinen & Alanen (toim.) Erot ja eriarvoisuudet. Paikallisen elämän rakentuminen. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.

Länsman Jaana 2002: Kahden kulttuurin keskellä. Tutkimus saamelaisesta perhekulttuurista. Pro-gradu- tutkielma. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Markkanen, Airi 2003, luonnollisesti, Etnografinen tutkimus romaninaisten elämäntilasta. Joensuun yliopistopaino, Joensuu

Miettinen Anneli ja Rotkirch Anna 2008. Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008. Väestöliitto. Helsinki.

Moilanen Pentti & Rähkä Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2.

Moisio Pasi, Karvonen Sakari, Simpura Jussi ja Heikkilä Matti 2008: Suomalaisen hyvinvointi. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.

Niemelä Pauli 2010: Hyvinvointipolitiikan teoria. Teoksessa: Niemelä Pauli (toim.) Hyvinvointipolitiikka. Wsoy.

Nätkin Ritva 2003: Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Yliopistopaino. Helsinki.

Piiroinen, Hannu 2005. Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Jyväskylän yliopisto.

- Pohjola Anneli (toim.) 2003: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Pohjola Anneli 2003: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Pohjola Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa: Viinämäki Leena ja Saari Erkki (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Raittila Kaisa ja Sutinen Päivi 2008: Huonetta vai sukua. Elämää uusperheessä. Kirjapaja. Helsinki.
- Rauhala Pauliina 2013: Taivaslaulu. Gummerus. Helsinki.
- Ritala – Koskinen, Aino 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto. Helsinki.
- Ruuskanen Petri 2007: Sosiaalisella pääomalla selittäminen. Teoksessa: Alanen, Salminen & Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä.
- Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo ja Hyvärinen Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori ym. (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere.
- Rönkä Anna ja Kinnunen Ulla (toim.) 2002: Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS- kustannus. Jyväskylä.
- Söderling, Ismo, Aalto, Anu-Riikka & Kivistö Jaana (toim.) 1995, Sosiaalityö ja maahanmuuttajat, Turussa 8-9.10.1994 pidetyn seminaarin ”Sosiaalityö ja kansainvälistyvä Suomi” loppuraportti. Turun opetussosiaalikeskus
- Siisiäinen Martti ja Alanen Leena (toim.) 2009: Erot ja eriarvoisuudet. Paikallisen elämän rakentuminen. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.
- Tiittula Liisa & Ruusuvuori Johanna 2005: Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori & Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere.
- Tilastokeskus 2012: taulukko 5, taulukko 6. taulukko 7. liitetaulukko 1. ja liitetaulukko 11. Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN = 1798-3215. Vuosikatsaus 2012.[viitattu 21.2.2014]
- Urponen Kyösti 2003: Sosiaalityön etiikan teoreettiset taustat. Teoksessa: Pohjola Anneli (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Valkonen Leena 1995: Kuka on minun vanhempani?: Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Stakes. Helsinki.
- Vuori, Jaana 2003: Äitiyden ainekset. Teoksessa, Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Yliopistopaino. Helsinki.
- Yesilova, Katja 2009. Ydinperheen politiikka. Gaudeamus. Helsinki.

Liitteet

Liite 1

Teemahaastatteluun apukysymyksiä, teemoja:

1. Arkisen hyvinvoinnin kenttä, kysymyksiä: arjen kuvausta, asuminen, työt, harrastukset, koulut, päiväkodit jne..

Missä teidän perhe elää arkeaan?

Kentän pelaajat – perheenjäsenet, keitä perheen arkeen kuuluu, ketkä ovat mukana; läheiset, suku, isovanhemmat, naapurit, ystävät, työpaikan ihmissuhteet, eri ammatillaiset, päivähoito jne..? Voisi käyttää apuna piirrosta...

2. Habitus: Miten tätä voisi kysyä? Taustatietoja perheestä, mm. koulutus, ammatit, elämäntapa, arvot,?
3. Strategiat: Kerro tavallisesta päivästä teidän perheessä. (esim. kotityöt, lasten hoito, harrastukset, ajankäyttö)

Miten toimitte perheessä, kun kohtaatte pienemmän mittaluokan muutoksen /haasteen? esim. lapsilla oksennustauti, auto menee rikki,

Miten ratkaisette isommat ongelmat? Onko tullut eteen? (vakava pitkäaikaissairaus, työttömyys, muutto ym. suuremmat elämänmuutokset, ero)

Miten luovitte arjen muutoksia vaativissa tai kuormittavissa tilanteissa, minkälaisia keinoja teillä on?

Mitä teette, kun huomaatte tarvitsevanne apua, kuka pyytää apua ja keneltä?

4. Resurssit, pääomat:

Miten kuvaatte perheenne voimavaroja ja resursseja? (taloudellinen, aineellinen, aika, psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset)

Onko resursseja riittävästi, millaisia resursseja kaipaisitte enemmän?

Saatteko apua/tukea perheen ulkopuolelta – miten koette, saatteko arkeenne resursseja myös oman perheen ulkopuolelta?

yksilön, vuorovaikutuksen ja rakenteellisen tasot...